

Vilniaus universitetas
Komunikacijos fakultetas
Knygotyros ir dokumentotyros institutas

Julija Gorbaniova

Knygotyros magistrantūros programos II k. studentė

**KNYGOTYRA RUSIJOJE XX A.:
MOKSLO ORGANIZACINIS ASPEKTAS**

MAGISTRO DARBAS

Vadovė doc. dr. Aušra Navickienė

Vilnius, 2007

REFERATO LAPAS

Gorbaniova, Julija

Go 303 Knygotyra Rusijoje XX a.: mokslo organizacinis aspektas : magistro darbas / Julija Gorbaniova ; mokslinė vadovė doc. dr. A. Navickienė ; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros ir dokumentotyros institutas. – Vilnius, 2007. - 63, [5] lap. : lent. – Santr. Angl. – Bibliogr. : p. 56–61 (94 pav.).

UDK 002.2 (470) (091)

Knygotyros mokslas, mokslo istorija, mokslo organizacija, mokslo institucija, mokslo renginys, mokslinė spauda.

Magistro *darbo objektas* – rusų knygos mokslas. *Darbo tikslas* – atskleisti rusų knygotyros raidą XX amžiuje pasitelkus mokslo organizacinės sistemos raidos analizę. Pagrindiniai *darbo uždaviniai*: išsiaiškinti svarbiausias XX a. Rusijos knygotyros institucijas, renginius (konferencijas) ir knygotyros spaudos būklę; parodyti, kaip XX amžiuje keitėsi bendras rusų knygotyros mokslo organizacijos lygis, išskirti jos raidos etapus, ryškesnes tendencijas, įvykusių pokyčių priežastis; atskleisti mokslo organizacijos apraiškų reikšmę bendrai knygotyros raidai; patikrinti hipotezę apie išskirtų mokslo organizacijos lygmenų analitinį (kiekvieno atskirai) ir sintezuotą (visumoje) tyrinėjimą kaip priemonę atskleisti XX a. rusų knygos mokslo raidą.

Darbe buvo taikyti bendramoksliniai teoriniai analizės, sintezės, bibliografinis ir lyginamasis (lyginamasis istorinis bei lyginamosios analizės) metodai. Tyrimo metu buvo prieita *išvada*, kad knygotyros mokslo organizacinė sistema, būdama labiausiai su žmogiškuoju faktoriumi ir praktika susijusi šio mokslo pusė, visada jautriai reaguodavo į politinius-ekonominius veiksnius bei buvo jų įtakojama. Išryškinus jos kūrimosi ir raidos formas, etapus ir jų seką, atsiskleidė glaudi visų mokslo organizacijos lygmenų (institucijų, konferencijų ir leidinių) sąveika ir tarpusavio priklausomybė. Be to, mokslo organizacinės sistemos raida atitiko tradicinę rusų knygotyros mokslo raidos periodizaciją: XX a. 2–3 dešimtmetis – knygos mokslo organizacinės-institucinės sistemos susiformavimas Rusijoje, 4–6 dešimtmetis – mokslo vulgarizavimas ir žlugimas, 6–9 dešimtmetis – knygotyros “atgimimas” marksistinės metodologijos sąlygomis, paskutinytis XX a. dešimtmetis – šiuolaikinis knygos mokslo. Nuo 6 dešimtmečio iki šių dienų institucinė sudėtis pasikeitė nežymiai – knygotyrinių tyrimų bei mokslo organizacinės veiklos srityje vis dar pirmauja Visasąjunginiai (dabar – Rusijos) Knygų rūmai ir TSRS (dabar – Rusijos) Mokslų akademijos padaliniai. Pagrindinės rusų knygotyros organizacinės sistemos ir paties mokslo raidos apraiškos bei, tuo pačiu, jų formuojantys elementai – nuo 1971 metų

reguliariai rengiamos Visasąjunginės / Tarptautinės mokslo konferencijos knygotyros klausimais ir nuo 1959 metų leidžiamas kompleksinės knygotyros tęstinis leidinys *Книга: Исследования и материалы*. Tyrimo pradžioje iškelta hipotezė apie tai, kad išskirtų mokslo organizacijos lygmenų analitinis (kiekvieno atskirai) ir sintezuotas (visumoje) tyrinėjimas turėtų atskleisti XX a. rusų knygos mokslo raidą, pasitvirtino.

Magistro darbas *gali būti naudingas* knygotyros mokslo raidą tyrinėjantiems mokslininkams, knygotyros disciplinų dėstytojams ir studentams.

TURINYS

ĮVADAS	5
1. KNYGOTYROS MOKSLO INSTITUCIONALIZACIJOS PRADŽIA	13
2. KNYGOTYROS VULGARIZAVIMO ATSPINDŽIAI MOKLSO ORGANIZACINĖJE SISTEMOJE	21
3. KNYGOTYROS ATGIMIMAS IR RAIDA MARKSISTINĖS METODOLOGIJOS SĄLYGOMIS	24
3.1. Knygotyrinės institucijos ir jų veikla	24
3.2. Knygotyriniai renginiai	32
3.3. Knygotyros spauda	41
4. ŠIUOLAIKINIS KNYGOS MOKSLAS	44
4.1. Knygotyrinės institucijos ir jų veikla	44
4.2. Tarptautinės mokslo konferencijos knygotyros klausimais	47
4.3. Knygotyros spauda	51
IŠVADOS	54
NAUDOTOS LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	56
PAVADINIMAS (summary)	62
PRIEDAI	64
1 priedas	64
2 priedas	65
3 priedas	67

IVADAS

Šiuolaikiniame mokslo pasaulyje vargu ar gali kilti abejonių dėl masto bei reikšmės tos įtakos, kurią formaliais ir neformaliais kanalais didžiosios mokslo mokyklos daro kaimyninių šalių ar net viso regiono mokslui. Tuo labiau šis teiginys neabejotinas tuomet, kai kalbama apie tas mokslo mokyklas, kurioms būdingos ilgametės tradicijos ir mokslinių pajėgų gausa. Europoje tokios knygotyros mokyklos yra Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje, Vakaruose – Jungtinėse Amerikos Valstijose, o Rytuose, žinoma, Rusijoje. Čia sukaupta knygos mokslo teorijos ir metodologijos formavimo, knygos ir knyginkystės istorijos, šiuolaikinės knygų rinkos, sociologinių, kultūrologinių knyginkystės, skaitymo tyrimų patirtis – visa tai neįkainojamas įnašas į bendrą knygos mokslo raidą, ypač vertingas toms šalims, kurių negausi mokslinė bendruomenė nei fizine, nei finansine prasme nėra pajėgi pati tiek atlikti.

Rusų knygotyros mokyklą, drauge su prancūziškąja, belgiškąja, lenkiškąja ir šveicariškąja, 1993 m. Robert Estivals'is priskyrė kontinentinei Europos bibliologijos mokyklai, taip akcentuodamas jų požiūrio į bibliografijos ir knygotyros santykį bendrumą¹. Pritariant žymiausio šių dienų lenkų knygotyrininko, Vroclavo universiteto profesoriaus K. Migoń'io svarstymams, galima teigti, kad nacionalinę mokslo mokyklą apibūdina tam tikras nuomonių ir tyrimo metodų tęstinumas (dažnai – virtualus), perimamumas, tradicijos, nors jos veikia ir gali būti nutrūkusi ne vieną kartą². Visa tai buvo būdinga XX a. rusų knygos mokslui, tačiau bandymų apjungti skirtingas knygos ir knyginkystės žinias į vieningą sistemą pasirodė daug anksčiau. Atsižvelgiant į tai, kuri knygine disciplina (bibliografija, bibliotekininkystė ar knygotyra) tam tikru laikotarpiu atliko apibendrinančio mokslo, vienijančio visą knygotyrinių žinių kompleksą, vaidmenį, knygotyros istorijos darbuose dažniausiai išskiriami trys knygotyros mokslo raidos etapai – bibliografinis, bibliotekinis ir knygotyris. Remiantis šiuo skirstymu, galima teigti, kad Rusijoje akivaizdžiai pasireiškė tik du etapai: bibliografinis ir knygotyris. Pirmojo pradžia siejama su V. G. Anastasevičiaus ir V. S. Sopikovo teorinių darbų pasirodymu XIX a. pradžioje³. Po bibliografinės knygos mokslo raidos stadijos (vietoj *bibliografijos* dar buvo vartojami terminai *bibliologija* arba *bibliognozija*) iš karto sekė knygotyrinė. Bibliotekinis etapas, toks ryškus XIX a. antrojoje pusėje Vokietijoje, Rusijai nebuvo būdingas, kadangi

¹ ESTIVALS, R. Les science de l'écrit. L'encyclopédie internationale de bibliologie. Paris, 1993. 576 p.

² MIGOŃ, K. Особенности восточноевропейского книговедения и формирование национальных научных школ до второй мировой войны. *Кныgotyra*, 2007, t. 48. [atiduota spraudai].

³ АНАСТАСЕВИЧ, В. Г. О библиографии. *Улей*, 1811, ч. 1, № 1, с. 14–28. СОПИКОВ, В. С. Предупреждение. Из *Опыт российской библиографии*. 2-е изд. Санкт-Петербург, 1904, ч. 1, с. XIII–XVI ir kt.

bibliotekininkystė joje ne tik nebuvo pasiekusi Vokietijos lygio, bet ir apskritai kaip mokslas pradėjo formuotis tik XX a. pradžioje⁴.

Kadangi knygos mokslo (tuomet – dar tik įvairių knyginių žinių samplaikos) santykis su bibliotekininkystę Rusijoje nuo pat pradžių buvo kaip ir aiškus, beliko išsiaiškinti santykius su bibliografija. Tai buvo padaryta XX a. 2–3dešimtmetyje, kuomet susiformavo savarankiškas knygos mokslas. Ir čia turimas omenyje ne vien pavadinimo *bibliografija* į *knygotyra* pakeitimas, bet ir kokybiškai naujos knygos mokslo sistemos (naujos mokslo paradigmos) susikūrimas, kuomet bibliografija, jau atsiskyrusi kaip savarankiška mokslo žinių sistema, tuo pačiu tapo viena knygotyrinio komplekso dalių. Terminai gi keitėsi palaipsniui, o skirtingi autoriai dar labai skirtingai įvardydavo naująjį knygos mokslą⁵. Žinoma, anais laikais knygotyra vis dar skyrėsi nuo šiuolaikinės bei joje dar pasitaikydavo bibliografinių “liekanų”. Vis dėlto, pritariant N. K. Lelikovai⁶, galima teigti, jog toks vertinimas nėra pelnytas. Daug reikšmingesni yra XX a. pradžios knygotyros savarankiškumo ir pakankamo teorinio pagrindimo požymiai, kuriuos derėtų vertinti iš tuometinės mokslo situacijos pozicijų, atsižvelgiant į:

- bendrą teorinių apibendrinimų lygį (aprašomąją mokslo stadiją keičia teorinė-metodologinė, nagrinėjama sudėtingesnė, įvairesnė problematika; pati mokslo struktūra tampa sudėtingesnė, pradedami išskirti keli mokslinio pažinimo lygiai; moksle įsigali, tęstinumas, tačiau kritiškas, skatinantis tobulinti pirmtakų-amžininkų išsakytas mintis);
- knygotyrinių koncepcijų įvairovę (tuomet jų susiformuoja keletas ir ypatingai reikia pažymėti tai, kad jų autoriai (žr. 1 priedas, 2 lentelė, p. 64), būdami tų pačių užsienio teorijų (P. Otlet, L. Živny'o) bei filosofijų (pozityvistinių, neokantiškųjų, sociologinių mokymų) įtakoje, sukūrė pakankamai originalias ir įvairias knygos mokslo sistemas, skirtingai pažvelgė į knygos mokslo objektą, dalyką, uždavinius, akcentavo skirtingus knygos ir knyginkystės aspektus).
- naujų disciplinų atsiradimą (savarankiško knygotyros mokslo rėmuose pradėjo formuotis ir naujos, ankstesniam laikotarpiui neįprastos disciplinos, tokios kaip, bibliosociologija (M. N. Kufajevas), bibliopsichologija (N. A. Rubakinas), knygos menas (A. A. Sidorovas));
- mokslo filosofinių pamatų (kaip ir kituose humanitariniuose moksluose, knygotyroje formuojant metodologinius knygos pažinimo principus smarkiai pasireiškė filosofinių, sociologinių mokymų (ypač jų gnoseologinių aspektų) įtaka – pozityvizmo, sociologijos (O. Kanto ir G. Spenserio) bei neokantiškųjų filosofijų (V. Vindelbando ir G. Rikerto));

⁴ ЛЕЛИКОВА, Н. К. *Становление и развитие книговедческой и библиографической наук в России в XIX - первой трети XX века*. Санкт-Петербург, 2004, с. 144–145.

⁵ N. M. Lisovskis knygos mokslui žymėti nuo bibliografijos perėjo prie dar V.G.Anastasevičiaus įvesto knygotyros termino. O Loviaginas, iš pradžių tapatinęs bibliografijos ir bibliologijos sąvokas, paskui išskyręs bibliologiją, tik paskutiniajame savo darbe (*Основы книговедения*, 1925/26) kaip vienintelį tinkamą pripažino knygotyrą.

⁶ ЛЕЛИКОВА, Н. К. *Становление и развитие книговедческой и библиографической наук в России в XIX – первой трети XX века*. Санкт-Петербург, 2004, с. 173–175.

- knygotyros kaip mokslo įsitvirtinimo pastangą (3 dešimtmečio mokslotyroje tapusi aktuali mokslinio disciplinų pagrindimo problema buvo aktyviai sprendžiama ir knygotyroje: pirmasis pabandė tai padaryti N. M. Lisovskis 1922 m., kaip “moksliškumo” įrodymus pateikdamas tai, jog knygotyra nagrinėja nuosavą medžiagą, yra apibrėžto turinio, naudojami savais tyrimo metodais (lyginamuoju-istoriniu ir statistiniu));
- mokslo institucinį lygį (susikuria keletas specializuotų mokslo tyrimų organizacijų ir mokslo įstaigų: Bibliotekininkystės institutas Maskvoje (1920), Petrogrado (nuo 1924 m. – Leningrado) Knygotyros institutas, įsteigtas Petrogrado Knygų rūmų pagrindu (1920), Knygų (knygų prekybos) technikumas Maskvoje (1927), Knygotyros kursai Leningrado Knygotyros institute (1925–1927). Šių mokslo centrų veikloje, nagrinėjamoje problematikoje atsispindi naujo, kompleksinio, integracinio, knygotyros mokslo idėja).

Taigi šis tyrimas yra knygos mokslo istorijos darbas, kurio *objektas* – XX a. rusų knygos mokslas, tačiau ne įprastiniu, teoriniu, bet mokslo organizaciniu, taigi, ir instituciniu aspektu⁷. Teorinei rusų knygos mokslo pusei, jos istorijai, knygotyrininkų-klasikų bei vėlesnių tyrinėtojų pažiūroms ir veiklai jau yra skirta nemažai dėmesio – istoriografinio pobūdžio mokslinėse monografijose⁸ (A. A. Belovickajos, K. Migońio, N. K. Lelikovos) bei teoriniuose straipsniuose (I. J. Barenbaumo, M. P. Jelnikovo, J. L. Nemirovskio ir kt.) dažniausiai akcentuojami būtent šie knygotyros kaip mokslo aspektai. Knygos mokslo organizacijos (institucionalizacijos) klausimai paprastai yra paliečiami gana glaustai, kaip tam tikro knygotyros mokslo raidos etapo, svarbaus “lūžio” iliustracija, kaip tam tikras mokslo brandos arba nuosmukio rodiklis. Taigi, mokslo organizacija yra nagrinėjama knygos mokslo teorijos kontekste. Neabejotinai, toks mokslinio-istorinio tyrimo požiūris yra pagrįstas ir efektyvus. Tačiau į viską galima pažvelgti ir kitu kampu – knygotyros mokslo organizacinės sistemos kūrimosi kontekste. Be to, šio darbo objektas yra naujas ne tik tyrimo aspekto, bet ir chronologinės aprėpties prasme, mat iki šiol nėra pateikta tokio knygotyros istorijos darbo, kuris apimtų visą savarankiško rusų knygos mokslo egzistavimo laikotarpį (XX a.). Pvz., N. K. Lelikova savo monografijoje sustojo ties XX a. 3 dešimtmečiu, o A. A. Belovickajos *Общее книговедение* jau 20-čia metų “atsilieka”. Šis tyrimas yra pirmasis bandymas sistemingai atskleisti rusų knygotyros mokslo raidą XX amžiuje, pasitelkus mokslo organizacinės sistemos raidos analizę. Toks ir buvo šio tyrimo *tikslas*.

⁷ Lietuviškojoje Tarybinėje enciklopedijoje (Mokslas. Iš *Lietuviškoji Tarybinė enciklopedija*. Vilnius, 1981, t. 7, p. 567) specifinis socialinis mokslinės veiklos organizavimas ir valdymas yra įvardijamas kaip būtina jos efektyvumo prielaida. Kaip tik tai apibūdina mokslą kaip socialinę instituciją, apimančią *mokslininkus (teoretikus, eksperimentatorius, organizatorius), jų rengimą, mokslo įstaigas, laboratorinius eksperimentinius įrenginius, organizacinius ryšius, susidarantiuos moksl. darbo pasidalijimo, diferencijavimo procese, vertybines orientacijas ir normas, sąlygojamas moksl. veiklos specifikos*. Čia ir toliau vertimas – darbo autorės.

⁸ БЕЛОВИЦКАЯ, А. А. *Общее книговедение*. Москва: Книга, 1987. 255 с. МИГОНЬ, К. *Наука о книге: Очерк проблематики*. Москва: Книга, 1991. 197 с. ЛЕЛИКОВА, Н. К. *Становление и развитие книговедческой и библиографической наук в России в XIX – первой трети XX века*. Санкт-Петербург: Российская национальная библиотека, 2004. 410 с.

XX a. rusų knygotyros mokslo organizacinė sistema buvo tiriama pagal tris lygmenis: knygotyrinės institucijos, knygotyrinės konferencijos ir knygotyros spauda. Nepaisant darbe taikyto analizės metodo, nesistengta mechaniškai atskirti tyrimo dalyko elementus, kadangi, dėl glaudžios jų visų sąveikos, visiškai izoliuotas (nors ir pirmoje tyrimo stadijoje) tyrinėjimas nebūtų buvęs nei efektyvus, nei, ko gero, apskritai įmanomas. Derėtų pažymėti ir tai, kad, remiantis vienu iš dabartinių knygotyros apibrėžimų – *knygotyra yra kompleksinis visuomeninis mokslas apie knygą ir knygininkystę, tyrinėjantis istoriniu, šiuolaikiniu ir prognostiniu aspektu rašytines ir poligrafines semantinės informacijos formas, jos apdorojimo, saugojimo, paieškos ir sklaidos metodus bei daug dėmesio skirianti optimalaus informacijos kelio iki vartotojo nustatymui ir teoriniam pagrindimui*⁹ – ir siekiant išryškinti knygotyros kaip mokslo savarankiškumą, kuris turi atsiskleisti taip pat ir mokslo organizacijoje, šiame darbe nesistengiama atspindėti pastaraisiais metais taip pat vis didesnę autonomiškumą įgyjančių bibliografijos ir bibliotekininkystės disciplinų organizacinės būklės. Už tyrimo dalyko ribų liko ir knygotyrinės mokymo įstaigos ir knygotyros kaip mokymo disciplinos organizacija. Tai lėmė, viena vertus, ribotas prieinamų šaltinių ratas, kita vertus, ribotą darbo apimtį bei siekis pernelyg neišplėsti tyrimo dalyko, kad dėl to nenukentėtų tyrimo kokybė. Šios priežastys, o taip pat pačios darbo temos platumas padiktavo tai, jog konkrečių tyrimo objektų atrankos kriterijumi tapo ne medžiagos išsamumo ir pilnumo siekis, bet pastangos pristatyti ryškiausius ir reikšmingiausius Rusijos knygos mokslo organizacijos momentus, dalyvius bei formas.

Kaip svarbiausias mokslo organizacinis elementas buvo pasirinktos knyga ir knygininkystę tiriančios institucijos, kadangi jos paprastai būna kitų organizacijos lygmenų – reikšmingų leidybinių ir kitokių projektų bei renginių, įtakojančių knygos mokslo raidą – iniciatorės. Juk, galiausiai, nacionalinį mokslą tiesiogiai arba netiesiogiai formuoja pavieniai tų institucijų darbuotojai (knygos / knygininkystės ir artimų sričių praktikai bei teoretikai) ir jų kolektyvai.

Šiame darbe taip pat daug dėmesio skiriama mokslo renginiams, ypač didžiosioms knygotyrinėms konferencijoms, kadangi apie jų mokslo organizacinę reikšmę bei įvairiapusę įtaką mokslo raidai, institucinės sistemos kūrimuisi įgalina kalbėti tokie veiksniai:

- betarpiškas mokslininkų bendravimas (neformali komunikacija) bei bendradarbiavimas, aktyvus keitimasis idėjomis, specifine įvairių knyginių sričių patirtimi, galimybė diskutuoti;
- teoretikų ir praktikų sutelkimas bendram tikslui;
- galimybė susipažinti su užsienio mokslo patirtimi, pasiekimais, naujausiomis metodikomis, užsienio organizacijų veikla, tyrimų tendencijomis;
- mokslinės informacijos (publikacijų, bibliografinių duomenų apie jas) sklaida formaliais ir neformaliais kanalais;

⁹ Книговедение. Из *Книга: энциклопедия*. Москва, 1999, с. 305.

- netiesiogiai kontroliuojama bei koordinuojama mokslinių institucijų veiklą;
- netiesioginė įtaka praktinei knyginei veiklai;
- per rekomendacijas nustatomos tolimesnės mokslinių tyrimų, perspektyvios mokslo raidos kryptys;
- skatina institucinės sistemos plėtrą – tarp-institucinį bendradarbiavimą, naujų renginių, naujų institucijų arba jų padalinių atsiradimą;
- sutelkia mokslines pajėgas, pvz., stambių leidybinių ar kitokių projektų įgyvendinimui, kuris nei fizine, nei finansine, nei kompetencijos prasme būtų neįmanomas dirbant izoliuotai;
- pranešimai ir pristatymai paprastai išleidžiami rinkiniais arba tampa vertinga medžiaga straipsniams mokslinėje periodikoje;
- konferencijų organizacinis lygis, reguliarumas, problematika, dalyvių gausa – visa tai reprezentuoja patį mokslą, parodo jo brandos lygį.

Kalbant apie knygotyros spaudą, reikėtų pirmiausia aptarti pačią sąvoką *knygotyros spauda* arba *knygotyrinė periodika*. Lietuviškoji knygotyros enciklopedija pateikia tokį *knygotyros spaudos* apibrėžimą: tai *period., test. ir serialiniai leidiniai, nagrinėjantys knygotyros teoriją, istoriją, metodiką ir organizaciją*¹⁰ *Апог Книга: энциклопедия, knygotyrynė periodika tai yra žurnalai, rinkiniai, biuleteniai, mokslo tyrimų organizacijų ir mokymo įstaigų darbai, leidžiami tam tikrais laiko tarpais arba nesilaikant griežto periodiškumo, skirti įvairioms knygos, knygotyros ir knygininkystės problemoms, o taipogi artimoms sritims, pvz., informatikai, dokumentikai, archeografijai ir t. t. Pagal temas knygotyryniai periodiniai leidiniai gali būti skirstomi į leidybinius, poligrafinius, knygų prekybos, bibliotekinius, bibliografinius, bibliofilinius, nagrinėjantys knygų meno klausimus ir t. t. Knygotyryniam periodiniam leidiniam galima priskirti ir periodinius valstybinės bibliografijos organus, tęstinius knygų prekybos ir bibliotekų katalogus*¹¹. Atsižvelgiant į tai, kas būtent apibrėžiama terminu *Knygotyros / knygotyritis*, galima išskirti tokias knygotyros spaudos grupes:

- 1) leidiniai, nagrinėjantys kurios nors vienos knygotyrynio komplekso dalies, artimos knyginių žinių srities problematiką (pvz., knygų prekybos, poligrafijos, leidybos, bibliotekininkystės, bibliografijos, knygų meno ir t. t.);
- 2) leidiniai, kurie yra knygotyrynės veiklos rezultatas ir labiausiai vertingi kaip knygotyrynių, knygotyrynių-istorinių žinių šaltinis (pvz., nacionalinės bibliografijos, knygų prekybos katalogai ir pan.)
- 3) leidiniai, kurie yra knygotyryniai “tikraja” prasme, tai yra tokie, kuriuose nagrinėjamų klausimų ratas atspindi knygotyros kaip sintezuojančio, kompleksinio mokslo esmę, o

¹⁰ Knygotyros spauda. Iš *Knygotyra: enciklopedinis žodynas*. Vilnius, 1997, p. 180.

¹¹ Книговедческая периодика. Iš *Книга: энциклопедия*. Москва, 1999, с. 478.

jo puslapiuose atstovaujama daugiau ar mažiau viso knygotyrimo komplekso problematika.

Knygotyrimą periodinę ir tęstinę spaudą galima laikyti viena pagrindinių knygotyros mokslo organizacijos apraiškų, kadangi, viena vertus, ji buvo knygotyrinių institucijų, organizacijų, atskirų tyrinėtojų idėjų, pažiūrų skleidėja, kita vertus – mokslinio, institucinio bendradarbiavimo, įvairių knyginių sričių specialistų telkimo priemonė (ypač rengiant stambius, ilgalaikius leidybinius projektus).

Remiantis visais aukščiau išsakytais teiginiais, šiame darbe buvo iškelta tokia *hipotezė*: išskirtų mokslo organizacijos lygmenų analitinis (kiekvieno atskirai) ir sintezuotas (visumoje) tyrinėjimas turėtų atskleisti XX a. rusų knygos mokslo raidą.

Buvo suformuluoti tokie *uždaviniai*:

1. išsiaiškinti svarbiausias XX a. Rusijos knygotyros institucijas, renginius (konferencijas) ir knygotyros spaudos būklę;
2. parodyti, kaip XX amžiuje keitėsi bendras rusų knygotyros mokslo organizacijos lygis, išskirti jos raidos etapus, ryškesnes tendencijas, įvykusių pokyčių priežastis;
3. atskleisti mokslo organizacijos apraiškų reikšmę bendrai knygotyros raidai;
4. patikrinti hipotezę apie išskirtų mokslo organizacijos lygmenų analitinį (kiekvieno atskirai) ir sintezuotą (visumoje) tyrinėjimą kaip priemonę atskleisti XX a. rusų knygos mokslo raidą.

Darbe buvo naudotasi tik publikuotais-spausdintais ir internete skelbtais *šaltiniais*, kadangi archyvų medžiaga buvo neprieinama. Dalis nagrinėjamo laikotarpio tęstinių leidinių tirta *de visu*. Pagrindinis šaltinis buvo knygotyros mokslo darbai *Книга: Исследования и материалы (Книга: tyrinėjimai ir medžiaga)*, viena vertus, dėl prieinamumo, kita vertus, dėl to, kad tai yra autoritetingiausias šios srities leidinys, 6 dešimtmetyje tapęs knygotyros atgimimo iniciatoriumi ir jau beveik 50 metų telkiantis Rusijos knygos ir knyginkystės praktikus bei teoretikus, tokiu būdu atstovaudamas ir, neabejotinai, formuodamas šios šalies knygos mokslą. Be to, buvo įdomu pažvelgti į tai, kiek tiksliai toks leidinys gali atspindėti bei įtakoti mokslo organizacinės sistemos raidą, pats būdamas viena iš jos apraiškų. Mat, kaip yra pasakęs J. L. Nemirovskis, *rinkinio [Книга: Исследования и материалы] istorija – tai, iš esmės, mūsų šalies knygotyros istorija*¹². Internete daugiausia buvo ieškota informacijos apie šiuolaikinius knygos ir knyginkystės tyrimų centrus ir juose vykdomą mokslo tiriamąją veiklą, taip pat – apie šiuolaikinę knygotyrimą periodiką ir tęstinius leidinius. Tokių šaltinių buvo nedaug, kadangi internete pasitaikę pranešimai, straipsniai ar leidiniai, dažniausiai, būdavo tik sutrumpintos ar kitaip pertvarkytos elektroninės tų pačių spaudoje publikuotų šaltinių versijos.

¹² И. Т. Научно-практическая конференция «Сборник “Книга. Исследования и материалы”: проблемы и перспективы». *Книга: Исследования и материалы*, 1997, сб.74, с. 284.

Šiame darbe buvo taikyti bendramoksliniai teoriniai tyrimo *metodai*: analizė, sintezė, bibliografinis ir lyginamasis (lyginamasis-istorinis, lyginamoji analizė).

Viso darbo struktūra yra paremta tradicine rusų knygotyros mokslo periodizacija: XX a. 2 – 3 dešimtmetis – savarankiško knygos mokslo susiformavimas; XX a. 4 – 6 dešimtmetis – knygos mokslo vulgarizavimas ir jo pasekmės; XX a. 6 – 9 dešimtmetis – politinis *atšilimas*, knygotyros mokslo renesansas ant marksistinės metodologijos pamatų, XX a. paskutinis dešimtmetis – XXI a. pradžia – šiuolaikinis knygotyros mokslas. Tačiau kalbant apie pirmąjį laikotarpį chronologines ribas teko praplėsti įtraukiant ir XIX a. paskutinį dešimtmetį – XX a. pradžią, t. y. tą knygotyros mokslo laikotarpį, kurį galima įvardyti kaip pereinamąjį¹³ (nuo bibliografinės knygotyros prie bibliografijos ir knygotyros). Be to, atsižvelgiant į tam tikrus politinius 2 dešimtmečio pabaigos įvykius (Didžioji Spalio revoliucija, pasikeitusi valstybės santvarka), galima būtų išskirti du etapus – “iki Didžiosios Spalio revoliucijos” (2 deš.) ir “po jos” (3 deš.), arba, kaip tai daro M. G. Gučninskis¹⁴, – nemarksistinės (1917–1925 m.) ir marksistinės (1926–1941 m.) knygotyros. Tačiau, mokslo atžvilgiu toks skirstymas būtų vargiai pateisinamas. Politinių aplinkybių nulemti pokyčiai knygotyryniuose darbuose pradėjo reikštis palaiptai, t. y. vienu metu egzistavo abi knygotyros kryptys (klasikinė ir marksistinė): 3 deš. pirmasis marksistinės metodologijos principus pabandė pritaikyti M. I. Ščelkunovas, o N. M. Lisovskis ir A. M. Loviaginas ir toliau jos nepaisė, kaip ir M. N. Kufajevas, nors priklausė jaunesnei tyrinėtojų kartai. O *marksistinė* knygotyra aiškų, “gryną” pavidalą įgavo tik 4 deš. Be to, kaip teigia N. K. Lelikova, 2 – 3 deš. rusų knygos mokslas *formavosi bendros europietiškos tradicijos rėmuose, įtraukdamas ir reikšmingiausias, ir madingiausias vakarų mokslo tendencijas*¹⁵. Todėl, sekant tradicine periodizacija, šiame darbe klasikinės knygotyros susiformavimo laikotarpis aprėpia abu šiuos dešimtmečius. 6 dešimtmetis pakliūna į du laikotarpius (4–6 ir 6–9 deš.) kaip tam tikras pereinamasis etapas, kadangi yra sunku įvardyti vieną konkretų momentą, kuris ženklintų knygotyros kaip mokslo atgimimą.

Pirmųjų dviejų skyrių viduje dėstymo struktūra paremta daugiausiai įvykių chronologija, todėl savaime susiformavo toks medžiagos pateikimo modelis: pirmiausia pristatomos aptariamu laikotarpiu įsikūrusios arba jau veikusios knygotyrynės mokslo, mokymo ar visuomeninės įstaigos, bendrijos, o kadangi dažniausiai būtent šios institucijos būdavo knygotyrynių renginių bei periodikos ir kitų leidybinių projektų iniciatorės-organizatorės, informacija apie tai pateikiama čia pat, kaip tų įstaigų veiklos formų iliustracija; skyriaus pabaigoje yra nagrinėjama tokia medžiaga, kuri nėra tiesiogiai susijusi su kuria nors minėtų institucijų ir kuri teikia papildomų faktografinių-istorinių žinių.

¹³ Taip jį įvardina, pvz., N. K. Lelikova: ЛЕЛИКОВА, Н. К. *Становление и развитие книговедческой и библиографической наук в России в XIX – первой трети XX века*. Санкт-Петербург, 2004, с. 169.

¹⁴ ГУЧНИНСКИЙ, М. Г. *Становление и развитие общих вопросов теории отечественного книговедения 1917–1941 гг.* 2000, с. 9, 14.

¹⁵ ЛЕЛИКОВА, Н. К. *Становление и развитие книговедческой и библиографической наук в России в XIX – первой трети XX века*. Санкт-Петербург, 2004, с. 174.

Tik III ir IV skyriuje ši dėstymo struktūra yra pakoreguota. Tai padaryta dėl to, kad juose nagrinėjami laikotarpiai – pakankamai sudėtingi, turtingi įvairaus pobūdžio ir reikšmės įvykių (o III skyriuje aprėpiamas dar ir labai ilgas laiko tarpas – 6–9 dešimtmetis), todėl jų aptarimas pagal ankstesnę schemą ir vieningą chronologiją būtų gana problemiškas. Todėl siekiant atskleisti kiekvieno mokslo organizacinio lygmens raidą, kiekvienas jų – knygotyrinės institucijos (ir jų veikla), knygotyrimai renginiai (konferencijos), knygotyrimai periodiniai ir tęstiniai leidiniai) yra pristatomas atskirai.

Prieduose pateikiamos trys lentelės, kuriose yra arba informacijos, iliustruojančios tam tikrus darbe išsakomus teiginius (2 lentelė. *Reikšmingiausios knygos mokslo koncepcijos, susiformavusios Rusijoje XX a. 2-3deš.*) arba papildomų duomenų, kurie yra įdomus būtent lyginimo aspektu (3 lentelė. *Visasąjunginės mokslo konferencijos knygotyros klausimais (Maskvoje)*) ir 4 lentelė. *Tarptautinės mokslo konferencijos knygotyros klausimais (Maskvoje)*). 1 lentelė. 1953–1968 m. *Maskvos mokslininkų namų Knygos sekcijos posėdžiuose pristatyti pranešimai* pateikiama pačiame dėstyme, kadangi jos duomenys čia yra išsamiai nagrinėjami.

1. KNYGOTYROS MOKSLO INSTITUCIONALIZACIJOS PRADŽIA

Knygos mokslo institucinės sistemos kūrimąsi galima būtų sieti su keliais dalykais, įkūnijančiais tam tikrus jos raidos etapus bei chronologiškai pakankamai nutolusius vienas nuo kito: su pirmųjų knygotyrinių organizacijų atsiradimu (1889, 1899), knygotyros dėstymo Rusijos aukštosiose mokyklose pradžia (1913), pirmojo knygotyrinio žurnalo pasirodymu (1913), su pirmąją knygotyrine konferencija (1931) ir t. t. Žinoma, ne visus šiuos įvykius galima vertinti vienareikšmiškai. Pvz., Bibliografinė rusų draugija (1889–1930) ir Bibliologinė rusų draugija (1899–1931), kurias A. A. Belovickaja¹⁶ vadina pirmosiomis knygotyrinėmis organizacijomis, buvo įsteigtos anksčiau, negu įvyko bibliografijos ir knygotyros atsiskyrimas: apie tai liudija pirmosios “bibliografinis” pavadinimas ir per posėdžius nagrinėjama knygotyrinė problematika, kitos – “bibliologinis” (=“knygotyrinis”) pavadinimas ir bibliografiniai interesai. O ir 1913 metais pasirodęs pirmasis knygotyrinis žurnalas, kuriame tais pačiais metais buvo paskelbta pirmoji daugiau ar mažiau vieninga savarankiško knygotyros mokslo schema (N. M. Lisovskio), vadinosi “Библиографические известия” (Bibliografijos (!) žinios). Tokia pat situacija ir su knygotyros dėstymo pradžia: 1913 m. rugsėjo 28 d. Peterburgo universitete N. M. Lisovskis perskaitė Rusijoje pirmą knygotyros kurso paskaitą – bet tai nereiškia, kad tuo pat metu pradėjo veikti ir akademinė knygotyros institucija (katedra, fakultetas, tyrimų centras), o ir universitetinių studijų programos “Knygotyra” teko gerokai palaukti. Pirmoji gi knygotyrinių klausimų aptarimui skirta konferencija (pavadinta posėdžiu), kurią 1931 m. gruodžio 27–31 suorganizavo Poligrafijos ir leidybos pramonės mokslinių tyrimų institutas, net porai dešimtmečių tapo paskutiniąja, mat jos metu nuneigtas ligtolinis knygotyrinis palikimas ir paskelbtas visiškas knygotyros mokslo *persiginklavimas ir pertvarkymas Lenino pamokymų dėl spaudos, d. Stalino nurodymų, partijos sprendimų dėl visų spaudos klausimų pagrindu* pasibaigė, galiausiai, visišku knygotyros kaip mokslo paneigimu¹⁷.

Taigi šią dviprasmišką XIX a. pabaigos – XX a. pradžios knygos mokslo situaciją galima paaiškinti jau minėtu pereinamuoju laikotarpiu, kurio neabejotinai ryškiausios dalyvės buvo Bibliografinė rusų draugija ir Bibliologinė rusų draugija, anuomet smarkiai prisidėjusios prie savarankiško knygos mokslo ir jo institucinės sistemos susiformavimo. Svarbus momentas buvo geografinis Draugijų išsidėstymas dviejuose svarbiausiuose mokslo ir kultūros centruose, dviejose “sostinėse”: Bibliografinė rusų draugija buvo įsikūrusi Maskvoje (pirmaisiais gyvavimo metais ji vadinosi Maskvos bibliografinių būreliu), o Bibliologinė – Petrograde.

¹⁶ БЕЛОВИЦКАЯ, А. А. Общее книговедение. Москва, 1987. С. 41–44, 48–50.

¹⁷ НЕМИРОВСКИЙ, Е. Л. Книговедческие конференции. Книга: Исследования и материалы, 1997, сб. 74, с. 27.

Maskvos universiteto **Bibliografinės rusų draugijos (Русское библиографическое общество, 1889–1930)**¹⁸ įkūrėjas buvo žymus rusų bibliografas A. D. Toropovas (1851–1927), nagrinėjęs valstybinės spaudos registracijos problemas. Draugijos dėmesio centre buvo bibliografijos ir knygininkystės istorija, teorija, metodika ir organizacija. Būtent čia, viename iš posėdžių (1917 m. balandžio 1 d.) N. M. Lisovskis kaip pasiūlymą išskėlė ilgai brandintą idėją įkurti kompleksinę nacionalinės bibliografijos įstaigą, kuri buvo įgyvendinta vos po mėnesio: Petrograde pradėjo veikti Knygų rūmai, iki šių dienų išliekantys (greta Mokslų akademijos) aktyviausiu knygos tyrimų centru Rusijoje, knygotyrinių renginių, tarptautinių knygotyros konferencijų organizatoriumi.

Bibliografinės rusų draugijos veikloje aktyviai dalyvavo B. S. Bondarskis (1874–1968), bibliografijos mokslo praktikas ir teoretikas, jau minėto draugijos žurnalo “Библиографические известия” redaktorius (1913–1927, 1929). Iš kitų XX a. pradžios knygotyrinių žurnalų (Maskvoje – “Вестник книгопродавцев”, 1900–1904, Petrograde – “Книжный мир”, 1902–1905, 1907–1911, “Книжная биржа”, 1905–1907, “Книжная летопись”, 1907–1917, “Русский библиофил”, 1911–1915) “Библиографические известия” išsiskyrė kaip visiškai naujo tipo knygotyris leidinys, kuriame pirmą vietą užėmė bendrų knygotyros klausimų aptarimas, o ne literatūrinė-istorinė medžiagos dėstymas. Per tuos metus pasirodė 64 žurnalo numeriai (26 knygos) – juose buvo paskelbta apie 100 straipsnių, kurių skyrių pavadinimai atspindėjo plačią knygos mokslo problematiką ir kompleksiskumą, kuris tapo pagrindiniu vėlesnės knygotyrinės periodikos bruožu: *Prolegomenai* (Bendrasis skyrius); *Spauda ir cenzūra*; *Bendroji bibliografija*; *Bibliologija (Bibliografijos teorija)*; *Individualioji bibliografija*; *Kolektyvinė bibliografija*; *Žurnalistinė bibliografija*; *Nacionalinė bibliografija*; *Specialioji bibliografija*; *Bibliotekų ir knygynų katalogai*; *Bibliotekininkystė*; *Bibliotekografija*; *Skaitymo vadyba*; *Bibliofilija*; *Knygininkystė*; *Knygų spausdinimas ir prekyba*. Taip pat žurnale buvo pateikiamos apžvalgos, metraščiai, recenzijos, bibliografiniai sąrašai (*Rusų bibliografijos bibliografija*). Bendrajai knygotyrai buvo skirti 7 straipsniai, kuriuose buvo aptariamoms sąvokų *bibliografija*, *knygotyra*, *bibliologija* reikšmės bei santykio ir knygotyros mokslo sudėties problemos. Teorinėse publikacijose vyko polemika tarp dviejų pozicijų šalininkų: vieni, pagal prancūziškąją tradiciją, tapatino bibliografiją ir knygotyrą / bibliologiją (arba knygotyrą / bibliologiją vadino bibliografijos teorija), kiti, pagal vokiečių tradiciją, apibendrinančiu mokslu apie knygą vadino bibliotekininkystę (šis požiūris paplito tik tarp bibliotekininkų). Teorinių, istorinių bei metodinių knygotyros klausimų sprendimui žurnalas suvienijo ano laikotarpio reikšmingiausių knygotyros mokslo koncepcijų autorius N. M. Lisovskį, A. M. Loviaginą, M. N. Kufajevą, N. A. Rubakiną bei kitus (A. V. Mezjer, A. G. Fominą, S. A. Vengrovą, I. V. Vladislavlevą).

¹⁸ БЕЛОВИЦКАЯ, А. А. *Общее книговедение*. Москва, 1987. с. 41–44.

Bibliologinės rusų draugijos (Русское библиологическое общество, 1899–1931)¹⁹

įkūrimą inicijavo bei ilgamečiu jos prezidentu (1899–1903; 1907–1916) buvo sociologinės knygotyros krypties Rusijoje pradininkas A. M. Loviaginas. O jos nariais buvo žymiausi Petrogrado knygos veikėjai N. M. Lisovskis, M. N. Kufajevas, A. V. Mezjer, P. L. Simoni, A. G. Fominas, K. N. Derunovas, B. S. Bondarskis, S. A. Vengerovas, N. P. Lichačiovas, N. K. Piksanas, S. M. Bondi ir kt. Draugijos nuostatuose buvo iškelti tokie uždaviniai kaip knygotyriminkų bei bibliografų teoretikų ir praktikų suvienijimas, o taip pat knyginkystės tyrinėjimai praeityje ir dabartyje. Buvo išsiskyrusios dvi pagrindinės Draugijos veiklos kryptys – bibliologinė ir literatūrinė-istorinė, tačiau, nepaisant nuolatinių raginimų daugiau dėmesio skirti knygotyrimams klausimams, dominuojančią poziciją buvo užėmusi pastaroji. Tik paskutiniaisiais Draugijos gyvavimo metais situacija pakrypo knygotyros naudai²⁰, bet ši tendencija buvo susijusi su pastangomis (A. M. Loviagino, M. N. Kufajevo, A. G. Fomino) kurti knygos mokslą marksistinės metodologijos pagrindu, taigi jai jau nebuvo lemta duoti lauktų rezultatų.

Dėl nagrinėjamos tematikos įvairovės Bibliologinės rusų draugijos nariai buvo pasidaliję į sekcijas ir komisijas. Dvi iš jų buvo knygotyriminės: knygotyros ir poligrafijos (печатного дела) sekcija (1905 m., vadovavo N. M. Lisovskis) bei bibliotekininkystės sekcija (1903 m., vadovavo E. A. Volteris); pastaroji buvo tokia populiari, jog 1907 m. jos pagrindu susiformavo Bibliotekininkystės draugija. Kitų sekcijų pavadinimai (istorinės, istorinės-literatūrinės, filologinės, ir ypač archeologinės bei istorinės-geografinės sekcijos) liudijo apie gana tolimus ryšius su knygotyra.

Svarbiausios draugijos veiklos formos buvo reguliarių posėdžių (viso – 60) ir bendrų pasitarimų organizacija, pranešimų skaitymas (apie 300), dalyvavimas šventiniuose renginiuose (pvz., 200 periodinės rusų spaudos metinėse), bibliografinės medžiagos apie knygos veikėjus rinkimas, pastangos tobulinti leidinių klasifikacijos ir registracijos tvarką bei savo leidinių rengimas ir leidyba. Knygotyrine prasme vertingi Draugijos leidiniai buvo A. M. Loviagino rengti *Отчеты Русского библиологического общества* (Rusų bibliologinės draugijos ataskaitos), kurių naujos serijos *Доклады и отчеты* (Pranešimai ir ataskaitos, 1908–1917) pasirodė 4 numeriai bei du tomai *Библиологический сборник* (Bibliologinis rinkinys, 1915–1916, 1918). Viena jų yra išsamios informacijos apie Rusijos knygotyrimines organizacijas ir draugijas, kitame – A. M. Loviagino knygotyriminių darbų. Taip pat svarbus momentas Draugijos veikloje buvo per posėdžius nuolat pristatomos naujų knygotyriminių leidinių recenzijos.

¹⁹ БЕЛОВИЦКАЯ, А. А. *Общее книговедение*. Москва: Книга, 1987. с. 48–50. МАРТЫНОВ И. Ф. Русское библиологическое общество в годы советской власти (1917–1931 гг.). *Книга: Исследования и материалы*, 1974, сб. 29, с. 98–113.

²⁰ Per 1927–1930 m. literatūrinės-istorinės tematikos pranešimų skaičius sumažėjo nuo 30 % iki 0 – žr. МАРТЫНОВ И. Ф. Русское библиологическое общество в годы советской власти (1917–1931 гг.). *Книга: Исследования и материалы*, 1974, сб. 29, с. 103.

Nors informacija apie Draugijos posėdžius buvo reguliariai skelbiama Viešojoje, Mokslų akademijos bibliotekoje, Mokslininkų ir Literatų namuose, Petrogrado knygotyros institute ir kituose universitetuose ir pedagoginiuose institute, be to Draugija dalyvavo I Rusijos bibliografiniame suvažiavime, kuris įvyko 1924 m. vasario 29 d., 1920 m. drauge su Rusijos knygų rūmais įsteigė pirmus Rusijoje knygotyros kursus, o nuo 1922 m. leisdama savo žurnalą “Библиографические листы” (Bibliografiniai lapai, 1922–1931) bendradarbiavo su Leningrado bibliofilų draugija, vis dėlto liko gana uždara organizacija, apėmusia palyginus nedidelį knygos specialistų ratą (1899 m. turėjo 56 narius, 1925 m. – 76, 1930 m. – 94)²¹. Net ir toks pagirtinas mokslo atžvilgiu žingsnis, kaip 1927 m. programinis potvarkis vykdytų tyrimus, kurie papildytų, bet ne dubliuotų Leningrado knygotyros instituto ir kitų knygotyrynių organizacijų vykdomus tyrimus, nenusisėkė, nes Draugijai nepavyko prisivilioti būtent po tuos mokslo centrus pasklidusias knygotyrynes pajėgas. Taigi šis uždaramas buvo įveiktas gana drastiškais priemonėmis – 1931 m. Bibliografinė rusų draugija buvo prievarta sujungta su Bibliotekininkystės draugija (kuri 1903–1907 m. funkcionavo tik kaip viena iš Draugijos sekcijų!).

Kaip jau buvo minėta, prie knygotyros mokslo išvirtinimo nemažai prisidėjo **Knygų rūmai (Книжная палата, 1917–1920)**²², įsteigti tuomet, kai N. M. Lisovskis jau buvo padėjęs knygotyros kaip mokslo ir mokymo disciplinos pamatus ir buvo prasidėjęs vadinamasis klasikinės knygotyros etapas. 1917 m. gegužės 10 d. ji pradėjo veikti Petrograde vietoj Vyriausios spaudos reikalų valdybos ir turėjo vykdyti tuo metu aktualiausią nacionalinės bibliografijos ir valstybinių įstaigų fondų komplektavimo organo funkcijas. Jos direktoriumi tuomet tapo prof. S. A. Vengerovas. Greta pagrindinės savo veiklos Knygų rūmai taip pat rengdavo parodas, drauge su Bibliologine rusų draugija suorganizavo jau minėtus knygotyros kursus (pirmuosius Rusijoje), recenzuodavo bibliografinius ir planavo išleisti mokslinės bibliografijos ir knygotyros žurnalą. Petrogrado Knygų rūmai veikė iki 1920 m. birželio, kuomet “Lenino dekretu” jų funkcijos perėjo Valstybinės leidyklos sudėtyje naujai įsteigtiems **Centriniam Knygų rūmams (Центральная книжная палата, nuo 1920)** Maskvoje.

Kai kurie tyrinėtojai, pvz., N. K. Lelikova²³, knygotyros institucinės sistemos formavimosi pradžią sieja su 3 dešimtmečiu, kuomet greta Bibliografinės ir Bibliologinės rusų draugijos Petrograde pradeda veikti Knygotyros mokslinių tyrimų institutas, o 4 dešimtmečio pradžioje prie jo prisijungia dar ir Knygos, dokumento ir rašto muziejus.

Petrogrado (nuo 1924 m. – Leningrado) Knygotyros institutas (Петроградский институт книговедения, 1920–1933)²⁴ buvo įkurtas Petrogrado Knygų rūmų pagrindu. 1920–1925

²¹ МАРТЫНОВ И. Ф. Русское библиологическое общество в годы советской власти (1917–1931 гг.). *Книга: Исследования и материалы*, 1974, сб. 29, с. 99.

²² МИХЕЕВА, Г.В. Н. М. Лисовский и идея создания Книжной палаты. *Книга: Исследования и материалы*, 2001, сб. 79, с. 229–234.

²³ ЛЕЛИКОВА, Н. К. *Становление и развитие книговедческой и библиографической наук в России в XIX – первой трети XX века*. Санкт-Петербург, 2004, с. 245.

²⁴ ЛЕЛИКОВА, Н. К. *Становление и развитие книговедческой и библиографической наук в России в XIX – первой трети XX века*. Санкт-Петербург, 2004, с. 245–250.

m. jis iš esmės vykdė mokslinės bibliografinės įstaigos funkcijas. Ypatingas struktūrinis Instituto vienetas buvo Knygotyros muziejus, rengęs Knygotyros kursus, kuriuose paskaitas skaitė A. I. Maleinas, A. M. Loviaginas, A. D. Toropovas, M. N. Kufajevs, B. S. Bondarskis ir kt. 1924–1925 m. kursų programa liudijo apie to meto knygotyros mokslo struktūrą ir vis dar glaudžius ryšius su bibliografija: pagrindiniai dalykai buvo knygos evoliucija ir filosofija, knygų statistika ir einamoji bibliografija, bibliografija (istorija, klasifikacijos sistemos, metodika), žurnalistika, bibliotekininkystė, leidyba ir knygų prekyba, knygos ir autoriaus teisės, mokslinė bibliotekinio ir bibliografinio darbo organizacija, įvadiniai dalykai – bendroji knygotyra, knygos apipavidalinimas, skaitymo fiziologija, eksponavimas, knygrišystė praktika.

Laikui bėgant Leningrado knygotyros instituto veiklos pobūdis ir kryptys keitėsi. 1925 m. balandį Institutas įgijo mokslinių tyrimų įstaigos statusą ir buvo įpareigotas sustiprinti tyrinėjimus knygotyros mokslo srityje. Kita vertus, Instituto uždavinius ėmė įtakoti nauja marksistinė ideologija, kuri tuomet buvo pradėjo brautis į Rusijos mokslą, tuo labiau kad Institute atsirado marksistinių pažiūrų vadovų. Nuo bibliografinės praktikos klausimų dėmesys nukrypo į ekonomines ir socialines knygos problemas, t. y., iš esmės, į knygotyrinę problematiką. Pasikeitė ir Instituto struktūra išsiskyrė trys sekcijos: I. knygos evoliucijos (technikos ir turinio aspektu); II. ekonomikos ir socialinio knygos vaidmens; III. bibliografijos teorijos ir metodologijos. Vėliau (1926 m.), kai buvo nuspręsta į Instituto veiklos sritį įtraukti ir periodinės spaudos tyrimus, prisidėjo ir ketvirtoji sekcija – IV. žurnalistikos ir periodikos tyrimų (газетоведения), o kitų sekcijų pavadinimai – patikslinti (knygos istorijos; ekonomikos, gamybos ir socialinio knygos vaidmens; bibliografijos teorijos, istorijos ir metodologijos). 1928 m. įvyko dar viena restruktūrizacija – įkurta knygotyros teorijos, metodologijos ir istorijos sekcija (knygos istorijos ir bibliografijos teorijos, istorijos ir metodologijos sekcijų pagrindu). Visose sekcijose veikė keletas specializuotų komisijų. Teoriniuose Instituto darbuotojų veikaluose buvo nagrinėjami svarbiausi metodologiniai knygos mokslo klausimai. Institute vykdomi tyrimai įtakojo funkcinės knygotyros susiformavimą ir greitą jos raidą 4 dešimtmetyje. Čia pirmą kartą knygotyros teoriją ir istoriją pamėginta formuoti materialistinės metodologijos pagrindu.

Po 1917-tųjų spalio įvykių (kaip, beje, ir iki revoliucijos) pagrindinis knygotyros periodikos bruožas buvo politinių pažiūrų propaganda, kuriai skelbti buvo pasitelkiami tradiciniai literatūrinio-kritinio pobūdžio bei nauji – knygų prekybos, reklaminiai-informaciniai, bibliografiniai – leidiniai. Šiuolaikiniam tyrinėtoji jie gali labiau pasitarnauti kaip istorinių knygininkystės ir knygotyros praktikos žinių šaltinis, negu kaip knygotyros mokslo teorijos iliustracija. Nors laikui bėgant vis daugėjo išimčių: pirmasis knygų prekybos žurnalas “Книга” (Книга, 1918, “Кооперативное издательство”) išsiskyrė tuo, kad jame buvo paliesti taip pat ir teoriniai knygininkystės klausimai, mėginta pateikti tam tikrų apibendrinimų.

3 dešimtmetyje didžiąją knygotyrynės periodikos dalį sudarė leidybinės ir prekybinės bibliografijos leidiniai: 1917–1924 m. Tarybinėje Rusijoje tokių pasirodė net 78. Tai buvo susiję su tuometine knyginkystės situacija: smarkiai pagausėjo leidyklų, o jos buvo suinteresuotos kuo platesniu savo produkcijos pristatymu ir sklaida. Bet dažniausiai informaciniai-reklaminiai leidiniai (kaip ir jų iniciatoriai – leidyklos), nebuvo ilgaamžiai. Adresatai – leidyklų darbuotojai, knygų prekybininkai, bibliotekininkai. Daug dėmesio buvo skiriama kvalifikuotų kadru ugdymui: ne tik informavo apie leidyklos produkciją, pateikdavo recenzijų, literatūros, mokslo ir knyginkystės kronikas bet atliko ir specializuotų knyginių žinių populiarinimo funkciją. Pavyzdžiui, “Valstybinės leidyklos biuletenis” (“Бюллетень Государственного издательства”, 1920²⁵–1928, nuo 1922 m. vadinosi “Книжный бюллетень Государственного издательства”, o nuo 1929 m. – “На книжном фронте”) iš grynai bibliografinio laikui bėgant virto prekybiniu žurnalu, kuriame pagrindinę vietą užėmė straipsniai, nagrinėję tokius klausimus kaip knygos tyrimai, jos sklaidos metodai, knygų prekybos, leidybos ir bibliotekininkystės praktika. Kitam Valstybinės leidyklos žurnalui – “Книга о книгах” (Knyga apie knygas, 1924) – buvo iškeltas uždavinys supažindinti skaitytojus su knygos organizacija, visomis knygos gyvenimo stadijomis, nacionaline ir užsienio leidybos dinamika. Metodinių knygų prekybos straipsnių pasirodė kooperatiniame žurnale “Книжно-рекомендательный бюллетень Центросоюза (для кооперативной торговли)” (Centro sąjungos rekomendacinis knygų biuletenis (kooperacinei knygų prekybai), 1926–1930), kuriame taip pat buvo nuolat skelbiama informacija apie knyginkų mokymo kursus, pateikiami paskaitų konspektai, mokymo literatūros sąrašai.

Kiekvienas leidinys turėjo ir savo specifinių bruožų. Pavyzdžiui, Petrograde leidžiant žurnalą “Новая книга” (Naujoji knyga, 1922–1925) buvo organizuoti tarptautiniai jo mainai į užsienio knygotyrynę periodiką, tokiu būdu rinkta medžiaga apie kitų šalių knyginkystę. O “Spaudos reikalų komiteto biuletenis” (1925–1927 – “Бюллетень Комитета по делам печати”, 1927 – “Издательское дело”, 1928–1930 – “Хозяйство печати”) pasižymėjo ne tik “abejingumu” ideologijai, bet ir tuo, kad jo puslapiuose nuolat vyko diskusijos, skirtos kokiam nors vienam klausimui; dažniausiai jos tęsdavo per keletą numerių. Biuletenis-laikraštis, o vėliau – žurnalas “Книгоноша” (Knygnešys, 1923–1926), per keturis gyvavimo metus net triskart pakeitęs leidėją, išsiskyrė tarp panašių leidinių, kadangi aprėpė visą knyginių sričių kompleksą – bibliotekininkystės, knygų leidybos, bibliografijos, knygų prekybos, skaitytojo tyrimų – problematiką, taigi, buvo “knygotyris” tikraja to žodžio prasme. Plati knygotyrynė problematika buvo būdingas ir Petrograde 1920–1923 metais leistam bibliografinės kritikos žurnalui “Книга и революция” (Knyga ir revoliucija), kuris buvo orientuotas į išsilavinusią inteligentiją. Autorių kolektyvas, kurį sudarė taip pat inteligentijos, akademinės Petrogrado bendruomenės atstovai, profesine prasme buvo įvairūs (Petrogrado knygotyros instituto mokslininkai,

²⁵ 1920 metais jis pasirodė kaip “Книжная летопись” priedas.

universiteto dėstytojai, Valstybinės leidyklos, bibliotekų darbuotojai, menininkai, menotyrininkai, kritikai, rašytojai) – tai lėmė žurnale spausdintos medžiagos įvairovę. Netrukus ir Maskvos Valstybinės leidykla pasekė šiuo pavyzdžiu – pradėjo leisti “Печать и революция” (Spauda ir revoliucija, 1921–1930), kurio programa kasmet vis labiau plėtėsi, kadangi buvo siekiama kuo išsamiau pristatyti knyginkystės (knygos istorijos, bibliotekininkystės, leidybos, poligrafijos, platinimo), kultūros, meno, literatūros ir spaudos klausimus. Tačiau ilgai išlaikyti tokį platų interesų ratą nepavyko – maždaug nuo 3 dešimtmečio vidurio pradėjo dominuoti literatūrinė-kritinė kryptis.

Tam tikrą knygotyrynės periodikos dalį sudarė bibliofiliniai, knygos menui skirti žurnalai, pvz., “Среди коллекционеров” (Tarp kolekcininkų, 1921–1924, “Казанский библиофил” (Kazanės bibliofilas, 1921–1923) arba “Травюра и книга” (Graviūra ir knyga, 1924–1924), kurio redaktorius buvo A. A. Sidorovas.

Profesinės knygotyrynės periodikos, orientuotos į aukšto išsilavinimo knygos darbuotojų ratą, atsiradimą paskatino 3 dešimtmetyje pradėję kurtis knygotyryniniai mokslo institutai, knygos ir knyginkystės tyrimų centrai. Čia galima paminėti Leningrado Knygotyros mokslinių tyrimų instituto tęstinį leidinį *Книга о книге* (Knyga apie knygą, 1927–1932), kuris pasižymėjo praktine pakraipa: čia buvo spausdinami straipsniai ekonomikos ir socialinio knygos vaidmens, poligrafinės gamybos ir knygos propagandos klausimais. Taip pat buvo nagrinėjamos bibliografijos teorijos ir metodikos problemos, buvo pristatyta knygos istorijos tematika. Deja pasirodė tik 3 tomai, nes 1933 metais Leningrado Knygotyros mokslinių tyrimų institutas buvo uždarytas.

3 dešimtmečio pabaigoje knygos mokslo vulgarizacija pradeda ryškėti ir to meto knygotyrynėje periodikoje. Pvz., 1929–1930 metais leistame bibliografinės kritikos žurnale “Книга и революция” (“Knyga ir revoliucija”, kurio jokių būdu nereikėtų tapatinti su jau minėtu Petrogrado Valstybinės leidyklos to paties pavadinimo žurnalu) ji pasireiškė ne tik kaip dėmesys visuomeniniams-politiniams klausimams, bet atsispindėjo taip pat ir straipsnių turinyje ir autorių rašymo stiliuje.

Nuo XX a. 3 dešimtmečio ypač knygotyros mokslo organizacijoje ypač aktyviai reiškėsi Petrogrado / Leningrado mokslo centrai, kurių nagrinėjama problematika liudijo apie integracinio knygos mokslo idėjos įgyvendinimą, veikė dar praeitame amžiuje įsikūrusios knygotyrynės draugijos, buvo rūpinamasi knygotyryninių žinių sklaida (knygotyrinių kursų organizacija), leidžiama specializuota periodinė literatūra. Ypač svarbu tai, kad 3 dešimtmetyje iš visuomeninių organizacijų ir privačių asmenų rankų knygotyrynė periodika perėjo valstybinių įstaigų žinion, o tai, savo ruožtu, pakėlė tokių leidinių prestižą, visuomeninę ir mokslinę jų (drauge – ir knygos mokslo) reikšmę, praplėtė leidybines ir “kūrybines” galimybes. Nepaisant pasitaikančių “bibliografizmų” (“bibliografiniai” pavadinimai, labai plati problematika, nenusistovėję santykiai su artimomis žinių sritimis ir kt.), jau galima kalbėti

apie knygotyros kaip visaverčio mokslo ir mokslinės disciplinos susiformavimą ir įsitvirtinimą, kuriam didžiulės įtakos turėjo tuometinių knygos tyrimų institucijų veikla.

2. KNYGOTYROS VULGARIZAVIMO ATSPINDŽIAI MOKLSO ORGANIZACINĖJE SISTEMOJE

Visi tyrinėtojai vienbalsiai pripažįsta, kad 4–6 dešimtmetyje tiek Rusijos, tiek ir tuometinės Tarybų Sąjungos šalių knygos mokslui buvo padaryta nemažai žalos. Tą patį patvirtina ir oficialus šaltinis, t. y. *Knygos enciklopedija*²⁶. Galima įvardyti keletą neigiamų veiksnių, anuomet iš esmės sustabdžiusių knygotyros raidą. Pirmiausia reikėtų paminėti dar 3 dešimtmetyje prasidėjusį marksistinės-leninistinės ideologijos brukimą, kuris 4 dešimtmetyje ir vėliau tapo išties visuotinis, palietė visas gyvenimo sritis. Ir mokslas, konkrečiai knygos mokslas (teorinis ir institucinis), nebuvo išimtis. Su marksistinės metodologijos diegimu buvo glaudžiai susijusi ir kita neigiamai vertinama to meto tendencija – negailestinga “senujų” autorių (N. M. Lisovskio, A. M. Loviagino, ir net M. N. Kufajevo bei kt.) kritika, jų jau pakankamai gausaus ir neabejotinai vertingo knygotyros palikimo neigimas vien dėl to, kad jis nebuvo paremtas dialektinio materializmo (materialistinės dialektikos) metodologija. Blogiausia buvo tai, kad naujojo knygos mokslo “kūryba” tik tuo ir pasireiškė – kritika bei bravūriškais šūkiomis. Paskelbus ankstesnių autorių darbus buržuaziniams ir žalingais²⁷, neužilgo ir patį knygotyros mokslą ištiko toks pat likimas – jis buvo pripažintas buržuaziniu pseudo-mokslu (pvz., nei pirmame, nei antrame *Didžiosios Tarybinės Enciklopedijos* leidimuose *knygotyros* terminas jau nepasirodė).

Knygos mokslo pertvarkymas naujos metodologijos pagrindu buvo patikėtas **Knygos, dokumento ir rašto muziejui (Музей книги, документа и письма, o nuo 1931 m. – Институт книги, документа и письма)**²⁸, kuris buvo įkurtas 1930 m. Leningrade ir vadovaujamas akademiko A. S. Orlovo kaip savarankiška įstaiga gyvavo tik iki 1935 m. Muziejaus pagrindu tapo žymaus paleografo N. P. Lichačiovo Paleografijos kabinetas (nuo 1913 m.), kuris 1918 m. buvo performuotas į Paleografijos muziejų ir prijungtas prie Mokslų akademijos. Muziejui iškeltų uždavinių socialinė orientacija – knygos, dokumento ir rašto kaip socialinių reiškinių tyrinėjimai, jų rezultatų praktinis taikymas ir populiarinimas – išskyrė jį ne tik tarp kitų TSRS, bet ir tarp užsienio knygotyros organizacijų. Nuo 1931 m., kai Muziejus tapo Knygos, dokumento ir rašto institutu, jo uždaviniuose dar labiau išryškėja socialistinė-marksistinė kryptis: knygos, dokumento ir rašto tyrinėjimai kaip klasių kovos produkto ir priemonės; tyrimų rezultatų pritaikymo būdai kuriant socialistinę visuomenę;

²⁶ Книговедение. Из *Книга: энциклопедия*. Москва, 1999, с. 37.

²⁷ Šiuo požiūriu labai išraiškingi yra net straipsnių pavadinimai, pvz., I.V.Novosadskio “Против буржуазных теорий в советском книговедении” (1931).

²⁸ СВОЙСКИЙ, М. Л. Институт книги, документа и письма по материалам Ленинградского Архива Академии наук СССР. *Книга: Исследования и материалы*, 1975, сб.30, с. 185–234.

masinės švietėjiškos veiklos organizacija. Prie to neabejotinai prisidėjo tai, kad mokslinės-tiriamosios veiklos aktyvus dalyvis buvo aršus marksistinės ideologijos šalininkas I. V. Novosadskis. Švietėjiškos veiklos išraiška buvo pastovios ekspozicijos ir nuo 1931 m. gegužės 1 d. Instituto rengiamos parodos, kurių pirmoji vadinosi *Knygos persekiojimas kaip klasių kovos būdas feodalinėje visuomenėje*. Nuo 1931 iki 1936 metų pasirodė penki Instituto darbų rinkiniai (Труды ИКДП), kurių pirmasis dar buvo skirtas teorinėms knygotyros problemoms, o kiti keturi – knygos istorijai ir rusiškų bei užsienio enciklopedijų istorijai. Instituto veikla vyko trijuose skyriuose: knygos, dokumento ir rašto. Kiekviename jų išsiskyrė tokios veiklos formos kaip parodų organizavimas, kolekcijų mokslinis aprašymas ir publikavimas, bei konkrečių problemų nagrinėjimas. Knygos skyrius pirmiausia pasireiškė kaip buržuazinių knygotyros ir knygos istorijos teorijų kritikas. Nenuostabu, juk ideologinio vadovo funkcijas čia atliko Knygotyros teorijos ir knygos istorijos komisija, kurios sekretorius buvo jau minėtas I. V. Novosadskis. Dokumento skyriaus pagrindinė veiklos forma buvo dokumentinių Instituto rinkinių aprašymas ir parengimas publikacijai. Rašto skyriaus mokslinėje-tiriamojoje veikloje dalyvavo ne tik Instituto darbuotojai, bet ir kviestiniai asmenys. Nuo 1934 m. pradeda keistis Instituto interesų ir uždavinių ribos: dėmesio centre atsideria kuo glaudesnis Instituto veiklos su tarybinių istorijos mokslu susiejimas. Galiausiai 1936 m. Knygos, dokumento ir rašto institutas prijungiamas prie Mokslų akademijos Istorijos instituto kaip pagalbinių istorijos disciplinų sektorius.

1933 m. pasikeitė ir **Petrogrado Knygotyros mokslinių tyrimų instituto**²⁹ struktūra, o drauge – ir jo veiklos kryptis: sekant tuometinę tendencija susikoncentruota ties praktika, mokslas pradėtas idealizuoti, jo problematiką bandoma apriboti gamybiniu procesu. Maskvoje tuomet vis dar veikė **Centriniai knygų rūmai**³⁰, kurie 1936 m. tapo Visasąjunginiais knygų rūmais. Tačiau jų funkcijos buvo apribotos griežtai knyginės produkcijos registracija ir atitinkamos literatūros leidyba: nuo 1933 m. leido žurnalą “Советская библиография” (Tarybinė bibliografija, 1933–1992, išskyrus 1938–1939 ir 1942–1945 m.), kuriame retkarčiais pasirodydavo knygotyrinės tematikos straipsnių.

4 dešimtmečio knygotyrinėje periodikoje pasireiškė knygotyrinio komplekso susiskaidymas bei valstybinės politikos knygininkystės praktikos atžvilgiu įtaka. Dauguma tuomet atsiradusių (o dažniausiai, tiesiog pakeitusių pavadinimą, arba performuotų atsižvelgiant į naujosios visuomeninius ir politinius poreikius) žurnalų priklausė tai periodikos grupei, kuri *Įvade* (žr. p. 9) apibrėžiama kaip *leidiniai, nagrinėjantys kurios nors vienos knygotyrinio komplekso dalies, artimos knyginių žinių srities problematiką*. Tuomet, kai į pirmą vietą naujoji valstybė iškėlė knygininkystės praktikos organizacijai, atitinkamai pradėjo dominuoti būtent knygų leidybos, prekybos ir gamybos klausimams skirti periodiniai leidiniai. Čia galima paminėti nuo 1929 m. pavadinimu “На книжном фронте” leistą žurnalą (Кnygų fronte, 1920–1928), buvusį “Бюллетень Государственного издательства”. Vėliau jį

²⁹ ЛЕЛИКОВА, Н. К. *Становление и развитие книговедческой и библиографической наук в России в XIX – первой трети XX века*. Санкт-Петербург, 2004, с. 249–250.

³⁰ НЕМИРОВСКИЙ, Е. Л. Книговедческие конференции. *Книга: Исследования и материалы*, 1997, сб. 74, с. 27.

taipogi pakeitė kiti, kurie skyrėsi labiau pavadinimu ir periodiškumu, negu tematiką ir rubrikomis. Tai buvo “Книжный фронт” (Knygų frontas, 1932-1935) ir “Советский книжник” (Tarybinis knygininkas, 1936–1937, 1939–1940). Nors būta ir apžvalginių teorinių bei knygos istorijai skirtų straipsnių, apie vis stiprėjančią praktinę (temų ir tikslinės auditorijos prasme) šių žurnalų orientaciją bei vis didėjančią valstybės kontrolę šioje srityje liudija tai, kad pirmajame žurnale, palyginus su “На книжном фронте”, ženkliai pagausėjo instrukcinės medžiagos, o antrasis jau pavadinime turėjo priedą *инструкцис-методис*. Šita tendencija buvo ryški visoje – universalioje, specializuotoje, respublikinių ir regioninių knygų prekybos organizacijų periodikoje. Daugiausiai dėmesio susilaukė klausimai: knygų asortimento ir paklausos tyrimai, knygų prekybos tinklo organizacija, darbuotojų kvalifikacijos kėlimas ir pan. Kai kurie žurnalai, nepaisant aiškios ideologinės pakraipos, tęsė iki- ir porevoliucinių knygotyriinių žurnalų tradicijas ir spausdino istorinę, bibliofilinę medžiagą. Toks buvo žurnalas “Книга и пролетарская революция” (Knyga ir proletaro revoliucija, 1932–1940) kuriame, be bibliografinės kritikos, taip pat buvo reguliariai aptariami knygų kūrimo, gamybos (knygų meno, poligrafijos), platinimo ir visuomeninio naudojimo klausimai.

Vargana pokario knygininkystės situacija į pirmos svarbos uždavinius ir vėl iškėlė praktiką (materialios ir organizacinės bazės atstatymą, darbuotojų rengimą, aptarnavimo klausimus) bei lėmė tai, kad 1948 m. buvo atnaujintas knygų prekybos leidinio – biuletenio “Советская книжная торговля” (Tarybinė knygų leidyba, 1948–1963) leidyba. Pagal turinį jis nesiskyrė nuo periodinių prieškarinio knygų prekybos leidinių.

4 dešimtmetyje po Knygos, dokumento ir rašto instituto Mokslų Akademijos sudėtyje nebeveikė joks specializuotas padalinys, kuris būtų nagrinėjęs išskirtinai knygotyros ir knygos istorijos problemas, nors atskirų klausimų tyrinėjimai buvo tęsiami. Buvo nutraukta taip pat kitų mokslinių, bibliofilinių draugijų veikla (1930 m. – Rusų bibliografinės ir 1931m. – Rusų bibliologinės), nutrūko kompleksinės knygotyrinės periodikos leidyba (1929 m. pasirodė paskutinis „Библиографические известия” numeris), tiek moksliniuose tyrimuose, tiek tęstiniuose leidiniuose įsigalėjo knygotyrinio komplekso diferenciacija bei dėmesys praktinių-ideologinių reikalavimų tenkinimui. Tik 1946 m. Knygų rūmų pradėta leisti serija *Деятели книги* (Knygos veikėjai), kurioje 1953 m. pasirodė darbas apie N. M. Lisovskį – tapo pirmaisiais ženklais, pranašavusiais knygotyros mokslo *atgimimą*.

3. KNYGOTYROS ATGIMIMAS IR RAIDA MARKSISTINĖS METODOLOGIJOS SĄLYGOMIS

Pokyčius, įvykusius XX a. 6 dešimtmečio pabaigos knygos moksle, šiuolaikiniai tyrinėtojai sieja su vadinamuoju *informaciniu sprogitu* – staigiu leidybinės produkcijos pagausėjimu, kuris sukėlė krizinę situaciją informacijos saugojimo, tvarkymo ir paieškos sferose (ypač didžiosiose universaliose bibliotekose). Susidoroti su iškilusiais sunkumais padėjo naujos – informacinės – technologijos. Tačiau svarbiausia buvo tai, kad šių aplinkybių kontekste buvo naujai pažvelgta į knygą – vis dar vieną pagrindinių informacijos fiksavimo, laikymo ir platinimo priemonių. Buvo suvoktas jos kaip sudėtingo visuomeninio reiškinių kompleksinių tyrimų aktualumas. *Informacinis sprogitas* sutapo su vadinamuoju politiniu *atšilimu*, kuris prasidėjo Tarybų Sąjungoje po XX-to Komunistinės partijos suvažiavimo, įvykusio 1956 m. Taigi, po tris dešimtmečius trukusio knygotyrinio paveldo ir pačios knygotyros kaip visaverčio mokslo neigimo, 6 dešimtmečio pabaigoje Tarybų Sąjungoje atsinaujina bendrosios knygotyros teorijos tyrimai, prasideda knygotyros mokslo *atgimimas*, kuris labiau panašėjo į gimimą, nes viskas buvo daroma lyg iš naujo, nors ir kabinantis į netolimą, tačiau ne “klasikinę” knygotyros praeitį: iškilo poreikis knygos mokslą ir vėl pripažinti mokslu (arba bent jau buvo nustota jį kategoriškai vadinti “ne mokslu”) ir pamėginti argumentuoti šią poziciją. Knygotyrai, galima sakyti, buvo paskirtas bandomasis laikotarpis, kurio metu ji turėjo arba įrodyti savo veiksnumą ir įsitvirtinti mokslų sistemoje kaip tokia, arba įsilieti į ją būdama dar viena pagalbine disciplina, arba, kas irgi buvo įmanoma – visai nunykti, kaip koks bereikalingas priedas prie jau egzistuojančių konkrečių knyginių disciplinų. Savo pirmuosius žingsnius šis naujasis (visais atžvilgiais) knygos mokslas žengė vis dar slegiamas ideologinio balasto, pasirėmęs į marksistinę-leninistinę knygos kaip socialinio reiškinių, visuomenės formavimo ir ugdymo priemonės koncepciją.

3.1. Knygotyrinės institucijos ir jų veikla

Vienas pirmųjų ženklų, pranašavusių knygotyros mokslo atgimimą, buvo 1953 m. balandžio 24 d. TSRS Mokslų akademijos Maskvos mokslininkų namuose pradėjusi veikti **Knygos sekcija (Секция книги Московского Дома ученых при Академии наук СССР)**. Jos pirmtakai Mokslininkų namuose buvo bibliofilinė Rusų knygos bičiulių draugija (Русское общество друзей книги), bibliografinė Mokslininkų veiklos organizacijos sekcija (Секция организации труда ученых) ir mokslinės knygos istorijos tyrinėjimų projektas, parengtas dar 5 dešimtmečio pabaigoje, tačiau dėl jo sumanytojo, Mokslų akademijos prezidento S. I. Vavilovo, mirties (1951 m.) taip ir likęs

neįgyvendintas. Knygos sekcijos įkūrimo motyvas ir pagrindinė veiklos nuostata buvo įsitikinimas dėl to, kad visas knygininkystės sritis sieja glaudus ryšys, todėl aktyvus jų atstovų bendradarbiavimas padės daug efektyviau spręsti bendras knygininkystės raidos problemas³¹. O atskirų knyginių sričių tyrinėjimai tuo metu vyko gana aktyviai: V. I. Lenino vardo valstybinėje TSRS bibliotekoje ir iš dalies TSRS Mokslų akademijos Istorijos institute – knygos istorijos tyrimai, Knygų rūmuose – bibliografijos, Maskvos bibliotekininkystės institute ir V. I. Lenino vardo valstybinėje TSRS bibliotekoje – bibliotekininkystės, Visasajunginiame poligrafijos pramonės ir technikos mokslinių tyrimų institute – poligrafijos technikos ir ekonomikos, meninio knygų apipavidalinimo; Maskvos valstybiniame universitete pradėjo veikti redakcinio darbo ir leidybos katedra.³² Taigi, Knygos sekcijos siekis suvienyti šių ir kitus knygos darbuotojų pastangas ir patirtį buvo labai savalaikis. Pranešimų tematika ir profesine bei geografinė prasme platus Sekcijos posėdžių dalyvių ratas rodo, kad šio principo iš tiesų buvo stropiai laikomasi. Nuo 1954 m. pradėti rengti išvykstamieji posėdžiai, kurie buvo ypač svarbus pačioje pradžioje, kadangi padėjo užmegzti reikiamus ryšius su mokslo įstaigomis, mokslininkais ir knygininkystės praktikais bei “prisivilioti” naujų dalyvių. Iš viso tokių išvykų buvo suorganizuota virš 20. Dauguma jų įvyko V. I. Lenino vardo valstybinėje TSRS bibliotekoje (1954, 1959, 1966, 1968, 1971, 1975, 1977, 1981 m.), taip pat Visasajunginiuose knygų rūmuose (1958, 1959, 1989 m.), M. V. Lomonosovo vardo Maskvos valstybinio universiteto mokslo bibliotekoje (1975 m.) ir kt. Paskutiniai vyko 1990 m. Knygų leidėjo I. D. Sytino Parodų centre. Taip pat posėdžių organizacijoje dalyvavo kitos Maskvos mokslininkų namų sekcijos (Istorijos, Literatūros ir meno, Matematikos) bei biblioteka. Nuo 1978 m. vieną posėdį per metus pradėta skirti jaunų mokslininkų pranešimams. Šis renginys, gavęs *aspirantų dienos* pavadinimą (nuo 1992 m. vasario 18 d. turi paantraštę *Выступают молодые ученые книговеды*), tapo išties svarbus, kadangi, viena vertus, padėdavo “jaunimui” įsilieti į mokslinės bendruomenės gretas, kita vertus, naujos jėgos, naujos idėjos yra visuomet sveikintinas dalykas, naudingas tiek konkrečių organizacijų veiklai, tiek mokslo raidai apskritai. Pirmaisiais metais Knygos sekcijos pirmininku buvo TSRS Mokslų akademijos narys-korespondentas, vienas iš Sekcijos įkūrėjų (kitas – P. Ch. Kananovas), V. I. Šunkovas, 1954–1957 m. – literatas B. D. Udincevas, 1957–1979 m. TSRS Pedagogikos mokslų akademijos narys A. I. Markuševičius, o 1979–1990 m. – filologijos mokslų daktaras, profesorius N. M. Sikorskis³³.

Iki 1968 m. įvyko 164 Knygos sekcijos posėdžiai, kurių metu iš viso buvo pristatyti 176 pranešimai (žr. 1 lentelę, p. 25).

³¹ САМАРИН, А. Ю. Живая история отечественного книговедения. Книга: Исследования и материалы, 2004, сб. 82, с. 286.

³² Первые пятьдесят заседаний Секции книги Московского дома ученых АН СССР (из отчета бюро секции). Книга: Исследования и материалы, 1959, сб. 1, с. 311.

³³ САМАРИН, А. Ю. Полвека Секции книги Московского Дома ученых РАН. Из Научная книга [interaktyvus]. 2003, nr. 1. [žiūrėta 2007 m. sausio 30 d.]. Prieiga per internetą: < http://www.naukaran.ru/sb/2003_1/19.shtml>.

1 lentelė.

1953–1968 m. Maskvos mokslininkų namų Knygos sekcijos posėdžiuose pristatyti pranešimai³⁴

Pranešimų temos	1953 04 24 1957 11 18	1957 12 04 1961 04 12	1961 05 17 1968 05 17	Per visą laikotarpį
Bibliografija	8	2	1	11
Knygos istorija	6	11	19	36
Bibliotekininkystė ³⁵	5	5	4	14
Knygų leidyba / Tarybinės knygų leidybos klausimai	4	13	8	25
Poligrafinis knygų apipavidalinimas / Knygos apipavidalinimas	11 ³⁶	8	5	16
Knygų tipai	6	2	–	8
Knygų prekyba	4	–	4	8
Bibliofilija	2	–	4	6
Knygotyrinių leidinių aptarimas	–	2	5	7
Knyga užsienyje	–	2	9	11
Pranešimai apie tarybinius knygotyriminkus	–	1	4	5
Minėtinos datos	–	–	2	2
Bendri knygos klausimai	4	5	–	19
Bendros knygotyros problemos	–	–	10	
Visų pranešimų	50	51	75	176

Per visus metus nuolatinio pranešėjų dėmesio susilaukė tik 4 temos – *bibliografija*, *knygos istorija*, *bibliotekininkystė*, *knygų leidyba* (*tarybinės knygų leidybos klausimai* ir *poligrafinis knygų apipavidalinimas*, *knygų apipavidalinimas*). Tačiau dėmesys joms nebuvo tolygus – pvz., bibliografinės tematikos pranešimų, kurių pirmaisiais Knygos sekcijos veiklos metais buvo daugiausia, vėliau smarkiai sumažėjo – nuo aštuonių (per 4 metus) iki vieno (per 7 metus). Didesniu

³⁴ Lentelė sudaryta remiantis duomenimis ir teminiu skirstymu, pateiktais šiuose straipsniuose: Первые пятьдесят заседаний Секции книги Московского дома ученых АН СССР (из отчета бюро секции). *Книга: Исследования и материалы*, 1959, сб. 1, с. 319; Обзор деятельности Секции книги Московского Дома ученых (51–100 заседания секции). *Книга: Исследования и материалы*, 1962, сб. 6, с. 364; Перечень докладов, заслушанных и обсужденных на 101–164 заседаниях секции книги Московского Дома ученых Академии наук СССР с 17 мая 1961 г. по 17 мая 1968 г. *Книга: Исследования и материалы*, 1968, сб. 17, с. 267–68.

³⁵ Originalo kalba – библиотековедение, vėliau – библиотечное дело.

³⁶ Pateikta bendra suma pranešimų, skirtų knygos menui ir poligrafiniam knygų apipavidalinimui.

“nepastovumu” pasižymėjo šios temos – *knygų tipai, knygų prekyba, bibliofilija, knyga užsienyje ir pranešimai apie tarybinius knygotyrininkus*. Pastarosios temos pavadinimas parodo tai, jog tuometinio knygos mokslo kūrėjai, kaip jau buvo minėta, ne iš karto kreipėsi knygotyros klasikais. Svarbus yra ir kitas faktas: kiek galima spręsti iš “knygotyrinių” pranešimų pavadinimų³⁷, tos pačios problemos, kurios 1953–1961 m. buvo priskirtos *bendriesiems knygos klausimams*, 1968 m. “tituluojamos” jau *bendrosiomis knygotyros problemomis*. O tai – tik dar vienas įrodymas to, kad būtent XX a. 7 dešimtmetyje pradėjo ryškėti knygotyros, atgimstančios kaip savarankiškas mokslas, paveikslas ir tam, kas anksčiau buvo nurašoma arba konkrečių knyginių disciplinų sritims, arba kažkokiam abstraktui *knygos klausimai*, dabar stengiamasi skirti aiškią vietą bei atitinkamai tai įvardyti.

Su Maskvos Mokslininkų namų Knygos sekcijos vardu yra susijęs įvykis, kuris, anot daugumos mokslininkų, paskelbė tikrąjį rusų knygos mokslo atgimimą: būtent čia buvo iškelta idėja įsteigti tęstinį knygotyros mokslo žurnalą *Книга: Исследования и материалы* ir buvo parengti pirmieji jo numeriai; N. M. Sikorskis, 11 metų pirmininkavęs Sekcijai, buvo vyriausiasis *Книга: Исследования и материалы* redaktorius; dauguma sekcijos posėdžiuose skaitytų pranešimų tapo šio žurnalo straipsniais (vien iki 1983 m. – 60)³⁸.

Knygos sekcijos vaidmuo pasikeičia 9 dešimtmečio pradžioje. Dar 8 dešimtmetyje A. I. Markuševičius sakė, kad Sekcijos veikla – *tai ne šiaip sau knygos mylėtojų būrelio veikla, tai – kūrybinis seminaras knygotyros, knygos istorijos, jos socialinio vaidmens klausimais*³⁹. O jau 1982 metų straipsnyje⁴⁰ Knygos sekcija pristatoma ne kaip knygotyrinis, bet kaip bibliofilinis klubas. Ir pagal jos veiklos pobūdį ji gretinama ne su mokslo tyrimų centrais, bet su kitais Maskvoje veikiančiais knygos mėgėjų klubais: A. A. Fadejevo vardo Centrinį literatų namų knygos mėgėjų klubu (Клуб книголюбов Центрального Дома литераторов им. А. А. Фадеева), Centrinį architektų namų bibliofilų klubu (Клуб библиофилов Центрального Дома архитекторов), Maskvos ekslibristų klubu (Московский клуб экслибрисистов), Visasajunginių Knygų rūmų knygos mėgėjų klubas (Клуб книголюбов Всесоюзной книжной палаты) ir kt. Pranešimų tematika pasidarė ne tokia įvairi, nes atsiradus tokiam gausiam būriui knygos draugijų nebeliko būtinybės aprėpti kuo daugiau skirtingų sričių, kuo daugiau problemų (kiekviena draugija pasirinko sau artimesnę), ieškoma tiesiog įdomių temų (ypač bibliofilinių), naujų talentingų pranešėjų. Tarp 1968–1982 m. Knygos sekcijos

³⁷ Palyginimui žiūrėti: Первые пятьдесят заседаний Секции книги Московского дома ученых АН СССР (из отчета бюро секции). *Книга: Исследования и материалы*, 1959, сб. 1, с. 319; Обзор деятельности Секции книги Московского Дома ученых (51–100 заседания секции). *Книга: Исследования и материалы*, 1962, сб. 6, с. 364; Перечень докладов, заслушанных и обсужденных на 101–164 заседаниях секции книги Московского Дома ученых Академии наук СССР с 17 мая 1961 г. по 17 мая 1968 г. *Книга: Исследования и материалы*, 1968, сб. 17, с. 267–68.

³⁸ САМАРИН, А. Ю. Живая история отечественного книговедения. *Книга: Исследования и материалы*, 2004, сб. 82, с. 286–287.

³⁹ САМАРИН, А. Ю. Живая история отечественного книговедения. *Книга: Исследования и материалы*, 2004, сб. 82, с. 288.

⁴⁰ Заседания Секции книги Московского Дома ученых АН СССР (1968–1982 гг.). *Книга: Исследования и материалы*, 1982, сб. 45, с. 197–204.

posėdžiuose skaitytų pranešimų dominuoja konkrečių atvejų tyrimai, teorinių apibendrinimų – vos vienas kitas. Pranešėjai – mokslo ir kitų valstybinių įstaigų atstovai (iš Maskvos poligrafijos instituto, V. I. Lenino vardo valstybinės TSRS bibliotekos retų knygų skyriaus), leidyklų (“Наука”, “Изобразительное искусство”), periodinių leidinių (“Книжное обозрение”, *Книга: исследования и материалы*) darbuotojai. Galima išskirti tokias pranešimų grupes:

- vyraujanti bibliofilinė-istorinė tematika (asmenų, šeimų bibliotekos, knygos veikėjai, rašytojai, ypatingi leidiniai, kolekcijos);
- knygininkystės problemos (knygų apipavidalinimas, knygų menas, skaitytojų interesai, leidinių rūšys);
- šiuolaikinių knygotyrynių leidinių, parodų, jubiliejinių minėjimų pristatymas.

7 dešimtmečio viduryje garsaus knygotyryninko ir menotyryninko A. A. Sidorovo pastangomis buvo įkurtas kitas TSRS Mokslų akademijos padalinys – **Mokslo Taryba Pasaulinės kultūros istorija** (**Научный Совет История мировой культуры**), kuriai buvo numatytos tokios veiklos formos ir uždaviniai: kompleksinių tarpdisciplininių knygos tyrimų ir kolektyvinių mokslo veikalų ir teminių rinkinių parengiamųjų darbų koordinacija bei šios tematikos konferencijų organizacija⁴¹. Manoma, kad tokio susivienijimo idėja kilo po to, kai 1964 m., švenčiant pirmosios datuotos rusų spausdintinės knygos (*Араštало*) jubiliejų, kolektyviai buvo parengtas fundamentalus dvitomis veikalas *400 лет русского книгопечатания* (400 metų rusų spaudos). 1970 metais prie Mokslo tarybos buvo įsteigta **Kompleksinių knygos tyrimų komisija** (**Комиссия комплексного изучения книги**; iš pradžių – Секция истории книги и печати), kuri taip pat turėjo skatinti mokslininkų susivienijimą, reikalingą knygotyrynių žinių lygiui kelti bei koordinuoti knygotyrynių mokslo tyrimų veiklą, įtraukdama bendras bibliografijos, bibliotekininkystės, leidybos ir meninio knygų apipavidalinimo problemas. Komisijos posėdžių dalyvių ir Komisijos biuro narių pavardės) liudija apie rimtą mokslinį kolektyvą: A. A. Sidorovas, A. I. Markuševičius, J. A. Dineršteinas, N. M. Sikorskis, J. S. Lichtenšteinas, J. L. Nemirovskis, A. A. Belovickaja, I. J. Barenbaumas, A. S. Mylnikovas, A. I. Barsukas, B. V. Lenskis. Įspūdinga buvo ir institucinė sudėtis: TSRS Mokslų akademijos atstovai (A. I. Markuševičius – Maskvos Mokslininkų namų Knygos sekcijos pirmininkas, N. M. Sikorskis – Knygos sekcijos pirmininkas nuo 1979 m., T. B. Kniaževskaja – Mokslo tarybos *Pasaulio kultūros istorija* mokslo sekretorė, A. A. Belovickaja – Kompleksinių knygos tyrimų komisijos sekretorė nuo 1979 m. ir kt.), Pedagogikos mokslų akademijos, kitų aukštojo mokslo įstaigų (pvz., Leningrado kultūros instituto), didžiausių šalies bibliotekų (V. I. Lenino vardo valstybinės TSRS, Mokslų akademijos bibliotekos), leidyklų, kūrybinių sąjungų atstovai. 1971 metais įvykusio

⁴¹ ВАСИЛЬЕВ, В. И. *Книга и книжная культура на переломных этапах истории*. Москва, 2005. с. 44–45.

antrojo Kompleksinių knygos tyrimų komisijos posėdžio metu buvo svarstomi trys pagrindiniai klausimai⁴²:

- Komisijos veiklos kryptys ir ribos. Jos tyrimų dalykas turi būti ne tik knyga, bet ir žurnalai bei tokia knyginė medžiaga kaip rankraščiai, dienoraščiai, laišakai (A. A. Sidorovas); Komisija turi būti mokslo-konsultaciniu organu knygotyrynės veiklos sferoje (J. S. Lichtenšteinas); Komisijos tyrimų problematika turi aprėpti visuotinę knygos istoriją plačiu istoriniu aspektu (A. I. Markuševičius); tik leidybos, o ne visi spaudos klausimai (J. A. Dineršteinas); reikia įtraukti ir knygų leidybos ekonomikos ir technikos klausimus (B. S. Gorbačevskis).
- Leidybiniai Komisijos planai. Dažniausiai buvo rekomenduojama parengti ir išleisti daugiatomį veikalą apie visuotinę knygos istoriją (A. I. Markuševičius, N. M. Sikorskis, J. L. Nemirovskis, M. V. Urnovas); buvo ir pavienių siūlymų – išleisti knygotyros enciklopediją (N. M. Sikorskis), suaktyvinti knygotyros palikimo publikavimą (J. A. Dineršteinas), pradėti leisti metinį žurnalą *Knyga kaip kultūrinių ryšių priemonė*, parengti inkunabulų katalogą (A. A. Sidorovas) ir kt.
- Pirmosios knygotyrynės konferencijos mastas. A. A. Sidorovo nuomone, tai turėtų būti nedidelis renginys, A. I. Markuševičiaus – dviejų dienų *Knygotyriniai skaitymai* neapsiribojant Maskva, anot N. M. Sikorskio – visasajunginė konferencija, veiksianti trimis sekcijomis (knygos istorijos, knygotyros metodikos, knygotyros ir informatikos). Laimėjo pastaroji pozicija, o jos šalininkui N. M. Sikorskui buvo pavesta parengti būsimos konferencijos planą, kuris buvo patvirtintas kito Komisijos posėdžio metu.

Pertraukose tarp Visasajunginių mokslo konferencijų knygotyros klausimais TSRS Mokslų akademijos Kompleksinių knygos tyrimų komisija ir toliau sėkmingai vykdė vieną pagrindinių savo funkcijų (greta konsultacijų teikimo ir kolektyvinių rinkinių leidybos): nuo 1973 metų balandžio, bendradarbiaujant su V. I. Lenino vardo valstybine TSRS biblioteka ir Archeografinė TSRS Mokslų akademijos komisija, buvo pradėta organizuoti mokslo konferencija *Rankraštinė ir spausdintinė knyga*. Tų pačių metų gruodį drauge su V. I. Lenino vardo valstybine TSRS biblioteka Komisija atnaujino *Fiodorovo skaitymus* (Федоровские чтения), nuo 1976 metų vyksta visasajunginė konferencija *Knyga Rusijoje iki XIX a. vidurio* (Книга в России до середины XIX века), kurią rengia TSRS Mokslų akademijos Mokslo taryba *Pasaulinės kultūros istorija* kartu su Mokslų akademijos biblioteka, o nuo 1978 metų Leningrado kultūros institute vyksta *Smirdino skaitymai* (Смирдинские чтения).

8 dešimtmečio pabaigoje Kompleksinių knygos tyrimų komisija inicijavo dar vieną projektą, kuris padarė pradžią ilgamečiam bendradarbiavimui tarp Rusijos knygos tyrimo centrų, tuo pat metu

⁴² ВАСИЛЬЕВ, В. И., САМАРИН, А. Ю. Научный совет РАН «История мировой культуры» и развитие отечественного книговедения. *Книга: Исследования и материалы*, 2003, сб. 81, с. 62–66.

paskatinę efektyvią jų specializaciją. Išsamios Rusijos knyginkystės istorijos parengimas – toks buvo projekto tikslas, o pagrindiniais jo dalyviais tapo didžiausios TSRS bibliotekos⁴³: V. I. Lenino vardo valstybinė TSRS biblioteka Maskvoje (Государственная библиотека СССР им. В. И. Ленина)⁴⁴, TSRS Mokslų akademijos biblioteka (Библиотека Академии наук СССР) ir M. J. Saltykovo-Ščedrino vardo valstybinė viešoji biblioteka Leningrade (Государственная публичная библиотека им. М. Е. Салтыкова-Щедрина⁴⁵). Mokslinės-tiriamosios veiklos sferos buvo pasidalintos atsižvelgiant į bibliotekų fondų specifiką ir jau esamą konkretaus laikotarpio spaudos tyrimų patirtį: TSRS Mokslų akademijos bibliotekai „atiteko“ feodalizmo laikotarpis, M. J. Saltykovo-Ščedrino vardo valstybinei viešajai bibliotekai – kapitalizmo, o V. I. Lenino vardo valstybinei TSRS bibliotekai – tarybinis. Buvo suformuluoti tik bendro pobūdžio nurodymai, tiriamosios ir praktinės veiklos kryptys: konkretaus laikotarpio knyginkystės istoriniai tyrimai ir šio klausimo šaltinių bazės kūrimas (bibliografinės rodyklės, nacionalinis repertuaras, archyvinės medžiagos publikavimas). Visa kita (darbo organizacija, bendradarbiavimo su kitomis įstaigomis mastas, metodiniai dalykai ir t. t.) buvo palikta spręsti pačioms įstaigoms. M. J. Saltykovo-Ščedrino vardo valstybinėje viešojoje bibliotekoje⁴⁶ specialiai šiam projektui buvo įsteigtas knygotyros sektorius, atsakingas už bibliografinės tyrimų bazės kūrimą, monografijos apie XIX a. 2 pusės – XX a. pradžios knyginkystę Rusijoje ir rinkinių bei konferencijų ta tema rengimą. Įgyvendinant šią programą nuo 1979 m. pradėti rengti *Pavlenkovo skaitymai*, nuo tada leidžiama ir mokslo darbų serija *Книжное дело в России во 2 половине XIX– начале XX в.* (Knyginkystė Rusijoje XIX a. 2 pusėje – XX a. pradžioje), taip pat buvo parengtos keturios bibliografinės šaltinių rodyklės, o 1988–1991 m., kuomet vietoje knygotyros sektoriaus pradėjo veikti knygotyros grupė, priklausanti fondų ir aptarnavimo skyriaus retų knygų ir knygotyros sektoriui, pasirodė trys pirmosios serijos *Книга в России, 1861–1881* (Knyga Rusijoje, 1861–1881) tomiai.

V. I. Lenino vardo valstybinei TSRS bibliotekai⁴⁷ rengiant TSRS knygos istorijos monografiją buvo atlikti maždaug tie patys parengiamieji darbai, kaip ir M. J. Saltykovo-Ščedrino vardo valstybinėje viešojoje bibliotekoje: sukurtas informacinis archyvų vadovas, bibliografinės šaltinių ir publikacijų rodyklės, organizuojamos konferencijos ir istoriniai-knygotyriniai seminarai. 1983–1986 metais buvo išleistas tritomis *История книги в СССР* (TSRS Knygos istorija). Be

⁴³ ВАСИЛЬЕВ, В. И., САМАРИН, А. Ю. Научный совет РАН «История мировой культуры» и развитие отечественного книговедения. *Книга: Исследования и материалы*, 2003, сб. 81, с. 67. ПАТРУШЕВА, Н. Г., ФРОЛОВА И. И. Книговедение в Российской национальной библиотеке (некоторые итоги и перспективы). *Книга: Исследования и материалы*, 2004, сб. 82, с. 70.

⁴⁴ Dabar – Российская государственная библиотека (РГБ).

⁴⁵ Dabar – Российская национальная библиотека (РНБ).

⁴⁶ ПАТРУШЕВА, Н. Г., ФРОЛОВА И. И. Книговедение в Российской национальной библиотеке (некоторые итоги и перспективы). *Книга: Исследования и материалы*, 2004, сб. 82, с. 70–77.

⁴⁷ *Государственная библиотека СССР имени В. И. Ленина в системе библиотек в 60–80-е годы XX века*. [interaktyvus]. [Москва]: Книжная палата, [s.a.]. [žiūrėta 2007 m. vasario 2 d.]. Глава 12. Координационный центр книговедческих исследований. Prieiga per internetą: < <http://orel.rsl.ru/nettext/russian/rgb/01.htm> >.

dalyvavimo bendrame bibliotekų projekte nuo 7 dešimtmečio V. I. Lenino vardo valstybinėje TSRS bibliotekoje vyko bibliografinis senosios rusų raštijos repertuaro atkūrimas (pagal bibliotekoje saugomų rankraščių rinkinius). Darbo su senaisiais leidiniais patirtis leido suformuluoti šio darbo mokslinio organizavimo principus:

- medžiagos pilnumą užtikrina pagrindinės mokslinių tyrimų įstaigos bendradarbiavimas su kitomis giminingomis (bibliotekomis, muziejais, archyvais);
- išeities taškas – moksliniai vieno stambesnio rinkinio aprašai, kurie pasipildo tolimesnių etapų metu;
- pirmo etapo dalyviai – tik nedidės įstaigos su gerai sukomplektuotais ir sutvarkytais fondais;
- bibliografinis repertuaro parengimas remiantis suvestiniu katalogu įmanomas tik kuo labiau išplėtus šio darbo dalyvių (sudarytojų) gretas.

Tokiu būdu V. I. Lenino vardo valstybinė TSRS biblioteka tapo metodinių konsultacijų šiais klausimais centru, netiesiogiai koordinuojančių tokių tyrimų eigą šalies bibliotekose ir kitose mokslo įstaigose. Taip pat 7–9 deš. Biblioteka dalyvavo rengiant ir leidžiant rinkinius *Федоровские чтения* (Fiodorovo skaitymai), *Актуальные проблемы книговедения* (Aktualios knygotyros problemos), *Проблемы рукописной и печатной книги* (Rankraštinės ir spausdintinės knygos problemos), *Книга и культура* (Knyga ir kultūra) bei kt. Svarbia knygos propagandos organizacijos priemone tapo Bibliotekos rengiamos teminės knygų ekspozicijos ir nuo 1983 metų veikiantis Knygos muziejus, kuriam buvo iškeltas kompleksinis uždavinys: atskleisti knygos vaidmenį visuomenės raidoje, jos poveikį mokslo ir technikos progresui bei formuojant asmenybę ir parodyti knygą kaip materialios kultūros dalyką. Tuomet teko spręsti keletą teorinių problemų: dėl pačios sąvokos *книгомузей*, knygos kaip muziejinio eksponato. Knygos muziejus tapo dar viena sritimi, kurioje V. I. Lenino vardo valstybinei TSRS bibliotekai teko šalies knygos muziejų veiklą koordinuojančio ir konsultacijas teikiančio centro vaidmuo.

Dar nuo 1924 metų Maskvoje veikiantys **Visasąjunginiai Knygų rūmai (Всесоюзная книжная палата**, iki 1936-tųjų – Центральная книжная палата) 1963 metais buvo perduoti Valstybinio TSRS spaudos komiteto žinion remiantis tuo, kad knygų rūmai turi priklausyti ideologinių organizacijų sistemai. 1965 m. straipsnyje P. A. Čuvikovas įvardija tris Visasąjunginių Knygų rūmų mokslinės tiriamosios veiklos kryptis (nors tada Rūmai dar neturėjo oficialaus mokslo tyrimų įstaigos statuso): gilus knyginės produkcijos tematikos pažinimas, teoriniai knygotyros (ypač – knygotyros mokslo ribų) ir bibliografijos klausimai, bibliografinės veiklos situacija TSRS ir užsienyje⁴⁸. Visa tai turėjo pasitarnauti knyginkystės praktikai: teikti medžiagos leidybos prognozėms, skaitytojų interesų pažinimui. Vis dėlto, ko gero, didžiausias Visasąjunginių Knygų rūmų įnašas į rusų knygos mokslo

⁴⁸ ЧУВИКОВ, П. А. Всесоюзная книжная палата и некоторые вопросы научной работы в области книговедения. *Книга: Исследования и материалы*, 1965, сб. 10, с. 44.

atgimimą ir tolesnę jo raidą buvo *Книга: Исследования и материалы* leidyba (1959–1963 ir 1987–1993 m.) ir aktyvus dalyvavimas organizuojant iš pradžių Visasąjungines, vėliau – Tarptautines mokslo konferencijas knygotyros klausimais (Всесоюзные / Международные научные конференции по проблемам книговедения).

Apžvelgus 8–9 dešimtmečio Visasąjunginių Knygų rūmų veiklą⁴⁹ galima pažymėti, tai, kad iš esmės uždaviniai liko tie patys, kokie buvo prieš porą dešimtmečių: mokslinė tiriamoji veikla, orientuota į knygotyros teoriją ir metodiką, išsamią leidybinės produkcijos analizę, prognozavimą bei skaitytojų poreikio pažinimą, turi padėti knyginkystės praktikai. Tačiau per tiek laiko pasikeitusi pati knyginkystė sąlygojo naujų tyrinėjimo sričių (pvz., knygų reklama) atsiradimą, naujų priėgų (masinės komunikacijos teorijos) taikymą. Nagrinėjamos ir tradicinės problemos: leidinių tipologijos (drauge su V. I. Lenino vardo valstybine TSRS biblioteka prisidėjo prie vieno pirmųjų terminologinių knyginkystės standartų sukūrimo), knygos kultūros, redagavimo teorijos, tarybinių laikų knygų leidybos istorijos, bibliografinės registracijos. Ryšį tarp praktikos ir teorijos palaikė tokie informaciniai leidiniai kaip *Экспресс-информация* (Express-informacija), *Издательское дело. Реферативная информация* (Кnyginkystė: Referatinė informacija) ir kt. Tačiau, kaip pažymi 1981 metų straipsnio autoriai, šalies knygotyrininkai buvo gana pasyvūs šios veiklos atžvilgiu, retai pristatydavo knygotyrinių problemų mokslinius apibendrinimus⁵⁰.

3.2. Knygotyriniai renginiai⁵¹

Iki Pirmosios Visasąjunginės mokslo konferencijos knygotyros klausimais, įvykusios 1971 metais, reikšmingiausiais knygotyriniais renginiais tapo du *Книга: Исследования и материалы* Redakcinės kolegijos išplėstiniai posėdžiai, į kuriuos buvo susirinkęs išpūdingas mokslinės bendruomenės ratas, diskutavęs aktualiausiais to meto knygotyros klausimais.

Pirmoji diskusija įvyko 1959 m. vasario mėnesį⁵², Maskvoje. Ją organizavo Visasąjunginiai knygų rūmai. Be rinkinio autorių kolektyvo, joje susirinko Maskvos poligrafijos institutų ir Maskvos Valstybinio universiteto dėstytojų, leidyklų ir V. I. Lenino vardo Valstybinės TSRS bibliotekos darbuotojų. Diskusijos kryptį nulėmė posėdį pradėjęs N. I. Sacharovas, pareikšdamas, kad iškilo būtinybė iš naujo, išsamiai aptarti šiuolaikinės knygotyros problemas ir uždavinius, kadangi iki

⁴⁹ ФАРТУНИН, Ю. И., МОНАСТЫРСКИЙ, И. М. Книговедческие исследования во Всесоюзной книжной палате и их роль в повышении эффективности книгоиздательского дела. *Книга: Исследования и материалы*, 1981, сб. 43, с. 27–36.

⁵⁰ Ten pat, p. 35.

⁵¹ Statistiniai duomenys apie Visasąjungines mokslo konferencijas knygotyros klausimais yra paimti iš 2 priedo, 3 lentelės *Visasąjunginės mokslo konferencijos knygotyros klausimais (Maskvoje)*, p. 65–66.

⁵² Проблемы советского книговедения (Обзор дискуссий на расширенном заседании редакционной коллегии сборников «Книга»). *Книга: Исследования и материалы*, 1960, сб. 2, с. 394–421.

revoliucinės ir 3 dešimtmečio nuostatos negrįžtamai paseno ir neatitinka dabarties reikalavimų⁵³. O diskusijos objektu bei savotišku minčių generatoriumi tapo Mokslų akademijos nario-korespondento A. A. Sidorovo pranešimas “Keletas tarybinės knygotyros metodologinių klausimų”⁵⁴. Savo knygotyrinės veiklos (*knygos meno* srityje) ir kritikos, kurios ji susilaukė, pavyzdžiu tyrinėtojas apžvelgė knygotyros mokslo raidą per pastaruosius 30 metų ir šiuolaikinę situaciją konstatavo kaip labai problemišką tiek dėl to, kad didžioji dalis problemų vis dar lieka “pakibusi ore”, tiek ir dėl to, kad kai kurie aktualūs klausimai visai nėra keliami:

- teorinės problemos:
  - knygotyros, knygos kaip mokslo šio dalyko apibrėžimo problema;
  - knygotyros sudėties, ribų problema: vieningo knygos mokslo vis dar nėra – ar tai tik pagalbinė disciplina? ar visai jokia disciplina?;
- metodologinė problema: kaip reikia tyrinėti knygą? – dėl to nėra sutarimo, diferencijuota prieiga, vyravusi iki šiol, visiškai netinka, nes pati knyga yra vientisas reiškiny, paklūstanti tam tikriems gamybinio proceso (plačiaja prasme) dėsningumams, o dėsningumų nustatymas visada reikalauja sintezuojančios, apibendrinančios priegios.

Toks pat susiskaidymas ir neapibrėžtumas, anot A. A. Sidorovo, atsispindi ir pirmuosiuose *Книга: Исследования и материалы* numeriuose.

Taigi, po pranešimo kilusioje diskusijoje daugiausia dėmesio buvo skirta minėtoms problemoms, bandymams pagrįsti, paneigti arba suabejoti knygotyros teisę vadintis mokslu bei dabartinės situacijos analizei. Bet ir tų dalyviai, kurie daugiau ar mažiau pripažino knygotyra esant (ar bent jau tapsiant) mokslu – sintezuojančiu mokslu – nuomonės smarkiai išsiskyrė dėl pačios sintezės pobūdžio, objekto ir aprėpties. Vieni buvo linkę apsiriboti knygų gamyba (A. A. Sidorovas dar priskyrė knygų meną) arba knygų gamyba ir platinimu (V. V. Popovas akcentavo dar ir ekonomiką), kiti įtraukdavo ir sociologinius aspektus, siejamus su turiniu (B. D. Udincevas⁵⁵), tretį pažymėdavo bibliografijos, bibliotekininkystės ir knygų platinimo problemas (doc. V. A. Markus⁵⁶) ir t. t.

Dar kiti, pvz., prof. J. I. Šamurinas⁵⁷ ir prof. N. P. Kiseliovas⁵⁸ pripažino galimais du požiūrius į knygotyra: knygotyra plačiaja prasme – knygotyriinių mokslų kompleksas; knygotyra siaurąja prasme – mokslas nagrinėjantis bendrąsias knygos teorijos ir istorijos problemas (knygos socialinė, klasinė ir gamybinė pusė).

Svarbią problemą, knygotyros vietos tarp kitų mokslų, iškėlė prof. B. S. Bondarskis. Šią temą pratęsė, nors ir knygotyros kaip plataus, sintezuojančio (kompleksinio) mokslo nenaudai,

⁵³ Ten pat, p. 391.

⁵⁴ Žr. ten pat, p. 391–396.

⁵⁵ Ten pat, p. 397.

⁵⁶ Ten pat, p. 411–412.

⁵⁷ Ten pat, p. 399.

⁵⁸ Ten pat, p. 402.

R. J. Zverevs⁵⁹: kaip leidybos praktikas į pirmą vietą jis iškelia poligrafinio atlikimo klausimus, o knygotyra, prilygintą knygos menui, priskiria menotyrai; išplėstinė gi (gamybinė) knygotyros traktuotė, jo nuomone, yra praktinė veikla, leidyba, o ne mokslas.

Svarbus šios diskusijos momentas – pirmieji ne kritinio požiūrio, bet susidomėjimo vedini žingsniai link klasikinės knygotyros, bandymai praeityje ieškoti atsakymų į dabarties mokslo klausimus. N. P. Kiseliovas⁶⁰, aiškindamas knygotyros sudėtį, pasitelkia N. M. Lisovskio schemą (*knygų gamyba – platinimas – aprašymas*), taip pat mini A. V. Mezjer, A. I. Loviagino, A. G. Fomino darbus. O Redakcinės kolegijos narys doc. V. I. Bezjazyčnyj⁶¹ išsako tokią mintį: norint sugražinti knygotyrai deramą vietą tarp kitų mokslų pirmiausia reikia grįžti prie jos ištakų, kurios yra N. M. Lisovskio, S. A. Vengerovo, A. V. Mezjer, M. N. Kufajevo darbuose ir veikloje. Šis faktas reikšmingas kaip įrodymas, kad “atgimimo” pradžioje būta bandymų išplėsti besiformuojančios knygotyros galimybes, neapsiriboti vien tuo, ką mokslui “siūlė” tuometinė ideologija bei sovietmečio knygotyrisinis palikimas.

N. M. Sikorskis⁶² pabrėžė knygotyros ryšio su leidybos praktika svarbą, be kurio knygotyra kaip teorija, kaip mokslas tiesiog netenka prasmės – tyrinėtojo nuomone, 3 dešimtmetyje būtent tai tapo viena iš priežasčių to, kodėl knygotyra ilgainiui buvo visai nurašyta kaip “ne-mokslas”. Ypač dabar, tarsi iš naujo formuojant knygos mokslą, yra svarbu suvokti ir atkurti šį ryšį. O tai reiškia, kad knygotyra turi apimti visą knygos-knygininkystė problemų kompleksą. Mat to reikalauja ir dvilypė knygos prigimtis – dvasinė ir materialioji.

Knyga kaip knygotyros mokslo dalykas buvo apibrėžiama įvairiais aspektais: sociologiniu-turinio (B. D. Udincevas), poligrafiniu-sociologiniu (R. J. Zverevs), knyga kaip materialinės-dvasinės kultūros išraiška (V. S. Sidorovas, N. M. Sikorskij), *kaip žmogaus visuomeninės veiklos produktas, atspindintis įvairius visuomeninius poreikius* (V. N. Liachovas⁶³), kaip idėjų nešėja (V. A. Markus), *knyga kaip turinio laikmena, kaip sudėtinga ir protinga vidinės turinio organizacijos ir išorinio jo apipavidalinimo priemonė* (N. G. Malychinas⁶⁴).

Šios diskusijos metu ne kartą nuskambėjo pageidavimas, kad pagaliau atsirastų knygotyrisinis tyrimų centras, kuris taptų reikšmingu veiksniu formuojant vieningą knygos mokslą, kadangi padėtų įveikti vyraujančią mokslo diferenciaciją, pavienių tyrinėtojų pažiūrų, skirtingų knyginių sričių medžiagos ir tyrimų pagrindu susintetindamas naujas – knygotyrisines – žinias, metodus ir kt. Išreikšta viltis, kad šių funkcijų pajėgtų imtis Visasajunginiai knygų rūmai. Taip pat buvo pasiūlyta Redakcijos

⁵⁹ Ten pat, p. 405.

⁶⁰ Ten pat, p. 402–404.

⁶¹ Ten pat, p. 409–410.

⁶² Ten pat, p. 417–418.

⁶³ Ten pat, p. 408.

⁶⁴ Ten pat, p. 414.

vardu kreiptis į TSRS Aukštojo išsilavinimo ministerijos Atestacinę komisiją dėl knygotyros kaip mokslo disciplinos pripažinimo.

Po penketo metų, 1964m. gruodžio 17–18 d., Maskvoje, Poligrafijos institute įvyko **Antroji diskusija**, kurioje prie Redakcinės *Книга: Исследования и материалы* kolegijos ir instituto knygotyros ir redagavimo, knyginkystės ir bibliografijos katedrų atstovų prisijungė dalyviai iš visų didžiausių knygotyros mokslo centrų: iš Visasajunginio poligrafijos pramonės mokslinių tyrimų instituto, Visasajunginių Knygų rūmų, Leningrado, Maskvos ir Charkovo kultūros instituto, V. I. Lenino vardo valstybinės TSRS bibliotekos, Valstybinės viešosios bibliotekos, Maskvos valstybinio universiteto žurnalistikos fakulteto ir kt. Viso susirinko apie 70 žmonių. Taigi, galima matyti, kad palyginus su Pirmąja diskusija dalyvių ratas gerokai išsiplėtė ir institucijų prasme, ir geografiškai.

Tuomet šalyje susiklosčiusi politinė-ekonominė situacija – Naujos komunistinės visuomenės “statyba” – lėmė tai, jog buvo nepaprastai sureikšmintos tam tikros socialinės knygos funkcijos: ji suvokta kaip galingas ideologinio poveikio, politikos, visuomenės formavimo ir auklėjimo įrankis. O knygotyra, būdama mokslu apie **tokią** knygą, tapo praktiškai naudingumu mokslu. Todėl visi Antrosios diskusijos dalyviai akcentavo būtent šį knygotyros mokslo ir praktikos ryšį, apie kurio svarbą dar Pirmosios diskusijos metu kalbėjo N. M. Sikorskis.

Savo pranešime “Tarybinė knygotyra ir artimiausi jos uždaviniai”, kuriuo buvo pradėta diskusija, prof. A. A. Sidorovas⁶⁵ pateikė *knygotyros kaip kompleksinio mokslo apie knygą* apibrėžimą bei susiejo ją socialinių mokslų sfera. Kompleksiškumą A. A. Sidorovas atskleidė per trijų atskirų, bet vieno tikslo sujungtų mokslo žinių sričių sintezę: darbas su tekstu (autorius, redaktorius, dailininko); knygų gamyba (poligrafiniai procesai, organizacinė-ekonominė spaudos pusė, knygų menas); bibliografija plačiausia prasme – svarbiausia komplekso dalis, apimanti ne tik knygų aprašymą, bet ir knygos, jos visuomeninio vaidmens tyrimus, platinimo, naudojimo, prekybos bei reklamos problemas.

Knygotyros santykio su kitais mokslais problemą A. A. Sidorovas⁶⁶ išsprendė diskusijos pabaigoje pažymėdamas skirtumą tarp knygotyros kaip kompleksinio mokslo apie knygą ir knygotyros kaip mokslų komplekso. Jo pasiūlytame apibrėžime knygotyra buvo apibūdinta kaip žinių, kurias atstovauja, teikia minėtos trys sritys bei atskiros jų disciplinos, sistema, o ne tų disciplinų junginys. Tokia knygotyra nesikėsino į kitų mokslų autonomiškumą ir nespėdė specifinių jų problemų, ji užsiėmė įvairiapusių knyginių žinių sinteze, duoda atsakymus į tuos klausimus, į kuriuos negali atsakyti atskiros knyginės disciplinos ir kurie reikalauja aukšto apibendrinimų lygio.

⁶⁵ [СИКОРСКИЙ, Н. М.] Обсуждение назревших проблем советского книговедения [Обзор дискуссии 17–18 дек. 1964 г.]. *Книга: Исследования и материалы*, 1965, сб. 11, с. 271–273.

⁶⁶ Ten pat, p. 288.

Bibliografiją ir bibliotekininkystę kaip reikšmingiausias integracinės knygotyros dalis iškelė taip pat dr. V. A. Istrinas⁶⁷ bei doc. I. E. Barenbaumas⁶⁸, o pastarasis dar ir papriekaištavo dėl per mažo dėmesio šiai knygotyros pusei (mat į diskusiją nebuvo pakviesti Maskvos ir Leningrado kultūros institutų bibliotekininkystės fakulteto atstovai). Kiti dalyviai, nors ir akcentuodami sociologines knygos funkcijas, skirtingai įvardijo knygotyrinių žinių, prioritetinių tyrimų sritis, kuriose, jų nuomone, labiausiai atsiskleidžia tas sociologinis aspektas (t. y. kurios reikšmingesnės praktikai). Vieniems tai buvo ekonomika (B. D. Udincevas⁶⁹), kitiems – knygų leidyba (V. A. Markus⁷⁰), dar kitiems – leidybos teminės kryptys (P. A. Čuvikovas), knygos ir knygininkystės istorija (A. S. Mylnykovas⁷¹), knygų prekyba (M. F. Arbuзовas⁷²), autorystė (P. CH. Kananovas⁷³) ir t. t. Žinoma, tokia įvairovė nesunkiai paaiškinama: ir priežastys yra ne kokios nors objektyvios mokslo ar knygininkystės praktikos tendencijos, bet dažniausiai – subjektyvūs veiksniai, t. y. asmeninis-profesinis tyrinėtojų suinteresuotumas.

Kai kurių dalyvių pažiūrose galima išvelgti ryškų tęstinumą. Pvz., doc. V. I. Bezjazyčnyj vėl kalbėjo ne tik apie tarybinio, bet ir apie iki revoliucinio knygotyrinio palikimo (ypač N. M. Lisovskio) pažinimo svarbą dabarties uždaviniams spręsti: *būtinybė atidžiai ir rūpestingai, bet drauge ir kritiškai susipažinti su šiuo palikimu turi tapti vienu iš prioritetinių šiuolaikinės knygotyros uždavinių*⁷⁴. Vis dėlto neatsilikdamas nuo bendros tendencijos V. I. Bezjazyčnyj pažymėjo tai, kad didžiausia 3–4 dešimtmečio tarybinės knygotyros negyvybingumo priežasčių buvo atitrūkimas nuo praktikos, tuščias teorizavimas.

N. M. Lisovskio vardas buvo paminėtas dar kartą – doc. N. G. Malychinas teigiamai įvertina tai, kad A. A. Sidorovo knygotyros mokslo koncepcijoje ir kitų dalyvių pasisakymuose išvelgiamas tęstinumas ir ryšys su garsiąja N. M. Lisovskio mokslo struktūros formule⁷⁵.

TSRS Aukštojo išsilavinimo ministerijos Aukščiausia atestacinė komisija suteikė knygotyrai mokslo disciplinos statusą; 1964 m. renginiais ir reikšmingų veikalų pasirodymu (pvz., dvitomio *400 лет русского книгопечатания*) pažymėtos 400-sios rusų spaudos metinės;

Tarp dažniausiai nuskambėjusių organizacinių pasiūlymų buvo du: dėl kompleksinių knygos tyrimų centro įkūrimo prie TSRS Mokslų akademijos ir visasąjunginio knygotyros problemų aptarimo organizavimo. Abu, nors ir ne iš karto, buvo sėkmingai įgyvendinti: 1970 m. buvo įkurta TSRS Mokslų akademijos Kompleksinių knygos tyrimų komisija prie Pasaulinės kultūros istorijos Mokslų

⁶⁷ Ten pat, p. 274.

⁶⁸ Ten pat, p. 285.

⁶⁹ Ten pat, p. 277.

⁷⁰ Ten pat, p. 275.

⁷¹ Ten pat, p. 278.

⁷² Ten pat, p. 280.

⁷³ Ten pat, p. 282.

⁷⁴ Ten pat, p. 276.

⁷⁵ Ten pat, p. 283.

tarybos, o I Visasąjunginę mokslo konferencija knygotyros klausimais, įvyko 1971 m. Maskvoje, t. y. praėjus septyneriems metams po Antrosios diskusijos ir dvylikai po to, kai tęstinio mokslo darbų leidinio *Книга: Исследования и материалы* pasirodymas pranešė apie knygotyros mokslo atgimimą. Taigi, tiek laiko prirėkė tam, kad būtų išspręstos visos esminės problemos ir daugiau ar mažiau paruošta ta mokslinių tyrimų bazė, kuri yra būtina tokio renginio organizacijai. Be to, turėjo iškilti vidinė būtinybė, o jos suvokimui taip pat reikalingas tam tikras mokslo brandos lygis. Nei septyneri, nei dvylika metų mokslui nėra ilgas laiko tarpas, ypač tokiam mokslui, kuris 3 dešimtmečius prieš tai buvo sąstingio būsenoje.

I Visasąjunginės mokslo konferencijos knygotyros klausimais⁷⁶ (1971 m.), kuri dar neturėjo pavadinimo, pagrindiniu akcentu tapo patikslintas A. A. Sidorovo knygotyros mokslo apibrėžimas – *knygotyra yra kompleksinis visuomeninis mokslas apie knygą ir knyginkystę*⁷⁷, nuskambėjęs bendrame N. M. Sikorskio ir A. I. Barsuko pranešime. Taip pat buvo pasiūlytas funkcinė prieiga – knygą reikia tyrinėti jos ir skaitytojo sąveikos kontekste. Buvo rekomenduota įvesti privalomą *Įvado į knygotyrą* kursą mokslo įstaigose, kurios ruošia knyginkystės specialistus; įtvirtinti knygotyros aspirantūrą; suteikti Knygų rūmams knygotyros mokslinių tyrimų instituto statusą; įsteigti tarp-institucinę knygotyros mokslo tarybą; per 5 metus paruošti ir išleisti tarybinę knygotyros enciklopediją. Nepaisant nuolatinių raginimų, pastaroji užduotis buvo įgyvendinta tik po 10 metų – 1981-siais pasirodė enciklopedija *Книговедение: энциклопедический словарь* (Knygotyra: enciklopedinis žodynas). Užtai didžiausiu pirmosios konferencijos pasiekimu galima laikyti tai, kad 1973 metais 1973 m. trečiame *Didžiosios tarybinės enciklopedijos* leidime⁷⁸ pirmą kartą pasirodė straipsnis “Knygotyra”. Be to, jau II Visasąjunginės mokslo konferencijos knygotyros klausimais metu *Knygotyros įvado* kursas buvo įtrauktas į aukštųjų mokyklų, ruošiančių knyginkystės specialistus, planus, o užbėgant už akių galima pasakyti, kad iki III-sios konferencijos knygotyra jau buvo įtraukta į sąrašą specialybių, pagal kurias suteikiamas mokslo laipsnis, o 1996 m. (VIII Visasąjunginė mokslo konferencija knygotyros klausimais) pasirodė pirmoji knygotyros bakalauro laida.

Nors I Visasąjunginės mokslo konferencijos knygotyros klausimais veikla dar nebuvo suskirstyta į sekcijas, tačiau jos metu nustatytos tolimesnių knygotyros mokslinės ir praktinės veiklos kryptys – knygos istorija, bendros knygotyros problemos, knygų leidyba, platinimas, bibliotekininkystė ir bibliografija, tarybinė bibliofilija – II Visasąjunginėje mokslo konferencijoje knygotyros klausimais⁷⁹ transformavosi į maždaug atitinkamas sekcijas: *bendrosios knygotyros*

⁷⁶ [СИКОРСКИЙ, Н. М.] Первая Всесоюзная научная конференция по проблемам книговедения [Москва, 13–15 апр. 1971 г.]. *Книга: Исследования и материалы*, 1972, сб. 24, с. 222–228.

⁷⁷ НЕМИРОВСКИЙ, Е. Л. Книговедческие конференции. *Книга: Исследования и материалы*, 1997, сб. 74, с. 29.

⁷⁸ СИКОРСКИЙ, Н. М., БАРЕНБАУМ, И. Е., БАРСУК, А. И. Книговедение. Из *Большая советская энциклопедия*. Изд. 3-е. Москва, 1973, т. 12, с. 998-1004.

⁷⁹ Рекомендации Второй Всесоюзной научной конференции по проблемам книговедения [Москва, 9–11 апр. 1974 г.]. *Книга: Исследования и материалы*, 1975, сб. 30, с. 231–234.

problemų, knygininkystės prognozavimo, nacionalinės knygos, knygos tipologijos, rankraštinės knygos, knygos istorijos, knygų leidybos ir prekybos, knygos meno, teorinių bibliofilijos problemų. O prisidėjus bibliografijai šis penketukas tapo pastovia visų vėlesnių konferencijų ir renginio problematikos organizaciniu pagrindu.

II Visasąjunginė mokslo konferencija knygotyros klausimais *Knygotyra ir jos uždaviniai aktualių sovietinės knygininkystės problemų kontekste* įvyko 1974 m. Čia buvo pratęstas tų pačių temų aptarimas: įvertintas kompleksinės prieigos pranašumas knygininkystės prognostikoje. Pažymėtas knygos ir knygininkystės problemų nagrinėjimo bendroje masinės komunikacijos priemonių sistemoje efektyvumas. Išsiskyrė du požiūriai į knygotyrą: knygotyra kaip kompleksinis visuomeninis mokslas ir kaip sąlyginai savarankiškų disciplinų kompleksas (N. M. Sikorskis, J. L. Nemirovskis). Prieita išvada, kad funkcinis metodas nėra vienintelis ir lemiamas, nes jis susiaurina knygotyros problematiką iki skaitymo sociologijos. Daug dėmesio buvo skirta knygos ir skaitymo propagandai, marksizmo-leninizmo ideologijos vietai knygos moksle (tarp dalyvių buvo atstovų iš Marksizmo-leninizmo instituto). Vėl buvo apgailestaujama dėl to, kad vis dar nėra tyrimus koordinuojančio centro. Rekomendacijų turinys ir pobūdis iš esmės nesiskyrė nuo tų, kurios buvo išsakytos per I konferenciją.

1977 m. įvykusi **III Visasąjunginė mokslo konferencija knygotyros klausimais *Sovietinės knygos 60-metis***⁸⁰ (kaip ir priklauso jubiliejiniam renginiui) virto ištisa panegirika tarybinės knygininkystės pasiekimams. Pagrindinis jos laimėjimas, anot J. L. Nemirovskio⁸¹, yra tas, kad knygininkystė, būdama knygotyros mokslo objektu, pradėta *nagrinėti kaip sistema tarpusavį susijusių ir bendras problemas sprendžiančių kultūros ir ūkio šakų*. Taigi, buvo pristatyta sisteminė knygotyros koncepcija bei paprieikštauta dėl funkcinės prieigos absoliutinimo (A. A. Grečichinas). Pranešimuose dominavo praktinė teorinių svarstymų orientacija bei istorinių apibendrinimų bandymai. Matyt, pakilios šventinės nuotaikos nulėmė tradicinio rekomendacijų “skyriaus” nebuvimą. Ironiška, kad po 20 metų J. L. Nemirovskis pats sukritikuos tiek šią, tiek IV konferenciją, tiek ir jų pasiekimus, išpūstą ideologizavimą, bei įvertins tai kaip “sąstingio” laikų apogėjų, po kurio sekė gyli šalies knygininkystės krizė⁸².

IV Visasąjunginė mokslo konferencija knygotyros klausimais (1980 m.) vadinosi ***V. I. Leninas ir knyga***⁸³. Taigi, aišku, kad ir jos metu neliko vietos rimtesnėms rekomendacijoms (išskyrus įprastinę “pajėgų konsolidacijos”), nei, tuo labiau, kritikai. Pirmą kartą konferencijos darbas vyko tik dviem sekcijom: teorinių ir organizacinių knygotyros ir istorinių-knyginių problemų. Visi

⁸⁰ НЕМИРОВСКИЙ, Е. Л. Третья Всесоюзная научная конференция по проблемам книговедения [Москва, 11–13 апр. 1977 г.]. *Книга: Исследования и материалы*, 1978, сб. 36, с. 181–187.

⁸¹ Ten pat, p. 183.

⁸² НЕМИРОВСКИЙ, Е. Л. Книговедческие конференции. *Книга: Исследования и материалы*, 1997, сб. 74, с. 31–32.

⁸³ СИКОРСКИЙ, Н. М., НЕМИРОВСКИЙ, Е. Л. Всесоюзный форум книговедов. *Книга: Исследования и материалы*, 1981, сб. 43, с. 218–229.

klausimai jose buvo aptariami V. I. Lenino mokymo kontekste, kuris buvo iškeltas kaip visa ko metodologinis pagrindas.

1984 metais įvyko **V Visasąjunginę mokslo konferenciją knygotyros klausimais *Knyga ir socialinis progresas***⁸⁴, kurioje, anot J. L. Nemirovskio⁸⁵, buvo pagaliau atitrūkta nuo “jubilejinės” tematikos. Pranešimai, kurių skaičius, palyginus su prieš tai buvusi (84), smarkiai šoktelėjo (iki 238), pasižymėjo arba apibendrinančiu pobūdžiu, arba aktualių problemų nagrinėjimu. *Bendrų knygotyros problemų* sekcijoje galima išskirti tokias temas:

- mokslo metodai ir jų taikymas knygotyroje – funkcinis metodas (I. J. Barenbaumas) ir kaip naujoji alternatyva jam – tipologinis (A. A. Belovickaja) ir sisteminis-tipologinis metodas;
- leidinių tipologija – nepaisant to, kad jau nuo pirmosios konferencijos ši problema yra pastoviai nagrinėjama, ji vis dar lieka iki galo neišspręsta, nepadaryta nei rimtesnių apibendrinimų, nėra vieningos prieigos (S. P. Omiliančukas, G. N. Švecova-Vodka, A. A. Grečichin);
- knygotyros terminologija (F. S. Sonkina);
- knyga ir mokslinis-techninis progresas – tradicinių ir naujų komunikacijos priemonių sąveikos ir maksimalaus suderinimo būtinybė ir būdai (E. P. Semeniuk, I. V. Bestužev-Lada); į savarankišką sekciją (*naujų informacinių technologijų*) ši tema išsiskyrė tik per VIII konferenciją, bet dėmesys jai pradėjo sparčiai augti daug anksčiau.

Svarbus faktas: knygų prekybos problemoms aptarti šį kartą veikė *knygų prekybos* sekcija, kuri pirmą kartą buvo atskirta tiek nuo knygų leidybos, tiek nuo bibliografijos – pokyčių, vykstančių politinėje-ekonominėje šalies situacijoje (*perestroikos*), įtaka.

Buvo suformuluota daug organizacinio pobūdžio rekomendacijų: Prie Visasąjunginių Knygų rūmų įsteigti Visasąjunginį knygotyros mokslinių tyrimų institutą; vidurinio išsilavinimo programą papildyti *Knygotyrinių žinių pagrindais*; sukurti knygotyrynių *terminų banką*, leisti *Rekomenduojamų terminų rinkinį* ir kt. Tačiau dauguma jų nebuvo įgyvendinta.

Knyga ir kultūra – toks buvo **VI Visasąjunginės mokslo konferencijos knygotyros klausimais** (1988 m.) pavadinimas⁸⁶. Reikia pažymėti tai, kad šioje konferencijoje sekcijų skaičius vėl išsiplėtė iki 9 (paskutinį kartą tiek buvo 1974 m., II konferencijoje), be to, pirmą kartą veikė *knygos sociologijos ir skaitymo problemų* bei *bibliotekininkystės* sekcijos. Kiekviena sekcija suformulavo savo srities rekomendacijas. Pranešimų skaičius – rekordinis per visą Visasąjunginių konferencijų istoriją: 351. Tęsiama knygos santykio su naujosiomis komunikacijomis tema, knygos transformacijos vardan prisitaikymo galimybės (E. P. Semeniuk), iškeliamas *knygos ir dokumento* santykio problema

⁸⁴ [ДИНЕРШТЕЙН, Е. А., ТАРАСЕНКО, И. Н.] «Книга и социальный прогресс». Пятая Всесоюзная научная конференция по проблемам книговедения [Москва, 10–12 апр. 1984 г.]. *Книга: Исследования и материалы*, 1985, сб. 50, с. 175–187.

⁸⁵ НЕМИРОВСКИЙ, Е. Л. Книговедческие конференции. *Книга: Исследования и материалы*, 1997, сб. 74, с. 32–33.

⁸⁶ ТАРАСЕНКО, И. Н. «Книга и культура». Шестая Всесоюзная научная конференция по проблемам книговедения. *Книга: Исследования и материалы*, 1989, сб. 59, с. 182–193.

(B. I. Kossovai). Kaip atsakas į šalies gyvenime karaliaujančias *perestroikos* nuotaikas, pirmoje vietoje atsiduria knyginkystės klausimai, nagrinėjama dabartinė situacija Sąjungoje, priežastys, kodėl šioje srityje taip smarkiai atsiliekiama nuo kapitalistinių šalių – tais laikais tai buvo nauja ir “drąši” tema. Taigi, pagrindinės rekomendacijos buvo susijusios su tuo, kaip knygos mokslas turėtų prisidėti prie šios problemos sprendimo.

1992 m. įvykusi **VII Visasąjunginė mokslo konferencija knygotyros klausimais**⁸⁷ buvo paskutinioji tų, kurios turėjo prierašą *Visasąjunginė*. Atsižvelgiant į šį faktą, gana simboliškai skamba ir jos pavadinimas – *Knyga besikeičiančiame pasaulyje*. Pagal pranešimų skaičių (323) ši konferencija kiek atsiliko nuo šeštosios, tačiau joje veikusių sekcijų kiekiu (11) pralenkė visas iki tol buvusias konferencijas. Pagrindiniame B. V. Lenskio pranešime buvo ir vėl gvildinama krizinės situacijos šalies knygų leidyboje problema, kaip sektinas pavyzdys pristatomos pasaulinės knygų leidybos tendencijos, pabrėžiami rinkos ekonomikos pranašumai. Plenariniame posėdyje buvo pristatytas J. A. Dineršteino pranešimas, skirtas jubiliejinei datai – kone svarbiausio knygotyrinių tyrimų centro, pagrindinio knygotyrinių renginių iniciatoriaus ir organizatoriaus, Visasąjunginių Knygų rūmų 75-mečiui.

Per visus metus Visasąjunginių mokslo konferencijų knygotyros klausimais organizacinio komiteto sudėtis buvo pakankamai stabili: pirmasis ir nuolatinis konferencijų organizatorius buvo Visasąjunginiai Knygų rūmai, prie kurių dažniausiai prisijungdavo Pasaulinės kultūros istorijos Mokslo taryba (TSRS Mokslų akademija) ir V. I. Lenino vardo valstybinė TSRS biblioteka. Epizodiškai šioje veikloje dalyvavo tai pat Maskvos poligrafinis institutas (I), Visasąjunginė savanoriška knygos mėgėjų draugija (III, V, VI), Valstybinis TSRS leidybos komitetas (VI).

Pranešimų skaičius gana pastoviai didėjo (nuo 34 iki 351), tik 1980 m. (IV – *V. I. Leninas ir knyga*) buvo nukritęs iki 84, tačiau nuo 1986 m. V konferencijos *Knyga ir socialinis progresas* smarkiai šoktelėjo aukštyne (238 – 351 – 323). Sekcijų skaičius variavo nuo 2 iki 11, tačiau dėmesio centre visada išlikdavo bendrosios knygotyros problemos, knygos istorija, knygų leidyba ir prekyba, bibliofilijos teorija / istorija bei bibliografija. Įdomu tai, kad bibliotekininkystės, kuri Antrosios diskusijos metu buvo iškeliamą viena svarbiausių knygotyros sričių, sekcija buvo suorganizuota tik kartą – 1988 m. (VI – *Knyga ir kultūra*).

Buvo išleisti I–V Visasąjunginės mokslo konferencijos knygotyros klausimais pranešimų rinkiniai, kai kurie pranešimai buvo publikuoti *Книга: Исследования и материалы* bei kitų temiška susijusių periodinių leidinių puslapiuose.

⁸⁷ НЕМИРОВСКИЙ, Е. Л. Книговедческие конференции. *Книга: Исследования и материалы*, 1997, сб. 74, с. 33–34. ТАРАСЕНКО, И. Н. “Книга в меняющемся мире”: Седьмая научная конференция по проблемам книговедения. *Книга: Исследования и материалы*, 1993, сб. 65, с. 198–210.

3.3. Knygotyros spauda

Tarp XX a. 6–9 dešimtmečio knygotyros periodikos neabejotinai pirmą vietą užėmė knygotyros mokslo darbų rinkinys *Книга: Исследования и материалы*, kurį nuo 1959 iki 1963 m. leido Visasąjunginių Knygų rūmų leidykla (1964–1986 m. – leidykla “Книга”, 1987–1993 m. – vėl “Книжная палата”, 1994–2001 m. – “Терра”, nuo 2002 m. “Наука”), tapo pirmuoju iš tiesų knygotyriiniu leidiniu – tiek dėl kompleksinės problematikos⁸⁸, tiek pagal jo parengėjų sumanymą, motyvus bei tikslus, kurie buvo įvardyti išanginiame pirmojo numerio straipsnyje kaip *кnygos tyrimų atnaujinimas, visų knygininkystės sričių teoretikų ir praktikų sutelkimas vienam tikslui – knygotyros kaip mokslo atgaivinimui*⁸⁹.

Po 15 metų nuo *Книга: Исследования и материалы* pasirodymo pradėtas leisti analogiškas knygų prekybos tęstinis leidinys *Книжная торговля: Исследования и материалы* (Кnygų prekyba: Tyrinėjimai ir medžiaga, nuo 1974–1988 m., nuo 8 numerio vadinosi “Книжная торговля. Опыт, проблемы, исследования”), kuriame buvo pristatomas platus knygų prekybos organizacinių klausimų ratas: knygų paklausa, bukinistinė prekyba, prekybos sociologija ir psichologija, nauji prekybos metodai ir kt. Nors šiame leidinyje į knygos istorijos klausimus neskiriama daug dėmesio, vis dėlto vertingų istorijos darbų būta. Svarbi leidinio funkcija – nuolat publikuota literatūros apie knygų prekybą einamoji bibliografija.

Kitas tęstinis knyginės tematikos leidinys *Альманах библиофила* pasirodęs 1973 m. buvo orientuotas į eilinių skaitytoją (ne profesionalą) ir skelbė medžiagą apie knygų kolekcionavimą, atskirų knygų istoriją, apie bibliofilines XX a. 3–4 dešimtmečio draugijas, žymius knygos veikėjus, jų bibliotekas, publikavo daug dar neskelbtos archyvinės medžiagos, buvo ir knygos dailininkams ir knygų menui skirta dalis. *Альманах библиофила* turėjo ir tradicinį kronikos skyrių, kuriame buvo informuojama apie knygos mėgėjų klubų, knygos sekcijų posėdžius.

Nuo 1948 m. leistas TSRS Ministrų tarybos Vyriausios poligrafijos pramonės, leidybos ir knygų prekybos valdybos biuletenis “Советская книжная торговля” (1948–1973), 1963 m. performuotas į “Книжная торговля” (Кnygų prekyba, 1963–1972), 7–8 dešimtmetyje tapo pirmaujančiu šios srities profesiniu žurnalu, kuris šiuolaikiniam tyrinėtoji vertingas kaip tarybinės

⁸⁸ Egzistuoja didelis ir sudėtingas problemų kompleksas, atspindintis visumą daugialypių knygos išraiškų. Visuomeninė knygos reikšmė, jos sukūrimas, redakcinis parengimas ir gamyba, ekonomika ir statistika, įvairūs leidinių tipai, knygos apipavidalinimas ir iliustravimas, pavieniai knygos elementai (šifrai, viršelis, įrišimas), knygos istorija ir jos dabartinė būklė, TSRS knyga, knyga demokratinėse ir kapitalistinėse valstybėse, knygos likimas ir vaidmuo tam tikrais istoriniais jos raidos laikotarpiais, rankraštinė knyga, pavienių tipografijų ir leidyklų istorija, knygos veikėjai, knygų-paminklų jubiliejai, reikšmingesni praeities ir dabarties knygų rinkiniai, knygos keliai pas skaitytoją, literatūra ir periodika apie knygą (senoji ir naujoji), veikalų apie knygą bibliografija, knygų parodos, knygos istorijos archyvinė medžiaga ir t. t.- toks yra dar nebaigtinis sąrašas problemų, sudarančių patį knygotyros kaip knygos mokslo turinį. Žr. Предисловие. *Книга: Исследования и материалы*, 1959, сб. 1, с. 5–6.

⁸⁹ Предисловие. *Книга: Исследования и материалы*, 1959, сб. 1, с. 5–7.

knygininkystės periodo iliustracija. 1973 m. žurnalas susijungė su “В мире книг” bendru pavadinimu “В мире книг” (Knygų pasaulyje, 1973–1989).

Nuo 1966 m. Maskvoje buvo leidžiamas laikraštis “Книжное обозрение”, kuris turėjo ne tik vykdyti knygos propagandos, knygos kultūros auklėjamąją funkciją, bet ir pranešinėti apie knygų leidybos ir platinimo, skaitytojiškų poreikių patenkinimo problemas. Laikraštija knyga buvo nagrinėjama, viena vertus, kaip literatūros kūrinys ir poligrafijos pramonės produktas, kita vertus, jos funkcionavimo visuomenėje kontekste. Nuolatinėje rubrikoje *Knygos veikėjai* skaitytojui buvo pristatomi garsūs rusų knygotyrininkai, bibliografai, bibliofilai, leidėjai, knygų prekeiviai (M. N. Kufajevas, A. I. Maleinas, A. G. Fominas, A. A. Sidorovas ir kt.). Reaguodamas į laikmečio poreikius “Книжное обозрение”, pvz., 8 deš., kuomet susidomėta knygų kolekcionavimu ir ėmė populiarėti bukinistinė prekyba, spausdino sąrašus knygos mėgėjų, pasiruošusių knygų mainams.

XX a. 6–9 dešimtmetyje atkuriant ir formuojant knygotyros mokslą Tarybinėje Rusijoje ypatingą vaidmenį atliko Visasąjunginiai Knygų rūmai ir TSRS Mokslų akademija bei jos padaliniai, pirmiausia, Maskvos mokslininkų namų Knygos sekcija (1953), kuri prisidėjo prie vieno reikšmingiausių to laikotarpio įvykių – kompleksinės knygotyros mokslinės spaudos atnaujinimo, t. y. prie *Книга: Исследования и материалы* pasirodymo, kuris paskatino aibę kitų įvykių, vienaip ar kitaip su dalyvavusių tuometinio knygos mokslo organizacijoje. Iš pradžių įvyko du *Книга: Исследования и материалы* Redakcinės kolegijos išplėstiniai posėdžiai, gavę diskusijų pavadinimą. Pirmojoje (1959) visas dėmesys buvo susikoncentravęs dar tik į svarstymus dėl knygotyros kaip mokslo egzistavimo ir reikalingumo bei nebuvo jokių užuominų apie jo kūrimą marksizmo-leninizmo pagrindu, o jau Antrosios diskusijos metu egzistencinis klausimas buvo išspręstas (A. A. Sidorovas pasiūlė kompleksinės knygotyros apibrėžimą: *knygotyra yra kompleksinis mokslas apie knygą*), todėl buvo nagrinėjami teoriniai knygos mokslo klausimai (sudėties, struktūros, santykio su artimomis sritimis ir pan.). Didžioji dalis pasiūlytų knygotyros mokslo schemų tuomet jau orientavosi į sociologinio knygos vaidmens atskleidimą ir būdus jį reguliuoti; teorinėse konstrukcijose buvo iškeliamos tos knygininkystės sritys, kurios, autorių nuomone, labiausiai galėjo pasitarnauti praktikai, naujos komunistinės visuomenės kūrimuisi (bibliografija plačiaja prasme, bibliotekininkystė, knygų leidyba, ekonomika ir kt.).

Kitas žingsnis – 1970 metais prie TSRS Mokslų akademijos Mokslų tarybos įsteigta Kompleksinių knygos tyrimų komisija, kuri tapo įvairių knyginių projektų (konferencijų, skaitymų ir pan.) organizatore, inicijavo vieną stambų leidybinį projektą (išsamios Rusijos knygininkystės istorijos parengimą), kuriam atlikti ilgamečiam bendradarbiavimui susijungė trys didžiosios TSRS bibliotekos: V. I. Lenino vardo valstybinė, TSRS Mokslų akademijos ir M. J. Saltykovo-Ščedrino vardo valstybinė viešoji. Visasąjunginių mokslų konferencijų knygotyros klausimais tradicija – taip pat Kompleksinių

knygos tyrimų komisijos nuopelnas. Pirmosioms konferencijoms (ypač III-jai ir IV-jai) buvo būdingas knygos mokslo ir knygininkystės praktikos ideologizavimas. Rekomendacijose visada daug dėmesio buvo skiriama tarpinstitucinio bendradarbiavimo plėtros, įvairių sričių specialistų knygotyrinės veiklos koordinavimo, knygotyrinių kadro rengimo, knygotyros kaip disciplinos klausimams. 9 dešimtmetyje, kaip atsakas į sunkią politinę-ekonominę šalies situaciją, *perestroikos* nuotaikas daug dėmesio buvo skiriama knygos mokslo įtakos praktinei veiklai galimybių paieškai, kapitalistinių šalių knygininkystės patirties analizei. Be to, pradedama aktyviai nagrinėti *Knygos ir socialinio progreso tema*, komunikacijos kanalų kumuliacijos klausimai ir galimybės, naujų technologijų įtaką tradicinei knygai ir knygininkystei. Visasąjunginių mokslo konferencijų knygotyros klausimais nuopelnas, pirmiausia, yra tas, kad knygotyra buvo pripažinta ir įsitvirtino kaip visavertis mokslas ir mokymo disciplina; būtent čia formavosi pagrindinės rusų knygos mokslo koncepcijos (kompleksinės, funkcinė ir sisteminė-tipologinė), buvo subrandinta ir 1981 metais įgyvendinta pirmosios knygotyrinės enciklopedijos idėja (*Книговедение: энциклопедический словарь*).

4. ŠIUOLAIKINIS KNYGOS MOKSLAS

Perdėtai politizuotas ir išpūstas visų mokslinių pajėgų sutelkimas tik į vieną, sociologinį, knygos ir knygininkystės aspektą *atšilimo* laikotarpiu padarė knygotyrai meškos paslaugą – 80-tųjų *perestroika* ir krizė šalies politikoje ir ekonomikoje pasibaigė tuo, kad paskutinį XX amžiaus ir tūkstantmečio dešimtmetį knygotyros mokslas pasitiko dar vieno “atgimimo” nuotaikomis. 90-tųjų metų situaciją iš dalies galima prilyginti tai, kuri buvo susiklosčiusi XX a. 3 dešimtmetyje, kuomet knygos mokslo raidai didelės įtakos padarė tuomet įvykę politiniai pokyčiai. “Iš dalies”, nes ta įtaka minėtais laikotarpiais buvo visiškai skirtinga, skirtingos buvo ir jos pasekmės: 3deš. politinė situacija sąlygojo griežtą mokslo kontrolę, metodologijos suvienodinimą, įvairiausių suvaržymus, apribojimus; o devyniasdešimtaisiais, atvirkščiai, knygos mokslui atsivėrė naujos, metodologinių ir ideologinių reikalavimų neribojamos galimybės, skatinančios aktyvią originalių sprendimų paiešką.

Šiuolaikinio knygos mokslo pradžia taip pat buvo įtakota politinių ir neišvengiamai, ekonominių pokyčių: knygos moksle susiformavo nauja *aktyviai-pragmatinė* kryptis, iškėlusį teorijai neįprastą uždavinį – tiesiogiai vadovauti knygininkystės praktikai, kurią, pakliuvusią į naujosios rinkos sąlygas, ištiko krizė. Maždaug penkeriems metams pagrindiniu knygos praktikų ir teoretikų “galvos skausmu” tapo atskirų knygininkystės sferų problemų narpliojimas, o bendros knygos mokslo teorijos formavimas liko paskutinėje vietoje. Teorinės minties ir konkrečiai bendrinės knygotyros teorijos pakilimas prasidėjo antrojoje paskutinio XX a. dešimtmečio pusėje, kuomet šiuolaikinių knygos mokslo problemų sprendimo būdų atsigręžta ieškoti praeityje, XX a. pirmųjų 3 dešimtmečių knygotyros klasikų darbuose. Naujajį tūkstantmetį knygotyros mokslas pasitiko problematikos įvairove: nuo pavienių knyginių disciplinų ir knygininkystės klausimų – iki fundamentalių knygotyrinių kategorijų, metodologijos, knygos mokslo sudėties, formos, funkcijų šiuolaikiniame bei ateities mokslo ir ne-mokslo pasaulyje nagrinėjimo.

4.1. Knygotyrinės institucijos ir jų veikla

Iki šiol veikia dar 6 dešimtmečio viduryje įkurta Rusijos Mokslų akademijos Centrinų Mokslininkų namų **Knygos sekcija**⁹⁰. 2003 m. buvo pažymėtas jos 50-metis. Nuo 1994 metų Sekcijai pirmininkauja pedagogikos mokslų daktaras B. A. Semenovkeris (1990–1994 m. šias pareigas ėjo

⁹⁰ Toliau nagrinėjami statistiniai duomenys yra paimti iš lentelės “Тематика докладов и сообщений на секции книги МДУ за 1953–2003 гг.” straipsnyje САМАРИН А. Ю. Живая история отечественного книговедения. *Книга: Исследования и материалы*, 2004, сб. 82, с. 290.

filologijos mokslų daktarė A. A. Belovickaja). Anot A. J. Samarino⁹¹, 1993–2003 metai Sekcijai buvo sunkus laikotarpis: ypač prastas posėdžių lankomumas liudijo apie sumažėjusį visuomenės ir konkrečiai jaunų mokslininkų dėmesį jos veiklai. To priežastys galėjo būti kelios: mokslininkų užimtumas, nyslūgęs domėjimasis specialiomis mokslo problemomis, prasta informacijos apie Sekcijos veiklą organizacija, ir ypač – išryškėjęs atotrūkis nuo knyginkystės praktikos, koncentravimasis į istorinę problematiką. Nors palyginus su rekordiniu 66 knygos istorijos pranešimų skaičiumi per 1973–1983 metus pastarojo dešimtmečio (1993–2003) 32 pranešimai neatrodo labai įspūdingai, tačiau reikia atsižvelgti į tai, kad ir bendras pranešimų skaičius paskutiniais metais sumažėjo (nuo 129 iki 91). Per 10 metų įvyko tik du susitikimai su knygų leidybos atstovais, nors anksčiau toks bendravimas buvo tapęs gera tradicija. Knygų leidybai buvo skirti vos 4 pranešimai, knygų menui – tik vienas, visai nenagrinėtos liko poligrafijos problemos. Kaip visada aktuali buvo knygos tipologija ir leidinių rūšys. Smarkiai šoktelėjo bibliotekinių (9) ir bibliografinių (8) pranešimų skaičius: beveik susilygino su tuo, kuris buvo pirmaisiais Knygos sekcijos veiklos metais (13 ir 10). Beje, dėmesį bibliografinėi tematikai galima paaiškinti naujojo pirmininko B. A. Semenovkerio įtaka, taip, kaip kadaise dailininko B. V. Grozevskio dalyvavimas Sekcijos veikloje tema-favorite buvo padaręs knygos meną.

Kitas Rusijos Mokslų akademijos padalinys – **Mokslo Tarybos Kompleksinių knygos tyrimų komisija** paskutiniajame XX a. dešimtmetyje iš dalies buvo netekusi savo funkcijų: nuo 1990-jų Komisija neberengė *Fiodorovo skaitymų*, nebedalyvavo rengiant konferenciją *Knyga Rusijoje iki XIX A. vidurio* Rusijos Mokslų Akademijoje, *Smirdino skaitymus* Sankt-Peterburgo kultūros ir menų institute, *Pavlenkovo skaitymus* Rusijos nacionalinėje bibliotekoje⁹². Šiuo metu vėl suaktyvėjo Knygos kultūros istorijos ir kompleksinių knygos tyrimų komisijos veikla, tęsiami ankstesni darbai, išplėsta leidybinė veikla, periodiškai organizuojamos tarptautinės mokslo konferencijos. 2002 m. pradėta leisti mokslo serija *Knyginė kultūra: istorija, dabartis, raidos perspektyvos* (Книжная культура история, современность, перспективы развития), skirtą knygotyros klasikų ir dabartinių tyrinėtojų darbams skelbti. Atsižvelgiant į knygotyros moksle ir pačios Komisijos veikloje besiformuojančią naują, knyginės kultūros, kryptį, ankstesnis Komisijos pavadinimas buvo patikslintas: dabar tai – **Knyginės kultūros istorijos ir kompleksinių knygos tyrimų komisija** (Комиссия по истории книжной культуры и комплексному изучению книги). Dėl tų pačių motyvų Mokslų Akademijos sprendimu Akademinės leidyklos (Mokslo-gamybinės bendrovės) “Mokslas” (Наука) sudėtyje 2001 m. buvo įsteigtas **Knyginės kultūros istorijos mokslinių tyrimų centras** (Научный центр

⁹¹ САМАРИН, А. Ю. Живая история отечественного книговедения. *Книга: Исследования и материалы*, 2004, сб. 82, с. 298–299.

⁹² ВАСИЛЬЕВ, В. И., САМАРИН, А. Ю. Научный совет РАН «История мировой культуры» и развитие отечественного книговедения. *Книга: Исследования и материалы*, 2003, сб. 81, с. 69.

исследований истории книжной культуры)⁹³, kuriam vadovauja Rusijos Mokslų akademijos Istorijos-filologijos mokslų skyrius. Jo veiklos kryptys: knygotyrimo palikimo aktualinimas, knyginės kultūros istorijos ir teorijos tyrimai, Rusijos Mokslų akademijos leidybinės veiklos istorija ir dabartis, šiuolaikinės akademinės leidybos kompleksinis monitoringas (analizė) – taigi, yra nagrinėjama išskirtinai knygotyros, knygos istorijos ir knygos kultūros problematika; be to, ruošiamasi išleisti 5 tomų suvestinę bibliografinę rodyklę *Knygotyra*, apimsiančią mokslo publikacijas nuo 1946–2000 m.

Politiniame ir visuomeniniame gyvenime įvykusius pokyčius Visasąjunginiai Knygų rūmai pasitiko atnaujintu pavadinimu – nuo 1992 m. lapkričio 30 d. jie tapo **Rusijos Knygų rūmais (Российская книжная палата)**. Be to, jie ir toliau sėkmingai organizuoja nuo 1996 m. Tarptautines mokslo konferencijas knygotyros klausimais.

Šiuo metu, be tradicinių valstybinės bibliografijos, leidinių saugyklos, spaudos statistikos, tarptautinės standartinės spaudinių numeracijos funkcijų, Rusijos Knygų rūmuose vykdomi fundamentalūs ir taikomieji knygininkystės tyrimai, t. y. kuriamos koncepcijos, rengiamos programos, prognozės, normatyviniai aktai ir jų komentarai, metodinės ir informacijos priemonės, žinynai, žodynai, mokymo ir praktinės priemonės, skirtos tokioms problemoms kaip⁹⁴:

- *valstybinė knygų leidybos politika, leidyklų, poligrafijos įmonių ir knygų prekybos organizacijų sąveika ekonominės reformos sąlygomis;*
- *nacionalinė knygų leidyba;*
- *standartų knygininkystėje kūrimas ir taikymas;*
- *pasaulinis ir nacionalinis knygos dizainas;*
- *marketingo tarnybos formavimas ir funkcionavimas;*
- *knygos, skaitytojo, pirkėjo socialinė apsauga;*
- *visuomenės knyginiai poreikiai;*
- *tipologiniai knygos ypatumai;*
- *sociokultūrinės ir socioekonominės knygos funkcijos visuomenėje, žmonijos žinių sistemoje;*
- *spausdintinių masinės informacijos priemonių veikla;*
- *knygų rinkos konjunktūros ir tam tikrų leidinių marketingo tyrimai.*

Rusijos nacionalinė biblioteka (buvusi M. J. Saltykovo-Ščedrino vardo valstybinė viešoji biblioteka), kaip teigia N. G. Patruševa ir I. I. Frolova⁹⁵, vienintelė iš tos bibliotekų trijulės, kuriai 8 dešimtmečio pabaigoje TSRS Mokslo akademijos Mokslo tarybos Kompleksinių knygos tyrimų

⁹³ ВАСИЛЬБЕВ, В. И. *Книга и книжная культура на переломных этапах истории*. Москва, 2005, с. 52–54.

⁹⁴ *Российская Книжная палата* [interaktyvus]. [Москва]: Российская Книжная палата, [s.a.]. Сферы деятельности. Atnaujinta 2006 [žiūrėta 2007 m. sausio 30 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.bookchamber.ru/works.htm> >.

⁹⁵ ПАТРУШЕВА, Н. Г., ФРОЛОВА И. И. Книговедение в Российской национальной библиотеке (некоторые итоги и перспективы). *Книга: Исследования и материалы*, 2004, сб. 82, с. 70–77.

komisija patikėjo Rusijos knyginkystės istorijos projektą, liko ištikima savo tematikai ir uždaviniams (kapitalizmo laikotarpio knyginkystės tyrimams). Nuo 1988 m. čia veikianti knygotyros grupė parengė ir išleido dar dvi serijas: *Книга в России, 1881–1895* (Knyga Rusijoje, 1881–1895; 1997) ir *Книга в России, 1895–1917* (2005). Vis dar rengiami *Павленковские чтения* (Павленковские чтения), kurių chronologinė apimtis nuo 2003 m. buvo tik šiek tiek pakoreguota (XIX a. – XX a. 3–4 dešimtmetis), kadangi to reikėjo gilesnei iki revoliucinės spaudos procesų analizei ir dėsniumų nustatymui (šiuos pokyčius atspindi mokslo darbų serijos pavadinimas *Книжное дело в России в XIX в.–начале XX в.* (Knyginkystė Rusijoje XIX a. – XX a. pradžioje). Ypač sveikintina šios konferencijos tradicija, užtikrinanti didesnę medžiagos išsamumą ir vykdomų tyrimų pilnumą, yra ta, kad pranešimuose skiriamas dėmesys ne tik didmiesčių, bet ir provincijos knyginkystės istorijai. Remiantis atlikta ir vykdoma mokslo tiriamąja veikla per pastaruosius metus Rusijos valstybinė bibliotekoje pasirodė net keletas tęstinių mokslo darbų rinkinių: *Книжное дело в России* (Knyginkystė Rusijoje); *Коллекции. Книги. Автографы* (Kolekcijos. Knygos. Autoriai – atnaujinta leidyba), *История библиотек: Исследования, материалы, документы* (Bibliotekų istorija: Tyrinėjimai, medžiaga, dokumentai); *Историко-библиографические исследования* (Istoriniai bibliografiniai tyrinėjimai) bei buvo nustatytos tolimesnės knygotyros grupės tyrimų kryptys – Sankt-Peterburgo knyginės kultūros istorija (leidėjai, knygos užsienio kalbomis) ir cenzūros Rusijoje istorija.

4.2. Tarptautinės mokslo konferencijos knygotyros klausimais⁹⁶

1996 metais iš dalies pasikeitęs Visasąjunginės mokslo konferencijos knygotyros klausimais pavadinimas nebuvo grynas formalumas ir žymėjo ne tiek tarptautinę dalyvių sudėtį (ji buvo tokia jau nuo antrosios konferencijos, nors tada vis dar buvo naudojamas epitetas *visasąjunginė*), kiek kokybiškai naujo knygotyros mokslo, išsilaisvinusio iš metodologinių ir ideologinių suvaržymų raidos etapo pradžią (tačiau sąvokos *kokybiškai naujas* nevertėtų skubėti tapatinti su *kokybiškai geresnis*). Nepaisant naujo, “tarptautinio” priedašo, konferencijų eiliškumo skaičiavimas nenutrūko, taip pat nenutrūko ir kitos tradicijos, kurios tiesiog įsikomponavo į naują politinį-visuomeninį-mokslo kontekstą, kaip ir tradicinė knyga “susigyveno” su naujosiomis komunikacijomis, būdama, anot **VIII Tarptautinės mokslo konferencijos knygotyros klausimais *Книга и книжничество амžių sandūroje***⁹⁷ (1996 m.) pranešėjo B. V. Lenskio žodžių, *unikaliu informacijos šaltiniu, ...išsaugojusiu savo išskirtinę vertę iki šių dienų*⁹⁸. Kaip visada konferencija vyko Maskvoje. Vis dar opiausia problema išliko krizinė šiuolaikinės knyginkystės padėtis, kurią dar labiau pablogino bandymai

⁹⁶ Statistiniai duomenys apie Tarptautinės mokslo konferencijas knygotyros klausimais yra paimti iš 3 priedo, 4 lentelės *Tarptautinės mokslo konferencijos knygotyros klausimais (Maskvoje)*, p. 67–68.

⁹⁷ ТАРАСЕНКО, И. Н. «Книга и книжное дело на рубеже тысячелетий». Восьмая Всесоюзная научная конференция по проблемам книговедения. *Книга: Исследования и материалы*, 1997, сб. 74, с. 269–278.

⁹⁸ Ten pat, p. 270.

pereiti prie demokratinių leidybos formų. Kaip išsigelbėjimą B. V. Lenskij nurodė marketingą, kuris nuo to laiko vis dažniau būdavo minimas knygų leidybos ir prekybos sekcijose.

Tarp bendrų knygotyros problemų buvo nagrinėjama knygos ir e-knygos santykio problema. Taip pat nuskambėjo naujas, “dokumentalizuotas” knygos apibrėžimas (I. G. Morgenšternas⁹⁹): *knyga yra padaugintas dokumentas, skirtas ir paruoštas bendrų žinių perdavimui abstrakčiam skaitytojui jo suvokimui prieinama forma*. S. P. Omiliančukas kalbėjo apie sisteminę-informacinę prieigą, pagal kurią *knygotyra yra mokslas...apie informaciją, knygotyrines jos judėjimo ir raidos formas*¹⁰⁰. A. A. Grečichinui gi knygotyra tapo *mokslu apie bendravimą ženklais (informacinį bendravimą)*¹⁰¹.

Leidybiniai ir prekybiniai klausimai buvo sprendžiami vėl apjungtoje *knygų leidybos ir prekybos* sekcijoje. Leidybinės produkcijos ne tik kiekybinis, bet ir kokybinis nuosmukis automatiškai lėmė pranešėjų dėmesį knygų dizainui (V. A. Lebedevas, A. A. Aleksandrova). Vienas iš knygos mokslo uždavinių yra sukurti tokią teorinę leidinių paklausos faktorių konstrukciją, kuri leistų paaiškinti jų sąveikos mechanizmus ir teikti aiškias prognozes leidėjams (S. N. Dainovskaja¹⁰²). Pirmą kartą konferencijoje veikė *naujų informacinių technologijų* sekcija, kurioje buvo aptariamose taip pat naujos temos: informacinio marketingo raida Rusijos rinkoje, hipertekstiniai leidiniai, naujos bibliotekinio aptarnavimo formos bei kt. Daug buvo kalbėta apie teisinę knygininkystės pusę, valstybinę politiką, kuri padėtų išspręsti praktikos ir mokslo problemas (*Leidybos įstatymo*, finansinės paramos ir koordinacijos poreikis). Taip pat rekomenduota įskurti Rusijos knygotyrininkų draugiją, parengti tarpdisciplininių knygotyrinių tyrimų programą.

IX Tarptautinė mokslo konferencija knygotyros klausimais *Knyga šiuolaikiniuose informacijos srautuose. XXI amžius*¹⁰³ (2000) buvo persmelkta prognostinių nuotaikų: spėliota apie tradicinės knygos likimą, virtualios knygos atsiradimą. Didžiausią knygos teoretikų ir praktikų susirūpinimą kėlė jau net ne knygininkystės problemos (kurios vis dar buvo neišspręstos), ir net ne galimos ekstremalios knygos formos transformacijos, kiek šalyje gresiantis neskaitymas (B. V. Lenskij, J. V. Nikonorova, S. G. Šuvalov). Anot A. N. Voropajevo, pagrindinė naujojo amžiaus knygininkystės problema bus knygos “nenaudojimo” problema. O knygų leidybos ir prekybos praktika rodo, kad šiuolaikinė visuomenė eina kaip tik link to. Be to, knygininkystės teorijos kūrimą apsunkina pačių leidėjų pasyvumas kad ir knygotyrinių konferencijos atžvilgiu.

Bendrų knygotyros problemų sekcijoje vėl, kaip ir kadaise per abi diskusijas, buvo iškelta knyginės praktikos ir teorijos santykio problema (A. A. Belovickaja, E. K. Bespalova). Tarp rekomendacijų buvo pasiūlyta keletas organizacinių naujovių: X konferencijoje suorganizuoti ne tik

⁹⁹ Ten pat, p. 271.

¹⁰⁰ Ten pat.

¹⁰¹ Ten pat.

¹⁰² Ten pat, p. 273.

¹⁰³ Книга в современных информационных потоках. XXI век. Девятая Международная конференция по проблемам книговедения. Книга: Исследования и материалы, 2001, сб.78, с. 5–22.

šakines, bet ir atskirų problemų sekcijas; sukurti rusišką knygotyrinę e-svetainę, rengti video-konferencijas (A. L. Posadskovas).

Jau antrą kartą veikusi *naujų informacinių technologijų* sekcija pateikė tokias pranešimų grupes: šiuolaikinės leidybos techniniai-technologiniai pasiekimai; e-leidiniai; informacinės-bibliografinės ir bibliotekinės veiklos kompiuterizacija. Buvo aptariami e-leidinio pranašumai (kompaktiškumas, operatyvumas) ir trūkumai (autorinių teisių apsauga, autoriaus sumanymo perteikimo problema). Išsiskyrė du požiūriai į tradicinės ir elektroninės knygos likimą: 1) egzistuos draugia, papildydamos viena kitą; 2) tradicinę formą pakeis elektroninės laikmenos. Modernistinės nuotaikos vyravo ir *knygų prekybos* sekcijoje (virtualus knygyno privalumai ir pan.).

Svarbesnės rekomendacijos buvo skirtos Organizaciniam komitetui: Rusijos Knygų rūmų dalyvavimas projekte “Knyginiai Rusijos Federacijos paminklai”; Rusijos atstovavimas tarptautinėse knyginėse organizacijose; Spaudos ministerijos pagalba Knygų rūmams dėl visų spausdintinių katalogų skaitmeninimo ir pateikimo šalies ir užsienio vartotojams bei kt.

Rusijos Knygų rūmų 85-metis buvo paminėtas 2002 m. Vienu iš šiai progai skirtų renginių tapo **X Tarptautinė mokslo konferencija knygotyros klausimais**¹⁰⁴, kuri dėl tos priežasties buvo suorganizuota kiek netradiciniu laiku. Neįprasta buvo ir jos praktinis, neformalus pobūdis. Vietoje sekcijinių įvykių du plenariniai posėdžiai. Pagrindinė pranešimų tema buvo Knygų rūmai, jų pasiekimai ir veiklos perspektyvos. B. V. Lenskis¹⁰⁵ (gen. Knygų rūmų direktorius) ypač pabrėžė Knygų rūmų asociacijos kaip vienijančios, integruojančios jėgos vaidmenį. Anot V. V. Fedorovo¹⁰⁶, bibliotekų fondų moralinio ir fizinio “senėjimo” problemą išsprendžia saugyklos – o Knygų rūmai būdami privalomųjų egzempliorių gavėju ir saugotoju, sėkmingai atlieka kaip tik tokios saugyklos funkciją.

Tarp bendresnių klausimų: knyga – tai paprasčiausia prekė (B. V. Lenskis); knyga – neįprasta prekė, nes tenkina nematerialius poreikius, be to, norint iš tiesų prikelti knygų leidybos pramonę, reikia pirmiausia susirūpinti skaitymo skatinimu (O. V. Nikulina); tyrinėti reikia ne tik knygą, be ją supančias komunikacijos priemones (S. P. Omiliančukas, A. A. Belovickaja).

XI Tarptautinė mokslo konferencija knygotyros klausimais *Knyga ir pasaulinė civilizacija*¹⁰⁷ (2004 m.) išsiskyrė rekordiniu per visą konferencijų istoriją pranešimų skaičiumi (420), geografiškai plačiu pranešėjų ir dalyvių ratu (buvo svečių ne tik iš buvusios Tarybų Sąjungos, bet ir iš tolumo užsienio, pvz., JAV), aukšta mokslinė kompetencija, dideliu stambių leidybos įstaigų aktyvumu, aptariamos problematikos įvairove ir aktualumu.

¹⁰⁴ К. С. Юбилейная книговедческая конференция. *Книга: Исследования и материалы*, 2003, сб. 81, с. 302–316.

¹⁰⁵ Ten pat, p. 303.

¹⁰⁶ Ten pat, p. 305.

¹⁰⁷ ВАСИЛЬЕВ, В. И., ЛЕНСКИЙ, Б. В., САМАРИН, А. Ю. Наука о книге сегодня и завтра: К итогам работы XI Международной научной конференции по проблемам книговедения “Книга и мировая цивилизация”. *Книга: Исследования и материалы*, 2005, сб. 83, с. 5–20.

Didžiausią pranešimų skaičių tradiciškai surinko knygos istorijos sekcija (113), dvigubai mažiau – bibliotekininkystės (62), *knygų leidybos ir redagavimo* (56) sekcijos. 4 vietoje liko *knygotyros teorijos ir metodologijos* sekcija (45). Pirmą kartą veikė *knygos kultūros* sekcija, kurioje buvo pristatytas 21 pranešimas. Tačiau nereikėtų *knygos kultūros* painioti su *knygine kultūra*, kuri, anot V. I. Vasiljevo¹⁰⁸, yra platesnė sąvoka, apimanti knygos kultūrą, knygų platinimo visuomenėje kultūrą ir skaitymo kultūrą, taip pat kaip žinių *systema atspindinti visuomenės, jos kultūros, dvasingumo, intelektualinio potencialo, socialinių sąlygų ir technologijų... būklę ir lygį*. Kultūrinės prieigos ženklų esama ir kituose pranešimuose. Pvz., V. P. Leonovas perskaitė pranešimą “Apie rusų bibliotekinės kultūros ypatybes”, kuriame bibliotekų istoriją siūlė nagrinėti bendrame kultūros raidos kontekste. Kultūra “išivėlė” ir į leidybos namų “Biblio-Globus” direktoriaus B. S. Jesenkino pranešimą “Kultūrologinis ir informacinis knygų verslo filosofijos aspektas”.

Drauge su informacinėmis technologijomis į knygotyros mokslo akiratį įžengė ir *po-industrinės, informacinės visuomenės* sąvoka. Efektyvi informacinės visuomenės raida įmanoma tik tuomet, jeigu bus naudojami visi (taip pat ir tradiciniai) informacijos kanalai (V. V. Grigorjevas). Taigi, šis teiginys tampa optimistine knygos ateities prognoze, kurią entuziastingai palaikė ir savaip atkartoję kiti konferencijos dalyviai. Nenuostabu, kad daug dėmesio buvo skirta ir atsitiesusios knygų leidybos klausimams bei skaitymo problemoms. *Elektroninės knygos ir informacinių technologijų* sekcijoje buvo nagrinėjami jau įprasti tradicinių ir elektroninių leidinių santykio klausimai. Taip pat aptarti aktualūs e-bibliotekų, katalogų ir leidinių sukūrimo praktiniai aspektai.

Rekomendacijose, kaip ir pranešimuose, buvo iškelti tiek tradiciniai (bendradarbiavimo, mokslinės tiriamosios veiklos koordinavimo ir pan.), tiek ir visiškai nauji uždaviniai, atspindintys šiuolaikinio pasaulio mokslo ir praktikos tendencijas, pvz., naujos specialybės, apjungiančios žinias apie tradicinę leidybą ir apie naująsias informacines technologijas, būtinybė, taip pat pribrendęs poreikis patikslinti knygos mokslo ribas, jo sąveiką su artimomis disciplinomis, knygos vietą šiuolaikiniuose informacijos srautuose; užsienio knygotyrininkų straipsnių ir monografijų vertimas bei kt.

Nuo pirmosios Tarptautinės mokslo konferencijos knygotyros klausimais (kuri bendru skaičiavimu buvo VIII-toji) organizacinis komiteto sudėtis pastoviai pasipildydavo naujais nariais: 1996 metais prie Rusijos Knygų rūmų bendradarbiavo su Rusijos Federacijos Spaudos ministerija, 2000-siais – su Knygų rūmų asociacija, 2002-siais prisijungė Rusijos Mokslų Akademijos Mokslų tarybos Knygos kultūros istorijos ir kompleksinių knygos tyrimų komisija ir Akademinės leidybos centras “Hayka”, 2004-siai – Mokslinių knygos kultūros tyrimų institutas (Akademinės leidybos centro “Hayka”) ir Maskvos valstybinis spaudos universitetas.

---

¹⁰⁸ Ten pat, p. 11.

Pranešimų skaičiaus svyravimai (247 – 170 – 130 – 420) atspindi, viena vertus, nuo 1992 m. pradėjusį slopti susidomėjimą knygos mokslu, sąlygotą knygininkystės krizės bei pesimistinių knygos likimo prognozių, kita vertus, mokslininkų ir praktikų aktyvumo bangą per 2004-tųjų konferenciją. Sekcijų branduolį, kaip ir anksčiau, sudarė keletas “senbuvių” (bendros knygotyros problemos, knygų leidyba ir prekyba, knygos ir bibliofilijos istorija) ir keletas jau spėjusių įsitvirtinti “naujokų” (bibliotekininkystė, naujos informacinės technologijos), prie kurių prisijungė pastarųjų metų tendencijas atspindinčios *knygų kultūros* bei patikslinta *elektroninės knygos ir informacinių technologijų* sekcija.

4.3. Knygotyros spauda

Iki šiol svarbiausias vaidmuo tenka mokslo darbų rinkiniui *Книга: Исследования и материалы* (nuo 1959 m.), kuris atliko ir atlieka tokias svarbias funkcijas kaip Rusijos (o iš pradžių – ir visos Tarybų Sąjungos) knygotyros mokslo organizacijos ir koordinacijos, mokymo priemonės, knygos mokslo tęstinumo garanto. Kitos reikšmingos funkcijos: einamosios knygotyros literatūros bibliografija, įgyvendinama reguliariai publikuojamų knygų ir straipsnių rodyklių forma; archeografinė veikla skelbiant žymių knygos veikėjų laiškus, dienoraščius, archyvų medžiagą ir tokių būdu aktualinant jų knygotyrinį palikimą. Per visus leidinio gyvavimo metus laikomasi dar 1959 metais programoje paskelbto knygos mokslo kompleksiskumo principo¹⁰⁹, padedančio įveikti ir kontroliuojami mokslų diferenciacijos procesus. Nors, palyginus su anuometiniais plačiais užmojais¹¹⁰, knygotyros komplekso imtis laikui bėgant, viena vertus, išsikristalizavo į tokius pastovius skyrius kaip *Šiuolaikinė knygų leidyba*, *Bendrosios knygotyros problemos*, *Книга ir knygininkystė užsienyje*, *Кnygos veikėjai*, *Кronika*, *Recenzijos*, *Кnygos istorija*, bibliofilijos teorijai, metodologijai ir istorijai skirtas skyrius, kita vertus, pasipildė laikmečio padiktuotomis problemomis. Jokių apribojimų nebuvo taikoma nei nagrinėjamų temų chronologiniams, nei geografiniams atstumams: tokių būdu tyrinėjimų akiratyje atsidurdavo įvairiausių laikotarpių, skirtingų regionų, Tarybų Sąjungos respublikų ir užsienio šalių knygos ir knygininkystės klausimai. Taip pat svarbus momentas, reprezentuojantis *Книга: Исследования и материалы* kaip mokslinį knygotyrinį leidinį, yra tai, kad jame knyginė problematika yra nagrinėjama trimis lygmenimis: iš teorinės-metodologinės, praktinės ir istorinės pusės. Persvara, žinoma, yra istorijos ir praktikos pusėje, tačiau tai yra natūralu. Bet kokiu atveju čia fiksuojami visi knygos mokslo ir praktikos sferoje vykę ir vykstantys pokyčiai, o tai įgalina kalbėti apie *Книга: Исследования и материалы* kaip apie dar ir vertingą istoriografinį šaltinį. 1997 m. įvyko mokslinė-praktinė konferencija, skirta *Книга: Исследования и материалы* problemoms ir ateities perspektyvoms aptarti (Научно-практическая конференция “Сборник *Книга. Исследования и*

¹⁰⁹ Предисловие. *Книга: Исследования и материалы*, 1959, сб. 1, с. 5–7.

¹¹⁰ Ten pat, p. 5–6.

материалы: проблемы и перспективы”)¹¹¹. Joje išsakytos rekomendacijos artimiausiu laiku tapo programinėmis: turinio aktualinimas įtraukiant tokius klausimus kaip rinkos poveikis knygų leidybai ir platinimui, kainodara, vaikų skaitymo skatinimas, šiuolaikinės Rusijos ir užsienio šalių knyginkystės būklės analizė, knygos vieta tarp naujųjų informacijos ir komunikacijos priemonių ir kt.

Į šiuolaikinės knygotyros periodikos gretas, kaip ir anksčiau, pakliūna knyginkystės sričių (profesiniai ir platesnės skaitytojiškos paskirties) periodiniai ir tęstiniai leidiniai, tokie kaip: profesinis informacinis-analitinis žurnalas “Книжное дело” (Knyginkystė; pirmasis 1992 metų numeris pasirodė “Книжное дело в России” pavadinimu), kuriame, nepaisant orientacijos į šiandienos Rusijos ir užsienio šalių knygų rinkos, skaitymo sociologijos, marketingo, knygų prekybos problematiką, esama ir istorinių-knygotyrinių, archyvinės medžiagos publikacijų, yra pastovus skyrius *Portretai*, kuriame pristatomi garsiausi rusų knygotyriminkai (I. J. Barenbaumas, J. L. Nemirovskis, N. M. Sikorskis ir kt.), bibliografiniame skyriuje registruojama naujausia knygotyriminė literatūra; išskirtinai komercinis profesinis “Книжный бизнес” (Knygų verslas; iki 1994 m. – laikraštis, vėliau – žurnalas); jau nuo 1966 m. leidžiamas laikraštis “Книжное обозрение”, kuriame kaip atsakas į tai, kad XX a. pabaigoje ir pastaraisiais metais nepaprastai išaugo leidyklų skaičius ir išryškėjo jų darbuotojų kvalifikacijos problema, atsirado naujas skyrelis *Leidybinės gramatikos mokykla*. bei sumažėjo knygotyriminės-istorinės medžiagos.

2005 metais Valstybinė viešoji mokslo ir technikos biblioteka, priklausanti Rusijos mokslų akademijos Sibiro skyriui, pradėjo leisti pirmą Urale knyginių žurnalą “Библиосфера” (Bibliosfera). Nors leidėjas skelbia¹¹², kad tai yra mokslinis bibliotekininkystės, bibliografistikos, knygotyros ir informatikos žurnalas, iš tiesų remiantis turiniu bei skyrių (bibliotekininkystės, bibliografijos, knygotyros, recenzijų, apžvalgų, *Naujos knygos*) užpildymo lygiu galima sakyti, kad daugiausiai čia skiriama dėmesio bibliotekininkystės klausimams, o skyriuje *Knygotyra* pasirodo vos po vieną straipsnį, o jų tematika – bibliotekų, knygų leidybos ir platinimo, leidinių tipo, pavienių rinkinių istorija; geografiškai – daugiausiai Sibiro ir Tolimųjų rytų. Dviejuose numeriuose Knygotyros skyriaus visai nėra.

Kalbant apie šiuolaikinio knygotyros mokslo organizaciją, reikia pažymėti tai, kad svarbus vaidmuo vis dar tenka Mokslų Akademijai, kurios sudėtyje veikia Centrinį Mokslininkų namų Knygos sekcija, Mokslo tarybos Kompleksinių knygos tyrimų komisija, tiesa, patikslintu pavadinimu – Knyginės kultūros istorijos ir kompleksinių knygos tyrimų komisija, o 2001 m. buvo įsteigtas Akademinės leidyklos “Наука” Knyginės kultūros istorijos mokslinių tyrimų centras. Senojo ir

¹¹¹ И. Т. Научно-практическая конференция «Сборник “Книга. Исследования и материалы”: проблемы и перспективы». Книга: Исследования и материалы, 1997, сб.74, 284–290.

¹¹² *Библиосфера*: журнал по библиотековедению, библиографоведению, книговедению и информатике [interaktyvus]. [S.l.]: Государственная публичная научно-техническая библиотека СО РАН, 2005 январь. Atnaujinta 2007. [žiūrėta 2007 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.spsl.nsc.ru/win/Bibliosfera/index.htm> >.

naujojo padalinio pavadinimai liudija apie šiuo metų aktyviai plėtojama kultūrologinę knygos mokslo kryptį – knyginę kultūrą, apimančią ir knygos, ir knygų platinimo visuomenėje, ir skaitymo kultūrą (V. I. Vasiljevas).

Rusijos Knygų rūmai, nors ir atnaujintu pavadinimu (ne dėl mokslo, o dėl politinių priežasčių) išlaikė savo funkcijas ir liko ištikimi ankstesnėms veiklos kryptims, kurias, aišku, įtakoja moderniosios knyginės-sociokultūrinės / socioekonominės, informacinės-sociologinės tendencijos, naujos knygų rinkos sąlygos. Be to, Rusijos Knygų rūmai vis dar lieka pagrindiniu Tarptautinių mokslo konferencijų knygotyros klausimais organizatoriumi. Kaip ir anksčiau, daugiausia dėmesio konferencijose buvo skiriama praktinėms-organizacinėms rekomendacijoms: dėl skaitymo propagandos, knygininkystės krizės, kurią sąlygojo perėjimas prie kapitalistinės-demokratinės sistemos (VIII–X konferencija), mokslinės komunikacijos plėtros naujųjų komunikacijų pagalba. Teorinėse rekomendacijos akcentuojama užsienio šalių mokslinės ir praktinės patirties pažinimo svarba bei būtinybė naujai pažvelgti į knygą ir knygininkystę informacinių technologijų, informacinės visuomenės formavimosi amžiuje. Formuojamos naujos, dabarties reikalavimus atitinkančios knygotyros mokslo kryptys (prieigos) – kultūrologinė, sisteminė-informacinė. Tarptautinių (kaip ir Visasąjunginių) mokslo konferencijų knygotyros klausimais medžiaga paprastai pasirodydavo arba atskirų rinkinių pavidalu, arba kaip straipsniai knygotyrinėje periodinėje ir tęstinėje spaudoje.

IŠVADOS

Pirmųjų knygos mokslo sistemos formavimosi Rusijoje ženklų pasirodė dar tada, kai apibendrinančio knygos mokslo vaidmenį atliko tuomet labai plačiai traktuota bibliografija (bibliologija). Vis dėlto, kol dar neegzistavo pati knygotyra kaip mokslas, nebuvo prasmės kalbėti ir apie visavertę jo organizacinę sistemą. Taigi, jos kūrimosi pradžia yra tikslinga sieti su XX a. 2–3 dešimtmečiu, kuomet knygotyra tampa savarankiška žinių sritimi, ir pradeda formuotis jos institucinė sistema. Nors ir mokslo teorijoje, ir organizacijoje dar kurį laiką reišksė bibliografinio knygotyros laikotarpio palikimas bei keletas knygotyrinių to meto institucijų, organizacijų (Bibliografinė rusų draugija, Bibliologinė rusų draugija, Petrogrado, vėliau – Centriniai Knygų rūmai Maskvoje, Petrogrado / Leningrado Knygotyros institutas) buvo įsteigtos dar kaip bibliografinės, tačiau, stiprėjant knygotyros mokslo pozicijoms ir tarybinės knyginkystės praktikos poreikiams spaudžiant, jų interesų ir veiklos ribos išsiplėtė ir perėjo į kitą – knygotyrinį mokslinės-tiriamosios ir praktinės veiklos lygmenį. Deja, kaip ir vos spėjęs susiformuoti knygos mokslas, didžioji tų institucijų (bei jų iniciatyvų) dalis neištvėrė 4 dešimtmečio ideologinių represijų, netgi toks savo laikmečio “produktas” kaip Mokslų akademijos Knygos, dokumento ir rašto institutas Leningrade.

Tačiau knygotyros mokslo atgimimas 6 dešimtmetyje prasidėjo būtent nuo institucijų: Maskvos mokslininkų namų Knygos sekcija (1953) – *Книга: Исследования и материалы* (1959) – dvi Redakcinės kolegijos diskusijos (1959, 1964) – TSRS Mokslų akademijos Mokslų tarybos *Pasaulinės kultūros istorijos* Kompleksinių knygos tyrimų komisija (1970) – I Visasąjunginė mokslo konferencija knygotyros klausimais (1971) – taip galima pavaizduoti tuometinę mokslo organizacinės sistemos formavimosi seką, kuri puikiai iliustruoja glaudžią visų mokslo organizacijos lygmenų (institucijų, konferencijų ir leidinių) sąveiką ir tarpusavio priklausomybę.

Šiuolaikinis knygos mokslas renginių ir institucinės sudėties prasme nelabai skiriasi nuo tarybinio: ir toliau Maskvoje reguliariai vyksta dabar jau Tarptautinės mokslo konferencijos knygotyros klausimais, veikia tie patys specializuoti (Rusijos Mokslų akademijos padaliniai, Rusijos Knygų rūmai) ir bibliotekų knygotyriniai centrai (būtent pastarųjų nuopelnas yra tai, kad šiuo metu labiausiai išplėtotą knygotyros mokslo sritis yra knygos ir knyginkystės istorija), leidžiamas iki šių dienų reprezentatyviausias kompleksinės knygotyros tęstinis leidinys *Книга: Исследования и материалы*. Vis dėlto per pastarąjį dešimtmetį išryškėjusios naujos knygotyros kryptys (kultūrologinė, informacinė) atitinkamai pakoregavo mokslinių tyrimų problematiką, knygotyrinių renginių ir leidinių pobūdį.

Knygotyros mokslo organizacinė sistema, būdama labiausiai su visuomene, žmogiškuoju faktoriumi ir praktika susijusi mokslo pusė, visada jautriai reaguodavo į politinius-ekonominius veiksnius bei buvo jų įtakojama. Politinio *atsilimo* ir ekonominio pakilimo laikotarpiais, mokslo ir technikos progreso šuolių metu (pvz., *informacinis sprogingo* 6 dešimtmetyje) tuoj atsirasdavo naujų knygos tyrimo centrų, steigdavosi nauji padaliniai, skirti tuometiniams knyginės praktikos ir mokslo poreikiams tenkinti, arba išsiplėsdavo jau egzistuojančių institucijų veiklos sferos ir funkcijos (konferencijų, parodų organizacija, profesinės periodikos leidyba ir pan.). Ir atvirkščiai, knyginkystės ir apskritai šalies ekonominės krizės metu (pvz., 9 dešimtmečio “petrestroikos”), nors iš pradžių, mėginant tą krizę įveikti, pasireikšdavo nepaprastas knygotyriinių pajėgų (praktikų ir teoretikų) aktyvumas, netrukus jį pakeisdavo staigus dėmesio atoslūgis, kuris mokslo organizacijoje pasireikšdavo tuo, kad susiaurėdavo ankstesnės knygotyriinių įstaigų funkcijos, arba jos būdavo apribojamos grynai “naudinga”, arba (socializmo laikotarpiu) “nepavojinga” problematika, konferencijose sumažėdavo dalyvių-pranešėjų skaičius ir t. t.

Kaip paaiškėjo, kiekvienas tyrimo dalyko elementas (knygos mokslo organizacijos lygmuo) atskirai, ir, tuo labiau, sintezuotas jų tyrimas atspindi bendrą rusų knygos mokslo raidą bei atitinka tradicinę jo periodizaciją. Ir šis faktas, viena vertus, neabejotinai byloja apie tai, kad mokslo organizacinis aspektas buvo vienas svarbiausių ir svariausių argumentų nustatant chronologines XX amžiaus rusų knygotyros raidos etapų ribas, kita vertus, patvirtina tyrimo pradžioje iškeltą hipotezę.

NAUDOTOS LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. BORGMAN, Ch. L. Nuo Gutenbergo iki globalios informacijos infrastruktūros. Kaunas: Mažoji poligrafija, 2003. 327, [1] p. ISBN 9986–850–49–5.
2. JASMONTAS, A. *Pažinimo filosofijos metmenys*. Vilnius: Versus aureus, 2003. 273 p. ISBN 9955–9613–0–9.
3. MIGOŃ, K. Bibliologija pasaulyje. *Tarp knygų*, 2000, nr. 7, p. 14–28.
4. MIGOŃ, K. Особенности восточноевропейского книговедения и формирование национальных научных школ до второй мировой войны. *Knygotyra*, 2007, t. 48. [atiduota spaudai].
5. Mokslas. Iš *Lietuviškoji Tarybinė enciklopedija*. Vilnius: Mokslas, 1981, t. 7, p. 566–568.
6. *Knygotyra: enciklopedinis žodynas*. Vilnius: Alma littera, 1997. 413, [1] p. ISBN 9986–02–352–1.
7. *Knygotyra*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006. 404 p. ISBN 9986–19–928–X.
8. Krzysztof Migoń. Iš *Knygos ir bibliofilijos kultūra*. Vilnius, 2005, p. 12–79.
9. Kuhn, Th. S. *Mokslo revoliucijų struktūra*. Vilnius: Pradai, 2003. 247 p. ISBN 9986–943–87–6.
10. БАРЕНБАУМ, И. Е. Книговедение в системе наук. *Книга: Исследования и материалы*, 1985, сб. 50, с. 72–83.
11. БАРЕНБАУМ, И. Е. Книговедение и электронная книга. *Книга: Исследования и материалы*, 1999, сб. 76, с. 5–15.
12. БАРЫКИН, В. Е. О некоторых аспектах культуры книги в современных условиях. *Книга: Исследования и материалы*, 1997, сб. 74, с. 81–98.
13. БЕЛОВИЦКАЯ, А. А. *Общее книговедение*. Москва: Книга, 1987. 255 с.
14. *Библиография*. Российская Книжная палата. 1992- . Москва, 1992- .
15. *Библиосфера*: журнал по библиотековедению, библиографоведению, книговедению и информатике [interaktyvus]. [S.l.]: Государственная публичная научно-техническая библиотека СО РАН, 2005 январь. Atnaujinta 2007. [žiūrėta 2007 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.spsl.nsc.ru/win/Bibliosfera/index.htm> >.
16. *Библиотековедение и библиография*: Журнал теории, истории и практики библиотечного дела и библиографии. Гос. центр, кн. палата РСФСР. 1930- . Москва, 1930.
17. *Библиографические известия*. Ред. Б. С. Бондарский. Русское библиографическое общество при Московском университете. 1913- . Москва, 1913–1927, 1929.

18. *Библиографические листы*. Русское библиологическое общество. 1922- . Петроград, 1922.
19. *Бюллетень Государственного издательства*. 1921- . Москва, 1921–1928.
20. ВАСИЛЬЕВ, В. И. *Книга и книжная культура на переломных этапах истории*. Москва: Наука, 2005. 270 с. ISBN 5–02–035110–5.
21. ВАСИЛЬЕВ, В. И., САМАРИН, А. Ю. Научный совет РАН «История мировой культуры» и развитие отечественного книговедения. *Книга: Исследования и материалы*, 2003, сб. 81, с. 61–73.
22. ВАСИЛЬЕВ, В. И., ЛЕНСКИЙ, Б. В., САМАРИН, А. Ю. Наука о книге сегодня и завтра: К итогам работы XI Международной научной конференции по проблемам книговедения “Книга и мировая цивилизация”. *Книга: Исследования и материалы*, 2005, сб. 83, с. 5–20.
23. *Вестник книгопродавцев*. Ред. К. А. Казначеев. 1900- . Москва, 1900–1904.
24. *В мире книг*: Критико-библиографический журнал. 1961- . Москва, 1961–1989.
25. ВОЛКОВА, Л. Л., АНДРЕЕВА О. В. *Книговедческая периодика: учебное пособие [interaktyvus]*. [Москва]: Московский государственный университет печати, 2002 04 26. Atnaujinta 2002 11 20. [žiūrēta 2007 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.hi-edu.ru/x-books/xbook053/01/index.html>>.
26. *Государственная библиотека СССР имени В. И. Ленина в системе библиотек в 60–80-е годы XX века*. [interaktyvus]. [Москва]: Книжная палата, [s.a.]. [žiūrēta 2007 m. vasario 2 d.]. Глава 12. Координационный центр книговедческих исследований. Prieiga per internetą: < <http://orel.rsl.ru/nettext/russian/rgb/01.htm> >.
27. *Гравюра и книга*. Ред. Л. Р. Варшавский, А. А. Сидоров. Полиграфическая секция РАХН 1924- . Москва, 1924–1925.
28. [ДИНЕРШТЕЙН, Е. А., ТАРАСЕНКО, И. Н.] «Книга и социальный прогресс». Пятая Всесоюзная научная конференция по проблемам книговедения [Москва, 10–12 апр. 1984 г.]. *Книга: Исследования и материалы*, 1985, сб. 50, с. 175–187.
29. ЕЛНИКОВ, М. П. Феномен книги (теорико-гносеологический аспект). *Книга: Исследования и материалы*, 1996, сб. 71, с. 53–80.
30. ЕЛНИКОВ, М. П. Методология книги (научно-исследовательский аспект). *Книга: Исследования и материалы*, 1997, сб. 74, с. 99–128.
31. ЕЛНИКОВ, М. П. Социология книги как научная дисциплина. *Книга: Исследования и материалы*, 1990, сб. 61, с. 5–30.
32. ЕЛНИКОВ, М. П. Междисциплинарный синтез книговедческого познания (основополагающие принципы). *Книга: Исследования и материалы*, 2001, сб. 79, с. 46–75.

33. ЕЛНИКОВ, М. П. Книговедение как наука: от шестидесятых к двухтысячным. *Книга: Исследования и материалы*, 2002, сб. 80, с. 161–185.
34. Заседания Секции книги Московского Дома ученых АН СССР (1968–1982 гг.). *Книга: Исследования и материалы*, 1982, сб. 45, с. 197–204.
35. И. Т. Научно-практическая конференция «Сборник “Книга. Исследования и материалы”: проблемы и перспективы». *Книга: Исследования и материалы*, 1997, сб. 74, 284–290.
36. *История книги в СССР*. Москва, 1983–1986. Т. 1–3.
37. К. С. Юбилейная книговедческая конференция. *Книга: Исследования и материалы*, 2003, сб. 81, с. 302–316.
38. *Казанский библиофил*. Казанский библиографический кружок друзей книги. 1921- . Казань, 1921–1923.
39. *Книга: Журнал*, посвященный вопросам практического книговедения и книжной торговли. Ред. Н. П. Ложкин. Кооперативное изд-во. 1918- . Москва, 1918.
40. *Книга и пролетарская революция: Критико-библиографический журнал*. Отв. ред. А. С. Бубнов, Ф. В. Константинов. 1932- . Москва, 1932–1940.
41. *Книга и революция: Критико-библиографический журнал*. Отв. ред. П. М. Керженцев. 1920- . Петроград, 1920–1923.
42. *Книга и революция: Журнал политики, культуры, критики и библиографии*. 1929- . Москва, 1929–1930.
43. *Книга: Исследования и материалы*. 1959- . Москва, 1959- .
44. Книга в современных информационных потоках. XXI век. Девятая Международная конференция по проблемам книговедения. *Книга: Исследования и материалы*, 2001, сб. 78, с. 5– 22.
45. *Книга о книгах: Двухнедельный библиографический журнал*. 1924- . Москва, 1924.
46. *Книга о книге: Сборник*. НИИ книговедения. 1927- . Ленинград, 1927–1932.
47. *Книга: энциклопедия*. Москва: Большая Российская энциклопедия, 1999. 799 с.
48. *Книговедение: энциклопедический словарь*. Москва : Советская энциклопедия, 1981. 661, [2] р.
49. ГРАНИНА, С. П. Книговедение в Московском государственном университете культуры и искусства. *Московский государственный университет культуры и искусства: 70 лет: сборник статей*. Москва, 2000, с. 122–129.
50. *Книжная биржа: Ежемесячный журнал издательской и книготорговой деятельности: орган сближения интересов авторов, издателей, книготорговцев и читателей и их торгово-промышленных отношений*. Ред.-изд. Н. Г. Мартынов. 1905- . Санкт-Петербург, 1905–1907.

51. *Книжная летопись*. Ред. А.Д. Торопов. Главное управление по делам печати Министерства внутренних дел. 1907- . Санкт-Петербург, 1907–1915, Москва, 1916–1917.
52. *Книжная торговля: Исследования и материалы*: Сборник. 1974- . Москва, 1974–1988.
53. *Книжное дело*: Профессиональный информационно-аналитический журнал. 1992- . Москва, 1992- . Rusų ir anglų kalba.
54. *Книжный бизнес*: Журнал для профессионалов. 1993- . Москва, 1993- .
55. *Книжный мир*: Библиографический вестник и подвижной каталог. Изд. П. П. Сойкин. 1902- . Санкт-Петербург, 1902–1905, 1907–1911.
56. *Книжный фронт*: Журнал Книготоргового объединения государственных издательств. 1932- . Москва, 1932–1935.
57. ЛЕЛИКОВА, Н. К. *Становление и развитие книговедческой и библиографической наук в России в XIX – первой трети XX века*. Санкт-Петербург: Российская национальная библиотека, 2004. 410 с. ISBN 5–8–8192–0190–6.
58. ЛЕЛИКОВА, Н. К. Российская школа книговедения в первой трети XX века. *Knygotyra*, 2007, t. 48. [atiduota spaudai].
59. МАРТЫНОВ И. Ф. Русское библиологическое общество в годы советской власти (1917–1931 гг.). *Книга: Исследования и материалы*, 1974, сб. 29, с. 98–113.
60. МИГОНЬ, К. *Наука о книге*: Очерк проблематики. Москва: Книга, 1991. 197 с.
61. МИХЕЕВА, Г.В. Н. М. Лисовский и идея создания Книжной палаты. *Книга: Исследования и материалы*, 2001, сб. 79, с. 229–234.
62. Московскому государственному университету печати – 70 лет. *Книга: Исследования и материалы*, 2001, сб. 79, с. 286–291.
63. *На книжном фронте*: Бюллетень Государственного издательства. 1929- . Москва, 1929–1931.
64. НЕМИРОВСКИЙ, Е. Л. Третья Всесоюзная научная конференция по проблемам книговедения [Москва, 11–13 апр. 1977 г.]. *Книга: Исследования и материалы*, 1978, сб. 36, с. 181–187.
65. НЕМИРОВСКИЙ, Е. Л. Книговедческие конференции. *Книга: Исследования и материалы*, 1997, сб. 74, с. 26–34.
66. *Новая книга*: Бюллетень Ленинградского отделения Госиздата. 1922- . Ленинград, 1922–1925.
67. ПАТРУШЕВА, Н. Г., ФРОЛОВА И. И. Книговедение в Российской национальной библиотеке (некоторые итоги и перспективы). *Книга: Исследования и материалы*, 2004, сб. 82, с. 70–77.
68. Предисловие. *Книга: Исследования и материалы*, 1959, сб. 1, с. 5–7.

69. Первые пятьдесят заседаний Секции книги Московского дома ученых АН СССР (из отчета бюро секции). *Книга: Исследования и материалы*, 1959, сб. 1, с. 310–319.
70. Перечень докладов, заслушанных и обсужденных на 101–164 заседаниях секции книги Московского Дома ученых Академии наук СССР с 17 мая 1961 г. по 17 мая 1968 г. *Книга: Исследования и материалы*, 1968, сб. 17, с. 267–270.
71. *Печать и революция: Журнал литературы, искусства, критики и библиографии*. Отв. ред. В. П. Полонский. 1921- . Москва, 1921–1930.
72. Проблемы советского книговедения (Обзор дискуссий на расширенном заседании редакционной коллегии сборников «Книга»). *Книга: Исследования и материалы*, 1960, сб. 2, с. 390–421.
73. Обзор деятельности Секции книги Московского Дома ученых (51–100 заседания секции). *Книга: Исследования и материалы*, 1962, сб. 6, с. 355–364.
74. Рекомендации Второй Всесоюзной научной конференции по проблемам книговедения [Москва, 9–11 апр. 1974 г.]. *Книга: Исследования и материалы*, 1975, сб. 30, с. 231–234.
75. *Российская Книжная палата* [interaktyvus]. [Москва]: Российская Книжная палата, [s.a.]. История. Atnaujinta 2006 [žiūrėta 2007 m. sausio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bookchamber.ru/history>>.
76. *Русский библиофил*. Изд.-ред. М.В.Соловьев. 1911- . Санкт-Петербург, 1911–1916.
77. САМАРИН, А. Ю. *Полвека Секции книги Московского Дома ученых РАН. Из Научная книга* [interaktyvus]. 2003, nr. 1/2 [žiūrėta 2007 m. sausio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.naukaran.ru/sb/2003_1/19.shtml>.
78. САМАРИН, А. Ю. Живая история отечественного книговедения. *Книга: Исследования и материалы*, 2004, сб. 82, с. 285–305.
79. СВОЙСКИЙ, М. Л. Институт книги, документа и письма по материалам Ленинградского Архива Академии наук СССР. *Книга: Исследования и материалы*, 1975, сб.30, с. 185–234.
80. [СИКОРСКИЙ, Н. М.] Обсуждение назревших проблем советского книговедения [Обзор дискуссии 17–18 дек. 1964 г.]. *Книга: Исследования и материалы*, 1965, сб. 11, с. 270–290.
81. [СИКОРСКИЙ, Н. М.] Первая Всесоюзная научная конференция по проблемам книговедения [Москва, 13–15 апр. 1971 г.]. *Книга: Исследования и материалы*, 1972, сб. 24, с. 222–228.
82. СИКОРСКИЙ, Н. М., НЕМИРОВСКИЙ, Е. Л. Всесоюзный форум книговедов. *Книга: Исследования и материалы*, 1981, сб. 43, с. 218–229.

83. *Советская библиография*: Сборник статей и материалов. Всесоюзная Книжная палата. 1933- . Москва, 1933–1938, 1940–1941, 1946–1992.
84. *Советская книжная торговля*: Бюллетень Главного управления по делам полиграфической промышленности, издательств и книжной торговли при Совете Министров СССР. 1948- . Москва, 1948–1973.
85. *Советский книжник*: Инструктивно-методический бюллетень КОГИЗа. 1936- . Москва, 1936–1937, 1939–1940.
86. СТОЛЯРОВ, Ю. Н. О соотношении книги с документом, книговедения с документологией. *Книга: Исследования и материалы*, 2001, сб. 79, с. 76–84.
87. ТАРАСЕНКО, И. Н. «Книга и культура». Шестая Всесоюзная научная конференция по проблемам книговедения. *Книга: Исследования и материалы*, 1989, сб. 59, с. 182–193.
88. ТАРАСЕНКО, И. Н. «Книга в меняющемся мире»: Седьмая научная конференция по проблемам книговедения. *Книга: Исследования и материалы*, 1993, сб. 65, с. 198–210.
89. ТАРАСЕНКО, И. Н. «Книга и книжное дело на рубеже тысячелетий». Восьмая Всесоюзная научная конференция по проблемам книговедения. *Книга: Исследования и материалы*, 1997, сб. 74, с. 269–278.
90. *Труды Института книги, документа, письма*. ИКДП АН СССР. 1931- . Москва, 1931–1936. Сб. 1–5.
91. ФАРТУНИН, Ю. И., МОНАСТЫРСКИЙ, И. М. Книговедческие исследования во Всесоюзной книжной палате и их роль в повышении эффективности книгоиздательского дела. *Книга: Исследования и материалы*, 1981, сб. 43, с. 27–36.
92. ФОМИН, А. Г. *Избранное*. Москва: Книга, 1975. 199 с.
93. *Хозяйство печати*: Журнал по вопросам издательского дела и книжной торговли. 1925- . Москва, 1925–1930.
94. ЧУВИКОВ, П. А. Всесоюзная книжная палата и некоторые вопросы научной работы в области книговедения. *Книга: Исследования и материалы*. 1965, сб. 10, с. 41–47.
95. ШВЕЦОВА-ВОДКА, Г. Н. Функциональная сущность и свойства книги. *Книга: исследования и материалы*. 1995, сб. 71, с. 69–96.

BOOK SCIENCE IN THE 20TH CENTURY RUSSIA: SCHOLARLY ORGANIZATIONAL ASPECT

JULIJA GORBANIOVA

Summary

Russian school of book science attributed to the Continental European bibliography school is at present one of the strongest since it has deep traditions of this science which have for a long time been influencing (and are still influencing) the development of the book science in the neighboring countries, the republics of the former Soviet Union and other countries. This research is a work on the book science history the object of which is an independent book science which has formed in the 2nd – 3rd decade of the 20th century in Russia when its relation with bibliography playing the generalizing role of the book science radically changed. The object of research is new on the one part due to its non-traditional scholarly organizational aspect and on the other part it's new in chronological sense because no other research of the history of the book science has been carried out which included all period of independent existence of the Russian book science, i.e. the 20th century. Thus this paper is the first attempt to discover systematically the development of the Russian book science in the 20th century with the help of scholarly organizational system analysis – such was the aim of this research. Organizational system of the Russian book science was analyzed in three levels: book science institutions, book science conferences and book science press. Despite the method of analysis used, there was no attempt to separate mechanically the elements of the research since due to their close interaction a completely isolated (at least in the first stage of the research) research would have been neither effective nor probably generally possible. Due to the limited size of the paper and broadness of the topic only the most notable and the most significant moments of organization of the Russian book science are presented. Besides, the emphasis on autonomy of the book science as such pushed the organizational status of bibliography and librarianship, which are gaining greater and greater independence in the latter years, beyond the scope of the research.

In order to reach the aim the following tasks were formulated:

1. to find out the most important institutions, events (conferences) and the state of the press of the Russian book science in the 20th century;
2. to show the change of the general level of the Russian book science organization in the 20th century, to distinguish between its stages of development, more prominent tendencies and the causes of changes;
3. to show the significance of manifestations of science organization to the general development of the book science;

4. to check the hypothesis about analytical (individual) and synthesized (general) research of the distinguished levels of science organization as a means for revealing the development of the Russian book science in the 20th century.

The following general scientific and theoretical methods of research were used: analysis, synthesis, bibliographic and comparative (comparative – historical, comparative analysis).

The researched showed that organizational system of the book science being the most public, human factor and practice related side of the science has always reacted sensitively to political-economical factors and was under their influence. Moreover, it was proved that each individual level of the book science organization and especially their synthesized research reflects the general development of the Russian book science and corresponds to its traditional periodization. On the one hand, this fact proved the hypothesis raised at the beginning of the research and, on the other hand, it undoubtedly pointed to the fact that the scholarly organizational aspect was one of the most important and strongest arguments in determining chronological boundaries of the stages of development of the Russian book science in the 20th century.

PRIEDAI

1 priedas

2 lentelė

Reikšmingiausios knygos mokslo koncepcijos, susiformavusios Rusijoje XX a. 2–3deš.

	N.M.Lisovskis¹¹³	A.M.Loviaginas¹¹⁴	N.A.Rubakinas¹¹⁵	M.N.Kufajevs¹¹⁶	M.I.Ščelkunovas¹¹⁷
Knygos mokslas tai...	<i>Mokslinė disciplina, vienijanti technines, praktines ir teorines žinias, susijusias su knyga jos praeityje ir dabartyje... tikslas yra rašto ir spaudos kūrinų atsiradimo, platinimo ir eksploatacijos sąlygų išaiškinimas... (Библиограф. известия, 1914, №1/2, p.1-2)</i>	<i>Mokslas apie knygą kaip žmonių tarpusavio bendravimo priemonę, “didelio” mokslo apie žmonių bendravimą – sociologijos arba kultūrologijos – sritis</i>	<i>Bibliopsichologija, šiuolaikinės psichologijos sritis, kurios objektas yra darbuotojų elgesys visose sferose to darbo proceso, kuris vadinamas knygininkyste ir įtraukia visus... [knygos] sukūrimo, platinimo, cirkuliacijos ir utilizacijos procesus</i>	<i>... žinių apie knygą, jos egzistavimo bei raidos sąlygas ir būdus sistema... tai mokslas apie knygą kaip apie empirinę ir idealią duotybę</i>	Mokslas apie knygų prekybą
Objektas/dalykas	Knyga ir periodika, knygininkystės istorija ir šiuolaikinė padėtis	Knyga visuomenėje	<i>Knyga-skaitytojas</i> , knyga ir knygininkystė kaip psichologiniai reiškiniai	<i>Autorius-knyga-skaitytojas</i>	Knyga knygų rinkoje
Mokslo struktūra	1.Knygų gamyba 2.Knygų platinimas 3.Knygų aprašymas	1.Istorija/genezė 2.Statika/morfologija 3.Dinamika	Nėra aiški, matyt, pagal objektus: knyga-skaitytojas ir knygininkystė, suskylanti į knygų leidybos, prekybos, bibliotekininkystės ir kt. sferas	1.Ideografinė knygotyra 2.Nomotetinė bibliologija/ bibliosociologija	1.Knygų gamyba 2.Registracija ir klasifikacija 3.Platinimas 4.Naudojimas
Knyga tai...	Materialus kūrinys	Materialus- dvasinis kūrinys, bendravimo priemonė	<i>Bet koks žodinis kūrinys – spausdintas, rašytinis ar nerašytinis (Психология читателя и книги, 1929, p.25) Tai psichologinis reiškinys – skaitytojo psichikos “kūrybos” rezultatas</i>	Knyga yra individuali (žmogaus psichikos produktas), istoriška ir visuomeniška (visuomenės produktas ir formantas), knyga= literatūros kūrinys	Materialios ir dvasinės kultūros produktas ir įrankis, paklūstantis visoms rinkos taisyklėms – knyga yra prekė

¹¹³ “Материалы для словаря русского книговедения” (1891); “Книговедение как предмет преподавания, его сущность и задачи” (1914), “Книговедение, его предмет и задачи” (1922).

¹¹⁴ Библиологические очерки (1916); “Библиологическая наука” (1924/25); “Что такое библиология” (1923/25/30); Основы книговедения (1925/26).

¹¹⁵ Введение в библиологическую психологию (Paгуžius, 1922, prancūzų kalba); Что такое библиопсихологическая психология (1924); Психология читателя и книги (1929).

¹¹⁶ История русской книги в XIX в.; Проблемы философии книги (1924).

¹¹⁷ Искусство книгопечатания в его историческом развитии (1923); “Классификация библиологии” (1924, 26); История, техника, искусство книгопечатания (1926).

2 priedas

3 lentelė

Visasajunginės mokslo konferencijos knygotyros klausimais (Maskvoje)¹¹⁸

Nr.	Data	Pavadinimas	Organizatoriai	Pranešimų	Sekcijos
I.	1971 04 13–15	—	Visasajunginiai Knygų rūmai, Kompleksinių knygų tyrimų komisija prie Pasaulinės kultūros istorijos Mokslo tarybos (TSRS MA), Maskvos poligrafinis institutas	34	—
II.	1974 04 9–11	Knygotyra ir jos uždaviniai aktualių sovietinės knygininkystės problemų kontekste	Visasajunginiai Knygų rūmai, Pasaulinės kultūros istorijos Mokslo taryba (TSRS Mokslų akademija), <u>V. I. Lenino vardo valstybinė TSRS biblioteka</u>	145	1. bendrų knygotyros problemų 2. knygininkystės prognozavimo 3. nacionalinės knygos 4. knygos tipologijos 5. rankraštinių knygos 6. knygos istorijos 7. knygų leidybos ir prekybos 8. knygos meno 9. teorinių bibliofilijos problemų
III.	1977 04 11–13	Sovietinės knygos 60-metis	Visasajunginiai Knygų rūmai, Pasaulinės kultūros istorijos Mokslo taryba (TSRS Mokslų akademija), <u>V. I. Lenino vardo valstybinė TSRS biblioteka, Visasajunginė savanoriška knygos mėgėjų draugija</u> ¹¹⁹	152	1. bendrų knygotyros problemų 2. knygų leidybos 3. knygų prekybos ir valstybinės bibliografijos 4. knygos istorijos 5. knygos meno ir teorinių bibliofilijos problemų

¹¹⁸ 3 lentelė sudaryta remiantis šių straipsnių duomenimis: [СИКОРСКИЙ, Н. М.] Первая Всесоюзная научная конференция по проблемам книговедения [Москва, 13–15 апр. 1971 г.]. Книга: Исследования и материалы. 1972. Сб. 24. С. 222–228. Рекомендации Второй Всесоюзной научной конференции по проблемам книговедения [Москва, 9–11 апр. 1974 г.]. Книга: Исследования и материалы. 1975. Сб. 30. С. 231–234. НЕМИРОВСКИЙ, Е. Л. Третья Всесоюзная научная конференция по проблемам книговедения [Москва, 11–13 апр. 1977 г.]. Книга: Исследования и материалы. 1978. Сб. 36. С. 181–187. СИКОРСКИЙ, Н. М., НЕМИРОВСКИЙ, Е. Л. Всесоюзный форум книговедов. Книга: Исследования и материалы. 1981. Сб. 43. С. 218–229. [ДИНЕРШТЕЙН, Е. А., ТАРАСЕНКО, И. Н.] «Книга и социальный прогресс». Пятая Всесоюзная научная конференция по проблемам книговедения [Москва, 10–12 апр. 1984 г.]. Книга: Исследования и материалы. 1985. Сб. 50. С. 175–187. ТАРАСЕНКО, И. Н. «Книга и культура». Шестая Всесоюзная научная конференция по проблемам книговедения. Книга: Исследования и материалы. 1989. Сб. 59. С. 182–193. ТАРАСЕНКО, И. Н. «Книга в меняющемся мире»: Седьмая научная конференция по проблемам книговедения. Книга: Исследования и материалы. 1993. Сб. 65. С. 198–210.

¹¹⁹ Čia ir toliau yra pabraukti pavadinimai tų institucijų, kurios pirmą kartą pasirodo kaip konferencijos organizatorės.

3 lentelės tęsinys

Nr.	Data	Pavadinimas	Organizatoriai	Pranešimų	Sekcijos
IV.	1980 12 8–10	V. I. Leninas ir knyga	Visasąjunginiai Knygų rūmai, V. I. Lenino vardo Valstybinė TSRS biblioteka	84	1. teorinių ir organizacinių knygotyros problemų 2. istorinių-knyginių problemų
V.	1984 04 10–12	Knyga ir socialinis progresas	Visasąjunginiai Knygų rūmai, Pasaulinės kultūros istorijos Mokslo taryba (TSRS MA), V. I. Lenino vardo valstybinė TSRS biblioteka, Visasąjunginė knygos mėgėjų draugija	238	1. bendrų knygotyros problemų 2. knygų leidybos 3. knygų prekybos 4. bibliografijos 5. knygos istorijos 6. nacionalinės knygos 7. teorinių bibliofilijos problemų
VI.	1988 04 18–20	Knyga ir kultūra	Visasąjunginiai Knygų rūmai, Pasaulio kultūros istorijos Mokslo taryba (TSRS MA), <u>Valstybinis TSRS leidybos komitetas</u> , V. I. Lenino vardo valstybinė TSRS Biblioteka, Visasąjunginė savanoriška knygos mėgėjų draugija	351	1. bendrų knygotyros problemų 2. knygos sociologijos ir skaitymo problemų 3. knygų leidybos 4. knygų prekybos 5. bibliotekininkystės 6. bibliografistikos 7. knygos istorijos 8. sovietinės knygos istorijos 9. bibliofilijos istorijos
VII.	1992 04 21–23	Knyga besikeičiančiame pasaulyje		323	Viso buvo surengta 11 sekcijų

3 priedas

4 lentelė

Tarptautinės mokslo konferencijos knygotyros klausimais (Maskvoje)¹²⁰

Nr.	Data	Pavadinimas	Organizatoriai	Pranešimų	Sekcijos
VIII.	1996 04 23–24	Knyga ir knygininkystė tūkstantmečių sandūroje	Rusijos Knygų rūmai, <u>Rusijos Federacijos Spaudos ministerija</u>	247	1. bendrų knygotyros problemų 2. knygų leidybos ir prekybos 3. knygos ir bibliofilijos istorijos 4. bibliotekininkystės ir bibliografijos 5. knygos sociologijos ir skaitymo 6. naujų informacinių technologijų
IX.	2000 04 18–19	Knyga šiuolaikiniuose informacijos srautuose. XXI amžius	Rusijos Knygų rūmai, <u>Knygų rūmų asociacija</u> , Rusijos Federacijos Spaudos ministerija	~170	1. bendrų knygotyros problemų 2. knygų leidybos 3. knygų prekybos 4. knygos ir bibliofilijos istorijos 5. bibliotekininkystės ir bibliografijos 6. naujų informacinių technologijų
X.	2002 05 21–23	Jubiliejinė	Rusijos Knygų rūmai, Knygų rūmų asociacija, <u>Knygos kultūros istorijos ir kompleksinių knygos tyrimų komisija (RMA Mokslų taryba), Akademinės leidybos centras “Наука”</u>	~130	2 plenariniai posėdžiai

4 lentelės tęsinys

¹²⁰ 4 lentelė sudaryta remiantis šių straipsnių duomenimis: ТАРАСЕНКО, И. Н. «Книга и книжное дело на рубеже тысячелетий». Восьмая Всесоюзная научная конференция по проблемам книговедения. Книга: Исследования и материалы. 1997. Сб. 74. С. 269–278. Книга в современных информационных потоках. XXI век. Девятая Международная конференция по проблемам книговедения. Книга: Исследования и материалы. 2001. Сб. 78. С. 5– 22. К. С. Юбилейная книговедческая конференция. Книга: Исследования и материалы. 2003. Сб. 81. С. 302–316. ВАСИЛЬЕВ, В. И., ЛЕНСКИЙ, Б. В., САМАРИН, А. Ю. Наука о книге сегодня и завтра: К итогам работы XI Международной научной конференции по проблемам книговедения “Книга и мировая цивилизация”. Книга: Исследования и материалы. 2005. Сб. 83. С. 5–20.

Nr.	Data	Pavadinimas	Organizatoriai	Pranešimų	Sekcijos
XI.	2004 04 20–21	Knyga ir pasaulinė civilizacija	Rusijos Knygų rūmai, Knygos kultūros istorijos ir kompleksinių knygos tyrimų komisija (RMA Mokslų tarybos <i>Pasaulio kultūros istorija</i>), <u>Mokslinių knygos kultūros tyrimų institutas</u> (Akad. leidybos centras “Hayka”), ir <u>Maskvos valstybinis spaudos universitetas</u>	420	<ol style="list-style-type: none"> 1. knygos istorija 2. bibliotekininkystė 3. leidyba ir redagavimas 4. knygotyros metodologija ir teorija 5. knygų platinimas 6. elektroninė knyga ir informacinės technologijos 7. bibliografistika 8. bibliofilija 9. knygos kultūra